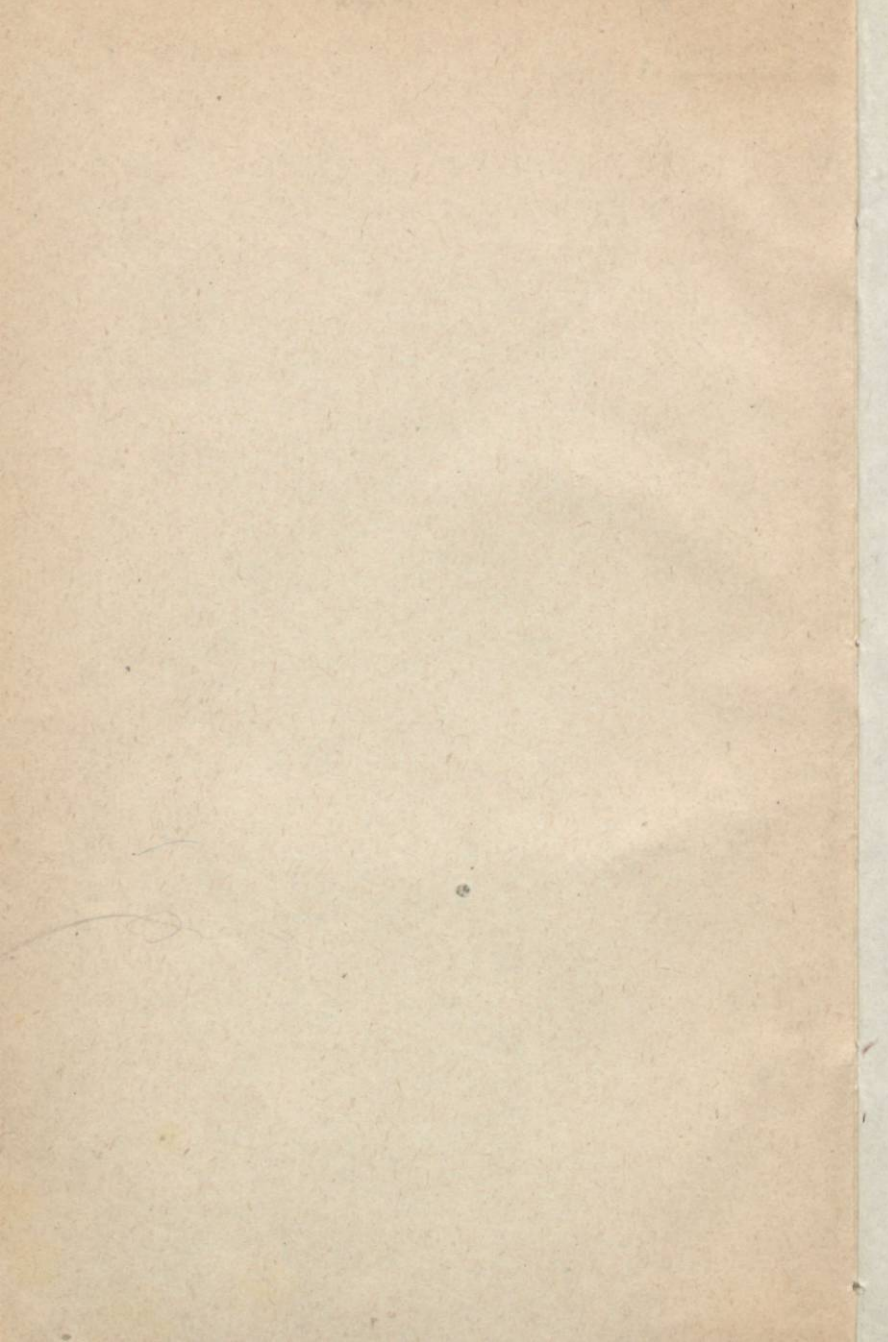

P 2076.

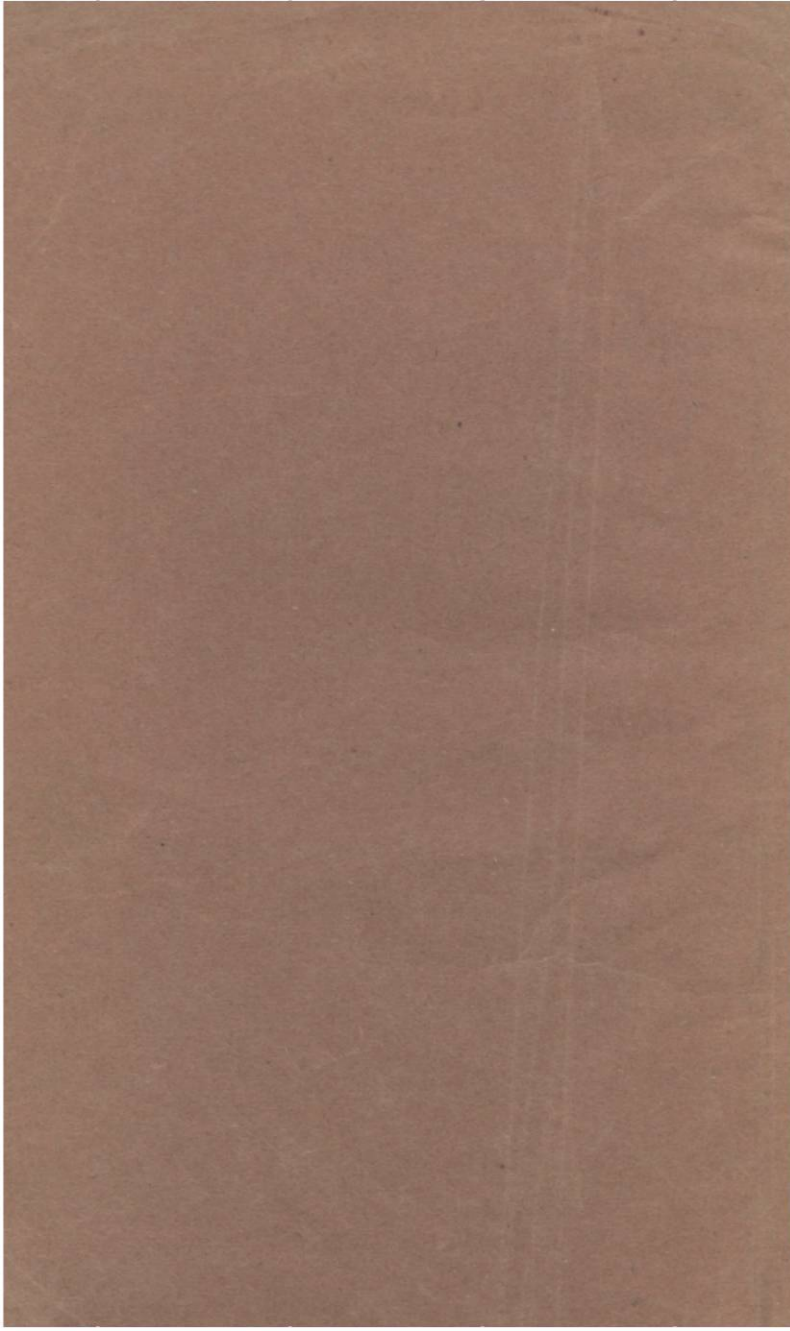

20
H. 20 H.

20

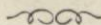

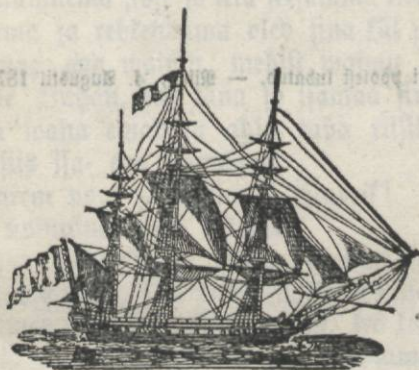

A 2076

Wanaema warandus.

Noore ja wanale päewa raskuse
jahutuseks.

H. Laakmanni
trükk kingit. 1916

J. Pärn.

Cartus, 1875.

Trükitud H. Laakmanni tulu ja kirjadega.

Zensuri poolest lubatud. — Riias, 4. Augustil 1875.

ENSVITA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

23607

I.

Jälle tüübi luuletuse waim sinu pääle, üttele mulle, mis sinust seda wiisi peab saama. Suba nelitõistkümmend aastat on sinust mööda läinud, mõne nädala eest astusid sina wiitõistkümnema sisse ja ikka seesamma norgus Suban.

Kirjutama ja rehkendama oled sina küll paremast õpinud kui mina; aga waimu, mehiste waimu pole sul sugugi. Kuule Suban, kui täna so isamaa sind tarwitaks, siis peaks sa wana emadega abju taha ritsikaid lugema, ega hooliks siis isa- ega emamoaast.

Pea parem pool suud finni, Hindrif!

Waat' nosunina, toho kui tark!

Dot, oot, Hindrif, sa räägid isamaa kaitsmisest ja abju taha jooksmisest, siin tuleb mulle wägise naer pääle. Sest ma tunnen üht sirget Gesti meest, kes loositõmbamise ajal kogemata nummer negrutiks juhtus saama; aga tuida sõelusi nüüd püüsi tuhka, ei olnud nüüd raha ööd ega päewa, enne kui komisjoni ees tunnistabi: „Ei kõlba isamaa teendriks.“ Üttele Hindrif, eks see olnud abju taha jooksmine?!

Jätame jutu katki, heinad on küiwad ja pilwe tulemas, katsume, et neid saatu saame.

Sellega ei ole veel nii ruttu, sest märjalt ei wõi neid kofku panna, muidu lähwad põlema ja neid ei söö siis ükski elajas. Meie esiwanemad on auuga orjaks langenud; aga nüüd on n'ad kalli Keisri armu läbi säält pääsenud. Kõige toimetuste juures peats aga sinul ja kõigil mo Gesti wendadel enam wilja kui haganaid pääs

olema, ja mida ennemalt, seda parem ja kas tead, mis läbi see jääl puhastatud saab, Hindrif? Sa mõtled wist tugewa käte ja ihurammu läbi, ei Hindrif, need on ka hääd Taewa isa anded, aga Eesti rahwas peaks kauem kooli pengi pääl istuma ja sügawamalt historika radasid tuustima, siis saaks nende pääde sees enam teri leitama ja neid ka õpetatud rahwa selka loetama.

Ole wait, Suhan, minu historika on ader ja ägli, wikat, sirp ja reha ja pühapäewal kirik'sanda jutlus.

Ka hääd asjad, aga ilma kooli wiljata nõrgad toed. — Meie wanadised on ka põlluriistadega mõistnud niisamma targast ümber käia, kui tänagi, on wagusalt jutlust kuulnud, aga kas n'ad selle läbi juba kaugele on saanud? Ei, Hindrif, n'ad on wana järje pääle istuma jäänud ja selle läbi igast haritud rahwast maha jäänud, ja kui neid koolitamine wanast wälja ei tõmba, siis istuwad n'ad weel kas tuhat aastat sellesamma istme pääl. Kirikud peame meie ka koolutama, sest ta on usuõpetuse poolest hinge teejuht taewa wärawa poole ja kaswatab kodu wanematest ja koolis koolmeistrist külwatud hinge warandust.

Suhan, sul kuulujse wiiekümne aastase mehe sõnad juus olema!

Ei armas Hindrif, meie wiiekümne aastased mehed ei tunne neid sõnu, waid n'ad räägiwad kõige enam omast wanast teoorjusest, ja kui palju waewa nende ihu sel ajal on tunnud; minu isa ütles minule tihti: „Kui meie isad täna hauast üles tõuseks ja meie põlwe näeks, siis ütleks n'ad selle „kullase“ endise aja wastu olema.“

Aga Hindrif, sa ütlesid, mis minust maa pääl peaks wiimaks saama? Ka selle pääle ei tahaks mina sulle wastust wõlgu jääda: „Minust peab Eesti pärisperemees saama ja seda soowiks mina ka sulle. Meie oleme külwaesed inimesed, aga ma olen järelekehendanud: kui õige kofluhoidjad oleme, siis võib see wiimaks tõeste sündida.“

Weel taga öelam, sina Suhan tahad kõrgemale lennata, kui so tiiwad ulatawad. Pärisperemeheks saamine nõuab raha, ei mitte sadandid waid tuhandid, wist sina mõne rahaangu arwad leidma; aga jätta tühi nõu järele,

sulased meie oleme ja selleks meie ka jääme. Saunameheks võime küll saada, aga ilmaski pärisperemeheks.

Müüd näen ja kuulen mina selgeste, et sina täitsa sulasepõlwe waimust täidetud oled ja kui sina selle sisse jääd, siis ei ole tänasest päewast ühtegi sõprust meie wahel. Mina aga jään oma tahtmise juure, see on: „Minust peab pärisperemees saama,“ oma wanaema koha tahan mina ära osta, maksu mis ta maksab. Ära sa aga Hindrik tänasest jutustamisest tõistele räägi, ma tunnen sind, sa oled wabest liig käre, aga so juu seisab täieste lufus.

Selle poolest ei ole sinul karta ja kui sina täna minule ütlesid, et sa Illeõe Wiinda armastad, siis ei peaks seda külas keegi täadma.

Jätame juttu ja paneme heinad kofku, waat' pere-meest tuleb tüdrukutega kodust, wastas Suhan.

Tulgu pääle, heinad on hästi lahti kaarutud ja töö võib algada, aga mis sina Suhan mõtled Ellust tüdrukust?

Mis mina mõtlen, Ellu on tuline töö inimene, muud midagi.

See on lõbus sinu suust, palun andeks, et sind täna so luuletuse tunnil segasin, tõineford olen ettewaatlikum.

Nõnda rääkiswad L. walla Metja Samueli sulased tõine tõisega.

Suhan oli tänawu aasta esimest lorda orjuses ja seda üksi õnnetuse läbi. Tema isa oli peremees olnud, teda kihelkonna koolis koolitanud, aga mitme õnnetuste järele hoopis waeseks jäänud ja emaga ühe aasta eest mulda pugenud. Wendasid ega õdesid ei olnud Suhanil. Isa, ema surma järele kirjutas walla tallitaja järele jäänud kraami ülesse ja müüs oksjoni wiisil ära. Sellest said wõlad parajalt maksetud ja Suhanile ei jäänud muud üle, kui mõned riide hilbud ja koolis korjatud warandus. Nälg ei wõinud ta surra ja et Metja Samuelil just nii-sugust poissti waja oli, siis pafus ta ennast temale orjaks, ning sai ka wastu wõetud. Samuel andis temale prii söögi, riide, aastas weel wiis rubla palka ja matti alla linamaad.

Muidu oli Samuel Juhaniga väga rahul, kuid mõni kord pühapäeva õhtupooltel, kui ka tööde wahel, tükkis ta omi mõtid üles kirjutama, leda ta tihti töö juures endale kõwa häälega ette kõneles ehk laulis, ja selle poolt waatas Samuel, kui ka tema sulane Hindrik wilstu filmaga Juhani pääle.

Hindrik oli Samueli saunamehe poeg, tema waned elastiwad weel praegugi saunas. Ta oli mõned talwed killa koolis käinud, natukene lugema ja kirjutama õpinud, ning pidas ennast oma kahelümmnenelja aastases wanaduses esimeseks poliitiku meheks.

Kus ta wõis, jääl laitis ta iga seisust ja ajas selle moodu pääl mõnegi noore were keema. Juhanit oleks ta hää meelega omaks koolipoisiks teinud, aga see ei annud kuski ennast temast wedada; siis ei jäänud muud nõu enam üle, kui waest last igal pool sõnadega kui ka tegudega nohkida, mis tema ka täna Juhani luuletuse waimuga teha tahtis, aga ometigi jälle terawat kiwi eest leidis.

Dma peremehe wastu oli ta esimine mees: Sõnakuulja, wirk ja hoolikas. Dmast tarkusest ei täadnud ta vähematti asja edasi toimetada, aga mis talle ette anti ja wiimse pulgani ära seletadi, kas see nõnda hää ehk palju ihu rammu tarwitas, selle järele ei küsinud Hindrik, waid täitis kohut. Kui see töö otsas, siis pidi peremees tõist jälle muretsema.

Juhani juures nähti hoopis tõine waim walitsema. Otsegu oleks ta mitmes asjus ise peremees, tallitas ta tööd edasi ja leidis igalt poolt ilma suure juhutamisetä jälle uut ja ilka nõnda, et Samuel teda tihti ilma tahtmata kiitma pidi.

Mitu korda ütles Samuel Leenule, sest nõnda nimetadi Metsa perenaest, kui Juhan kangemaks saab ja tühjad lapsepõlwe ajawiitmised, mis see tühi kihelkonna koolpoistele pähe ajab, maha jääwad, siis ei ole minul weel paremat sulast majas olnud.

Seda mõtlen mina ka; tõised sulased katsuwad pääle tööd ehk tööde wahel seljakile maha, ehk põletawad piipu, aga Juhan awitab mind tihti, ilma et ma teda kuhugi

kutsun: ta lõhub mulle puid, toob neid lotta, wet ka keetmiseks, mis sa veel tahad, ja kas tead veel midagi, minewal pühäl õpetas ta Emilida, meie filma terakest, lugema, ja nõnda kenast, et ma arwan koolmeister seda enam paremast ei oska. Ka mõistab Suhan hulga kenad laulusid, mis üsna lust päält on kuulda.

Nõnda kiitsiwad pererahwas tihti Suhanit, aga jätame nüüd kõik kiitused ja laitmised järele, ning tõttame heinamaale, kuhu peremees tüdrukutega tõttas ja nende sõnadega mehi kui ka kõiki oma rahwast tööle erutus: „Nüüd on roog küps, olgem waprast forjama!“ Suhan muretse saadu hagu, Hindrit kanna heinu eest, katsume täna heinad ühe pää alla.

Suhan tõttas wõsustikku, raidus mõned aod maha, tõmbas neid selga ja oli pea jälle looliste juures.

Töö oli kibe, higi tõusis ja tõine kuuwis. Suhan tegi kui oleks tal kubjas lepiga taga olnud, aga mitte kartuse waid armastuse pärast oma leiwamanemate wastu ja enne kui päew looja läks, seisis kubi heinamaal, rahwas küll wäsinud, aga peremehe süda rõõmus.

Ulmad ei läinud aga mitte sadule, waid seisiwad selged, siis ei wähenenud töö sugugi, waid lauba õhtuni oli üks täitja kraamimine.

Pühapäew wõis iga üks nädala tööst ennast wälja puhata ja ka meie Suhan tänas taewa Taati, kes kuue päewa järele ka sulase ja ümardaja pääle oli mõelnud. Runni lõuneni magas ta heina küünis, muidu kergema töö ajal oli ta firiku poole tõttanud, aga täna ei teinud ta seda, sest ta oleks tõeste magama jäänud, kuidas seda tihti maal suweajal nähakse, kus pea pool kogudust jutluse ajal magusas unenägemises pengide pääl istub. Siin ei wõi seda kuulutaja lahja toidu süüks panna, waid nädalase töö wäsimuseks. Aga mitu kord suigutab ka rahwast kuntslikust kofku forjatud, rahwale aru saamata seletused ja kõne pikkendused une õlma.

Aga nüüd Suhani juurde. Ta magas lõuneni. Sööma ajal palus ta peremeest teda täna õhtuni jalu-

tama lubada, sest ta tahta oma wanaemada kolme wersta taha waatama minna.

Peremees ei seisnud selle mastu ja nõnda oli Suhan õhtuni prii. Ta tõmbas pühapäewa hilbud ümber ja kadus wanaema poole.

Tee wedas teda Ülejõe talust mööda. See wäraw seisis pärani lahti ja seaporsad ja lehma mullikad tahtsiwad praegust wilja wäljale tõttada. Suhan ajas neid tagasi, pani wärawa finni ning astus toa poole rahwale nende hooletuma elust täadust andma. Aga siin ei näinud ta inimese hingegi. Suba tahtis ta jälle oma teed minna, kui ta korraga muru peäl noort tütarlast magamas nägi.

Kes see peaks olema? Ta astus ligemale, ning tundis peretütart Wiuda, keda lugijad juba Hindriku suust kord tundma on õpinud.

Wiio ae, Wiio! tõuse ülesse ja waata paremast elajate järele, praegust tahtsiwad wiljapõllule minna.

Wiio kargas maast ülesse, õerus filmi ning ütles: Tere tulemast armas Suhan, tänan sinu töö eest, eks need searinad jälle wärawat pole lahti ajanud, jään soja päikesse paistel magama, ja kes teab mis kurja n'ad sell' ajal oleks teinud. — Aga kuhu sa täna tõttad? —

Kurja oleks n'ad küllalt teinud, mina lähan wanaemat waatama.

Istu siis maha ja puhka jalgu, kül siis tee usinamast edasi läheb. Kuida oled oma uue kohaga rahul? Ma arwan so elu on wilets. Oma ifka oma, aga wõeras jääb ka kõige lenamas ehtes wõeraks!

Oled töt rääkinud, Wiio, aga paremast ei wõinud see minna. Täna Sumalat et sina weel ema õlma all elad. Hoidku Sumal iga last nii suure õnnetuse eest kui minu kaela on langenud. Siin juures weeresiwad pisarad mööda Suhani nägu.

Ara nutta, Suhan, koolmeister ütles meile, et Sumal õnnetust mõni kord just meie kasuks saadab, ja kes teab kus sinu õnn weel õitseb. Sa olid jo koolis esimine pois. Eks sa weel enam ei mäleta, kui sa mind mitmes tüfis aitasid. Kes teab kes sind weel elus aitama saab.

Kes muud, vastas Suhān, kui taewane Issa!

Aga kuule Suhān, sina mõid jo koolmeistriks saada, sõelastme koht on jo ilma.

Ei, armas Wiio, parem jään talu sulaseks. Koolmeistri amet on nälja amet ja tema ise iga inimese ukse alune. Tõesti rahwas on veel väga rumal oma häätegiiaid tänama, seepärast jäägu see amet kellele see kõlbab, aga, aga — — —

Mis sa tahtsid võlba, kelleks tahad sina siis saada?

Mina küsi veel selle järele, aga koolmeistriks ei taha mina, ennemast seakarjus, aga mitte koolmeister — —

Jää Sumalaga armas Wiio!

Sumal kaasa, hädad teed ja palju terwisid wanaemale.

Suhān jõudis peagi wanaemale, see istus toa ukse ees pengi pääl, suur prill nina pääl ja luges laulu raamatut.

Tere ka wanaema, kuidas käsi käib! Oled ikka terve?

Wanaema pani kae päewa ette ja ütles: „Kes sa oled, noormees?“

Ei muud keegi, kui Metsa Samueli sulane, eks sa mind ei tunne?

Tule Sumal appi, sinust saab wist rikas mees! —

Toeta pengi pääle! — Kuidas so käsi siis nüüd käib, waene laps?

Kuidas ta käib, just kui igal sulasel.

Seda ma arwan, aga ega sina kaua sulaseks ei jää, miks pärast sa siis meile ei tulnud pääle wanemate surma, meie ootšime sind iga päew, aga korraka kuulšime, oled Metsale läinud.

Oleks küll tulnud, aga — —

Aga olid uhke, tahad parem mõeraste juures olla, kui omakste keskel.

Seda küll mitte, ei tahtnud teile wawaks tulla.

Wawaks ei oleks sa meile just mitte olnud, ma arwan Metsal õpid sa aga paremast peremehe ametid kui meil, ja mõistad siis orjadega hästi ümberkäia.

Kuhu pean mina siis peremeheks saama?

No, no, ega sa nõnda rumal siis ei ole, meie oleme mõlemad wanad, jalg hawas tõine hawas kaldal, mõime

täna homme ilmast äraminna, siis oled ju ainus meie pärija. Palju meil küll ei ole, aga koht annab leivapalukest ja ihukatet, sina oled ju meie kõige ligem sugulane, minu kallid Triinu poeg. Mina kahetsen wäga, et sa mõraste juurde oled sattunud, aga oleme ju nõu pidanud, sind warsti peremehe kirja panna, ja ma arwan, kohus ei ole selle wastu ja siis tuleb meile.

Ole tuhandest terve kõige lubamise eest, armas wanaema, aga see aasta palun mind Metsale jätta, mina saan ju wiis rubla palka ja mo linad on hästi ilusad.

Jää siis pääle, aga ära minu tänast lobisemist laiaks laota, kes teab mis tuuled weel siis wahel mõiwad puhuda.

Selle poolt ole mureta, armas wanaema, siin juures andis Juhhan wanakehe käele suud.

Sa oled wäga hääd laps, otsegu Triinu suust maha langenud, kuule, ae! — minul on weel midagi südame pääl, mis enne jurma sinule pean ära kõnelema.

Mis siis, wanaema?!

Kuule, tule ligemale! Minu ja sinu wanemad elasid wist tuhandest põlwest saadik siin majas, n'ad on kõik riikad mehed olnud, palju elajad ja hobusid pidanud. Üks nendest wanaisadest on selles Saani linnas elanud, mis meilt mõni werst kaugel on. Tema on kulda kühwliga, hõbedat hoonega ja wäike wäga mõõtnud. Tema pojad on tugewad mehed olnud, kes Rootsi maal laewadega läinud ja igal pool mõitnud. Pääle selle on aga nende pääle suur õnnetus tulnud. Kõik on n'ad ära tapetud, nende wara ära riisutud, üksinda minu isa, isa, isa on mõitjate käest ära pääsenud, omale tõise nime mõitnud ja siis aastade pärast jälle siin aset pidama hakanud.

Wanaema, niisugusid lugusid pole minu kõrw weel kuulnud.

Dot, oot poeg, minu jutustamine ei ole weel otsas.

Sell' ära pääsenud wanaisal on palju kulda ja hõbedat olnud, mis tema oma wanaisa käest pärinud ja enne kui ta sõtta läinud, ühe wäikse pada sisse maha matnud. Kui ta jälle tagasi tulnud, pole ta enam usaldanud warandust wälja kaewata, ühel õige häda ajal on ta ühel bööl ometigi kord kuue hõlmaga hõbedat toonud,

seda wagusi tahtnud ümber wahetada, aga wõitlejad on teda finni tabanud, suutumaks ta omaduse ära riisunud, teda pool surnuks materdanud ja ikka weel waranduse järele küsinud, aga ta on walu kannatades kannud ja neile mitte sala warandust näitnud. Pääle selle on ta oma elu otsani waesuses elanud.

Aga kuule poeg, see wanaisa warandus seisab weel tänapäew meie koha pääl warjul, küll oleme wanamehega teda otsinud, aga asjata. Kui sina siin peremees oled, siis tee mehiselt tööd, aga waata igal pool järele, ehk leiad seda mis meie asjata oleme otsinud. Sina oled koolitatud, ehk annab Sumal sulle õnne, so isaisade pärandust leida; kui sa teda leiad, siis hoiu seda omale, sest see on waewaga korjatud.

Wanaema ae, säädus nõuab, kõik wana leitud warandus peab koha kohtule ülesantud saama, ehk muidu langeb selle wastu tegija kange nuhtluse alla.

See lugu wõib küll wõera waraga olla, aga mõtle poeg, see mis siin warjul seisab on meie oma, ja omaduse üle ei ole ühelgi kohtul midagi tegemist.

Wõib olla, ma tahan sellepoolt paremast targemate käest järele kuulata.

Kuule Juhani, tulema kewade tuled meile!

Sündku teie tahtmine, aga senna on weel aega, päew hakkab weerema ja mina pean õhtu hobuste juurde õitji minema, Sumalaga, armas wanaema.

Õga sa ometigi söömata ära jookse, wiid ju meie une ära. Tule kambri, wõta tükk wõidleiba ja piima, mis nüüd suwe ajal muud pihku puudub.

Ole terve wanaema, kulus küll ära, aga ma jään taugeks.

Juhani tõttas kambri, sõi natukene ja säadis siis sammud peremehe poole.

Õhtu oli wagane ja soe, Juhani südames keerlesiwad mitmesugused mõtted, kord läikis Wiio lahke nägu, kord wanaema talukoht, kord wanawarandus. Ta ehitas mõtetes kodasid, mis pilwetesse ulatasiwad, aga n'ad lagunesiwad jälle ta silma ees ja waene, kõigist mahajäetud wõera ori jäi wiimaks järele.

Nõnda joudis ta Ülejõe talu kohta, siin pidi ta wä-
gise seisma jääma, igatsuse südamega waatas ta ümber,
kas lõunane magus nägemine veel kuskil ennast ei ilmu-
tanud, aga kui furnu haud magas kõik wagusalt. Üksinda
rohu ritsikas kõõrutas puu otja pääl ja koer haukus
wõõra haisu pärast.

Suhani süda läks pehmeks ja ta uulede üle wolas:
„Maga rahuga mo armuke, nii kui wainne ämaril sind
une hõlma suigutab ja so waimu kõrgema olekusse mee-
litab, tahan, kui Sumal minule elu annab ja mind sinuga
ühendab, ka mina sinuga õnne põlwe elada. Teo orjaks
ja paljaks tüdrukuks ei pea sa minule mitte olema, waid
mo abikaasaks ja aitajaks, maga rahuga. Inglid walmagu
so ümber, et sinule ühtegi õnnetust ei juhtu. Hääd böd!“

Hääd böd, Suhan, hõikas üks naesterahwa hää!

Suhan ehmatas ära, waatas ümber ringi, aga üh-
tegi elawat hinge ei olnud näha, muud kui paju pöösad
ja heina saadud wahtiswad ta otja. Ta sammus, kui
oleks tuhat tonti ta kannul olnud, tulsuwa südamega
kodu poole. Siin istus peremees Samuel ukse läwe pääl,
naene, sulane, tüdrukud tema ümber ja laulsiwad ühest suust:
„So nimel lähen nüüd, Oh Sumal magama n. n. e.“

Perenaene filmas Suhanit, tõusis ülesse, tõttas
Suhani wastu ning ütles: „Kus sina nii kaugeks jäid?
meie oleme ju sõõnud ja pudru on jahtunud.“

Ole terve perenaene, olen juba wanaemal õhtut
sõõnud ja lähän nüüd hobuste juurde.

Mis sina stis iga õhtu õitfi lähed? Hindrik on ju
kangem, ta wõiks ka böd kaks koplis magada.

Tema on täis sulane ja mina õitfi pois, päälegi on
Sumala looduse sees terwem magada kui tolmuses lakas.

Sa ja, sa tahad bölda, parem on Ellu juures ma-
gada kui õitfis!

Kas Hindrik Ellu juures on maganud, ei wõi mina
mitte tunnistada.

Alga seda paremast mina; et õnnetust noorte inimes-
tele ei juhtuks, olen Ellut täna hästi noominud ja teda

tõise tüdrukuga kambri magama sundinud ja Hindrikut saadaks ma parem kopli kui sind.

Pererahwas oliwad laulu lõpetanud ja Samuel ütles: Minge nüüd magama, Hindrik, sa lähed täna hobuste juurde, vööd on pikemad ja Suhan veel üksi nõder ja kartlik, kui ta tahab, võib ta ka ühes minna.

Hindrik täadis kust poolt tuul puhus, ta tõmbas kasuka õlase pääle ja kadus hobuste kopli poole. Iseeneses mõtles ta aga: „On sell' perenaesel ka nina, minewal võib pugesin ka kord Ellu armule, ja täna juba pean õitsi minema, ning tüdruk kambri magama.“ No sell' suwel võib ta meid weel lahutada, aga tulewal suwel mitte enam, talwel peab õpetaja mulle luba andma, ilma kartuseta Ellu juures magada. Päälegi on perenaesel õigus, sest palju sulasid ja ümardajaid on ühesinda pererahwa hooletuse läbi õnnetumaks saanud.

II.

Palju töörahwast on täna minu wälja pääl, armas Ottu?

Palju neid siis on, auulil härra, ratskümme meest ja wiistõistkümme tüdrukud, ehk ühe sõnaga kolmkümme wiis waimu.

Mitte enam? millal saab selle rahwaga wili kofku? Mikspärast ja laiemalt täädust ei annud, siis oleks enam rahwast kofku tulnud?

Uuus härra, olen pühapäewal sedelid kirjku kui ka koolimaja uste pääle pannud ja kubja mööda külasid lastu andma läkitanud, aga enam rahwast ei ole tulnud.

Nad peawad tulema, ega minu wili wõi wälja pääle jääda.

Urge pange pahaks, mo härra, kui teile kord õigust julgen ütelda. —

Mis siis, räägi.

Ja waadake, see sõna „peawad tulema“, on ilma mõimusetä ja ma ei tohi seda ühegi talupoja wastu wälja hõlba, muidu ei tule sedagi rahwast meie põllu pääle. Enne tegi see sõna imet, kolme päewaga oli hein kuhjas, rukid lõigatud, tõuwili ka koos ja sõnnik, kelle kallal nüüd nädalad peame waewlema, oli ühe nädalaga wäljas, aga nüüd ja nüüd peame iga tööga pikemalt edasi jõudma.

Eks raha nüüd sedasamma ei tee?

Ei koguni. Nüüd pean ma auupakkisult töörahwast paluma ja wälja pääl nendega inimese kombel ümberkäima, aga kes seda enne nägi?

No taga õelam, ega inimeisi siis wähemaks minu waldas ei ole jäänud; kui n'ad enne nii palju tegiwad ja nüüd midagi, siis on neid rendi aeg palju laisemaks teinud.

Ei, auus härra, inimeisi on küll enam, laisemaks ei ole n'ad ka sugugi jäänud, aga n'ad on nüüd oma pere-mehed, teewad paremast oma põldude pääl tööd, mis enne wanast kõrwaline asi oli, on nüüd pääasjaks saanud. Rentnikud andwad weel sulast mõneks päewaks mõisa tööle, aga pärisperemehed, need palkawad weel endalegi rahwast ja andwad mõned weel suuremat palka kui meie. Sääl on Metsa-Samuel, — ühe aasta eest ostis ta koha ära ja tänawu palkab ta rahwast, lasseb heinamaad laastada, põldusid kiwidest puhastada, kraawisid lõigata, kui mina mitte ei waleta, teewad tema juures mõnikord ka kolm-kümmend inimest tööd. Kui iga pärisperemees nii palju rahwast pruugib, siis peab härra waldas, kus neid juba wiis on, korraga sada wiiskümmend inimest töös olema, ja päälegi lähewad siin pool rahwas parem omasuguste juurde kui meie wäljale.

So — mis nõu peab siis pidama?

Jah, auus härra, kui minu nõu järele tahaksite teha, siis oleks see nõnda: Müüge kõik talud ära, pooled mõisa maad ka ja pidage siis nii palju sulasid ja tüdrukuid, et nemad meie töö ära teewad. Ehk on see teile wastu meelt, siis müüge puhtast oma kraam ära, pange

raha intressi pääle, minge linna elama, ehk ka Saksa maale, siis ei ole teil sugugi enam rahwaga tüli.

Härra pööris ümber ja läks oma teed, opmann aga waatas talle järele.

Härra tahtis praegust oma lust-lilleaeda astuda, sääl tuli talle üks noor mees wastu, tõmbas mütsi pihlu, teretas wiisakalt ja auupakklikult ja palus härrat mitte pahaks panna, tall olla midagi südame pääl, mis teda otse tänä mõisa ajanud.

Mis sinul siis nõnda südame pääl kipitab, küsis härra?

Wäga pisut, ja minu kohta ometigi wäga palju, wastas noor mees.

Kui ast minu jõuus seisab, sind awitada, siis ole julge, et sinule nõuga abiks olen.

Teie auuliku härra sõnast kinnipidades julgen oma tahtmist awaldada: „Kas Teie mitte Muru-Mardi talukohta ära ei müü?

Kes sina siis öieti oled, et juba nii noorelt talukohtasid osta tahad?

Mina olen, auus härra, Muru-Mardi naese tütre poeg.

Ah so, waene laps, ja Metsa-Samueli sulane.

Tõsi armuline härra.

Sa tahad talukohta osta; palju sinul siis juba raha koos on?

Mitte enam ega wähem, kui kümme rublat.

Sa tahad talukohta osta. — Ei armas noormees, kümne rublaga ei wõi meie sugugi kaubelda, sest Muru-Mardi koht maksab kolm tuhat ja seitse sada rubla, siis wõid kül rehkendada mitmes jagu sul kapitalist koos on.

Aga mina tahan teile auus härra kindlat renti edasi maksa ja iga aasta kümme rubla kapitali, kas seda wiist minuga ei leppi?

Kümme rubla kapitali on wähe, siis peaksid sina ja mina üle kolme saa aasta elama ja tõine tõisega tegemist olema.

Kui kaup auuliku härraga nõnda ei sünni, siis on minul weel üks tõine palwe?

Mis siis, imeline pois? aga jätta kümned rublad kõrwale!

Just kümnest rubladest tahaks mina jälle rääki, see on: võtke minu raha nii palju oma hoole alla, kui palju mina seda teile toon ja ärge müüge Muru kohta nii pea ära.

Ka sedagi palwet ei või mina sinu hää pärast mitte täita. Kui sina raha tahad hoida ja korjata, siis müü seda Tallinna, Tartu ehk muu linnadesse rentereisise ja pane teda intressi kandma, siis toob raha sulle veel raha juurde, aga minu juures ei kaswa ta sugugi. Muru kohta pärast ei või mina täna sulle sugugi otsust anda, Sumalaga!

Härja pööris kanna päält ümber ja kadus tuppa ja meie noormees jäi pärani suuga taga järele wahtima. Oma ettevõtmisele tahtis ta täna kindlat põhja alla teha, aga ta leidis ennast nüüd jälle kehva mahajäetud sulase olema. Viimaks pööris ta sammud kodu poole, filmad tilkustuvad wet ja süda palus sees taewast abi. Korraga jäi ta seisma, waatis kord läbitorkiva filmadega mõisa poole, pörutas jalga vastu maad, tõstis käe taewa poole ja ütles:

„Mitte üksiinda Muru-Mardi koht waid ka terve T. mõisa peab minu oma kord olema. Raha pean ma saama, ja selle võimusega olen ma juure maa pidaja.

Kas Juhan oma tõutust täita jõudis, saab tulewik kuulutama.

Härja astus oma kambri, käis edasi ja tagasi, jäi viimaks oma wana isa pildi ette seisma ning ütles: „O wana isa, kui sina nüüdset aega näeksid, ja tema woimusega mõitleksid, siis wihastaksid ja ennast igapäew haigeks, aga täna et sa seda enam näha ei või. Töö roomab tigu moodi edasi, raha jookseb iga päew kustrust wälja aga pisut senna sisse, ja kui ajad mitte ei parane, siis peame viimaks Gestrilasega tõrnu adra taga jooksuma ja Nadama wiisi pale bigi sees leiba teenima. Mis aitab siis minu Baron ehk Graf, kui mul raha otsas on? mitte midagi, just niisamma palju kui Gestrilase Juhan ehk Mart. Üksiinda tarkus teeb mind rüütliks ehk mõisnikuks ja iga inimest kell seda ei ole, talupojaks. Sa mina arwan, kui talupojal ka võimalik oleks lapsest saadik kooli pengi pääl istu, siis oleks ta meiega igas waimu osawuses ühe

fugune, aga see'p see on, et meie seda mõime ja nemad seda mitte ei mõi ehk kui n'ad seda mõivad ometigi ei tahta ja see on meie õnnistus ja nende õnnetus. Kes sundis täna Metsa Samueli sulast mõisa? Ei keegi muu kui kooli õpetus, ta on ära rehkendanud, et ta rendi ja kapitali maksmise läbi ometegi wiimaks enda hõrra ja opmann on ja see waimustus on teda taga fihutanud. Ometegi minu waldas nii rikaid peremehi waja ei ole, päälegi on neist wiest küllalt, minu opmanil on sula õigus, mis tema töö poolt räägib.

„Aga minu opmann on ju ka Gesslane ja kes teab kelle poole ta nüüd hoiab, oma woi meie rahwa, minu armamise järele on ta keskelt läbi, ükspuhas kelle rahwa juures, kui ta kapital aga kaswab. Ilma isamaata, ilma hystoorikata, ilma minewikut, ilma tulewikuta ja mis on temal niisuguste asjadega tegemist, raha on temal kõik kõigis. Raha eest müüks ta ma arwan weel täna oma usu ära ja saaks minu pärast Muhamedaanlaseks ehk ka püsti paganaks, raha on ta õnnistus ja taewariik.

„Saan pane hobune rakke ja mine wii kihelkonna koolmeistrile kolm wakka ruki jahu ja wakk tangu, ta waene mees peab oma lastega üsna pool näljas olema.“

„Teie käst auulil hõrra saab kohe täidetud, palun aga minule sedelit, et aidamees jahu ja tangu mõib anda.“

Tunni aja pärast seisis hobune jahu ja tangutega kihelkonna koolmeistri ukse ees ja sulane palus saatust wastu wõtta.

Koolmeister ei olnud kodu, seepärast wõttis emand andi tänuga wastu ja mõne tunni pärast istus rõõmulik laste pere tangu leeme ümber ja tänaswad mõisa hõrrat hädas aitamise eest.

Poole tunni pärast tuli ka koolmeister kodu, emand astus trepi pääl tema wastu. „Armas abikaasa, ära kurwasta ennast, minu käst oli täna asjata. Olgu see ka wiimne furd jäält abi otsi, ma sain apud sõnu weel pääle lauba, pean laisk olema ja kiriku raamatuid mitte hästi forra järele kirjutama. Ratsume täna weel läbi ajada,

homme lähen Metsa Samueli juurde, see on mind juba enne aitnud, ega ta mind nüügi ei uneta.

„Ära ole kurw, armas mees, abi on juba kodu, mõisa herra on kolm wata jahu ja wata tangu meile saatnud, külap nüüd jälle edast saame ja sügise ka wõla temale maksame.“

„Kust tema meie hädast täadust on saanud?“

„Seda mina ei tea,“ wastas emand, „aga jahu on aidas ja tangu leem osast juba laste kõhus ja ega sina weel sõõnud ei ole, seepärast tule sisse ja kinnita südant, ehk ajad paranewad ja wõime jälle paremast elada.“

„Ajad ei parane enne meie kihelkonnas sugugi, kui minu koolipoistest peremehed saawad, siis on minul lootust suurema palga pääle, siis armas abikaasa lähewad asjad teiseks ja mina kui mo ametiwennad wõiwad julgeste riigile tugefid ja rahwale kasulikusid taimesid kaswata. Aga minu filmad seda enam ei näe.“

Raua aega rääkiswad koolmeister ja tema abikaasa omast wiletsusest, aga kõige õnsam selle jutu sees oli, et ligimesed pääle meie wäitese tähenduse puutumata jäiwad.

Sust selsamal ajal pööras Metsa Samueli sulane Suhan oma kõwa aseme pääl üht ja teist külge. Juba mõni aeg oli ta oma pää sees plaani walmis rajanud, ning sellepääle tahtnud koda ehitada, aga täna oli ülem meister kõik ümberlülitanud, see waewas ta südant, ega lastnud und filma tulla. „Wana ema lubas mind kewade oma juurde wõtta ja talu pärast poole minu hoole alla uskuda, aga kewade on mööda, ning tema lubamisest ei olnud jutugi, wägise ei wõinud ma ju nende juurde tulla, nüüd kuulasin nende maja ja talu kohta müümise järele, aga ka see on tuulde läinud. Mõisa harral jääb õigust weel ülegi, ta on kord walitseja ja mõisa kui walla omanik, siis on ju selge asi, et mina oma kümne rubla tagawaraga talu ostjaks ei wõi saada. Aga kust pean ma raha saama? Oh Sumal peaks ja mo esivanemate warandust mulle unes näitama, weel täna lähaks ma abi salajast kohast tooma. Ligi kolmtuhat rubla on minule waja ja wõiksuwad mind õnnelikuks teha. Kui palju

inimesi tänagi õhtu tuhandib ära pillawad, aga, tagane saadan, mis minul mõra waraga asja! Näita mo looja mulle paremat teed kaduwat wara niipalju korjata, et üks tükkene sinu ilusast maailma sika minu jagu wõiks olla. Metsa talus ei saa aga ma ilmaski niitaugele, ma pean maailma minema ja oma naelaga kauplema. Õnnistad sina ülewelt minu ettewõtmist, siis wõib see sündida. Mo wanemad on sinu juures, minul on siin üks puhaskus ma elan, ja mo koolmeister ütles tihti: „Targale on iga koht isamaaks.“ Aga mis pean ma ette wõtma, kellega raha teenima? Prohwet on auutu oma rahwa hulgas, seepärast mõra rahwa hulka, ehk õelitseb sääl mo õnn enam.

„Aga kus jääb mo Wiio? Tema on küll alles noor, aga minu armastusest tema wastu ei tea ta ja wõib teisi armastama hakata. Kuida peaks, kuidas wõiks mina temale oma armastust täada anda? aga nõnda et ükski seda ei tea ega näe ja siis jumalaga. T. Wald ja Metsa talu. — Mo Wiio on weel väga noor, alles neljateistkümnene aastane, ja mis teab laps armastusest, ometigi armastab ta mind, seda tean ma selgeste. Kui ta mind wihtaks, siis ei oleks tema minule minema sügise lina talguse aega üht enda näputega kudunud kaelakatat kinkinud, ega see kewade paar sülle, ja kui meie filmad kuidagi kogemata wastastikku puuduwad, sääl punastab ja kogeleb, otsegu ehmataks tema. Westi Priidu on rikas pois ja wahib ta Wiio järele, aga selle eest põgeneb ta kui kulli eest. Dot, oot, mispärast oleme meie siis kirjutama õpinud! Mina teen peremehega asja selgeks teenistuse pärast, müün oma wäitse kraami ära, kirjutan Wiiole kirja mispärast ma siit ära lähen, palun teda suud pidada ja selsamaks Wiioks jääda kunni mina üks kord jälle tagasi pööran. Armastab tema nüüd mind südamest, no siis jääb ta tütarlapses, on aga mõni mees weel armsam tema meelest, siis lähab ta mehele. Suurest armastusest tema wastu ei taha mina just mitte kirjutada, see rikub enneaega tema meele.“ Nõnda mõttes, ehitas ja tagus Suhan oma eluwedru lassat, kunni uni ta filmad kinni suris. Parajalt oli ta

imelikus nägemises: Joofsis läbi lagetifude metsa ja rabastiku, sai hundidest hirmutatud, koertest rebitud, ussides tõelatud, tundis walu siin ja sääl, ronis wiimaks suure mäe otsa kus üks noor kasepuu kaswas, selle all ta oma haawu tahtis läbi waadata ja ennast tugewama rändamisele finnitada, sääl kõlas peremehe wali hää ta kõrwa: „Suhani ülesse! pääw on tõusnud, mine linu ligudest wälja kiskuma!“

Kadunud olivad õhtused luuletused ja õõsised nägemised, paljas tööori ronis laka august alla ja kiskus poole tunni pärast ilma püskjata linu wee seest.

Ka Wiiru oli juba kooli pingi pääl Suhani armastama hakanud ja see kaswis iga päewaga suuremaks ja tugewamaks, minewal suwel aga weel uut wäge juurde saanud. Kui Suhan wanaemal külaliseks käis ja õhtu tagast tülles luuletuse waimust täidetud Uleide aasa pääl natukene kõwemalt rääkis, kui ta mõtles, oli Wiiru teda pöösa tagast wahtinud ja wiimast kui sõna kuulnud, ning wiimaks hääd ööd juurde lisanud. Mitte üksinda paljas nagu ei tõmmanud Wiiruda Suhani külge, waid ka Suhani teud ja ettewõtmised.

Kõige enam aga Suhani tarkus. Wiiru mõtles ikka: „Lähem mina tõise mehele ja juhtub weel elu sees mõni õnnetus, siis on rumal mees kohe pääta, kaotab julgust ja mõitlemise rammu, aga kui targal kui temal ka kõik ära peaks wõetama, ta tarkus jääb talle ometigi ja sellega woib jälle ennast ülesse ehitada.“

Suhaniga elaks ma sauna onnis õnnelikult, aga ilma temata oleks mulle ka terve mõisa wiletsuse org. Nõnda mõtles Wiiru weel sel õhtul kui Suhan ennast mitmesuguste mõtetega waewas.

III.

Talw oli mööda läinud, kewade päike auutas talwe surmast elu ilmale, linnud pöörafiwad wõeraste maade seest jälle Eesti pinna pääle ja rõõmustasiwad oma lauluga mõndagi kurwa südant.

Maapind muutis ennast rohelise tefiga, lapsed kargasid röömsaste aasjal ja wainul ning korjasid lillesid omale ja tõistele rõõmuks. Wälja pääl wiskas peremees teri maapinda ja palus õnne ja õnnistust ülewelt ja tugewa pihaga sulane kündis lauldes neid maa sisse. Ka mõnigi wanaema puges talwe wangist päewa paistele ja soendas elu rändamisest wäsinud liikmid ja mõnigi tänas Jumalat, et jälle ühe talwe oli edasi elanud, aga ka mõnigi soowis ennast parem kalmu künta alla, kuhu iga inimene kiigust rändab ja iga päewaga ligemale jõuab.

Sel 15-mal Mail ehk Lehekuupäewal weeres päite ämariku hõlma, aga niisuguse iluga kui seda wähe Gesti maal juhtub. Tuule õhk oli soe ja wainne, linnud hüüdsid üks tõisele hääd böd ja noor ja wana tundsid jumaliku olekut omas rindades. Rõõm ja rahu paistis iga ühe filmadest ja kes kurw oli, seda olid elu saatmised seks teinud.

Just sel õhtul istus Ulejõe aasa pääl üks nutuse näoga tütarlaps ja waatas kurwa südamega päewa looja poole, kus Läänemeri ennast taewa serwaga ühendab. Tema südame mõtlemised ei wiiritanud ennast mitte enam kõwa pinna pääl, waid kõikwa laenetes.

Weel ühe päewa eest oli Suban temaga koos olnud, teda palunud hääks inimeseks jääda ja palwes ka tema pääle mõelda, ka temale bölnud et ta Gesti pinna päält lahkuda tahab ja oma õnne otsima läheb. Seks olla ta passi, kirjad j. n. e. wallast wälja wõtnud ja tahab nüüd Rootsi maale minna omale raha teenima. Stokholmi linna olla ta endale elamise paigaks walitsenud ja lubada senna nii kaua wiibida, kunni ta omale nii suure raha summa saada, et ta wanaema kohta, ehk weel suuremat tükki Gesti pinnast omale wõida raha abiga pärida.

Mine rahuga oli Wiio temale nuttes bölnud, sõida rahuga ja Summala õnnistus olgu sinuga hüüdis täna seesamma laps temale järele. Weel üks kord oleks ta Subanit näha tahtnud, weel üks kord temaga rääkinud, weel üks kord teda maenitsenud isamaale jääda ja ennast rahuga toita, aga ta oli kadunud ja kui ta Wiio ees seisis, siis ei wõinud ta muud ühtegi öelda, kui: „mine

rahuga." Wiio pööris aasalt kodu, peitis nutusid filmi rätti nurka, aga ta ema oli ometigi ta kurbtust näinud ja ütles:

"Mis sul täna jälle wiga? Iga päew nutused silmad, kes on sulle wiga teinud?"

"Ära küsi armas ema, nutsin oma noore põlwe patude pärast."

"See on häa, tütar, karates ja naerdes ei saa keegi taewa riiki, waid nuttes ja meele parandamises. Ära aga liigist nutta see võib so filmadele paha teha!"

"Ära karda armas ema, tänased tunnid ei tule nii pea mitte enam".

Wiio uinus pea une hõlma ja hõsine luuletus juhatas teda jälle Suhaniga kokku.

Meie tuntud Suhan oli just sel tunnil mere laenete pääl mere-haiguses. Mere-haigus tuleb pea iga inimese pääle, kes esimest korda suure wee pääle sõitma läheb. Esite haatab pää ümberkäima, süda läheb halwaks ja ajab ofsele. Kõige parem rohi selle vastu on, kui inimene juba lapsepõlwest ennast kiigutab ja laewa pääl mitte ennast alla ruumi sisse ei toppi, waid esite lae pääle jääb ning üks naps joob. Suhan ei olnud kiitunud ega napsi joonud, seepärast pidi ta mere haigusest raskesti karastatud saama. Esimese päewa ja pääle selle bö oli ta kui surnud, aga juba teisil päewal haatas ta toibuma ja kolmandamal hommikul oli endine terwis jälle käes. Aga küsib mõni, kuidas sai Suhan nii hõlpsast laewa pääle?

Siin võime lühidelt wastata: Ta oli oma wäikse kraami kodu ära müünud, raha kokku võtnud, passi reisi pääle wälja lunastanud, sugulastega Sumalaga jätanud, laewa kapteniga kauba ärateinud, Tallinnas isamaa ja ema keelele selga pöörnud ja uut elukohta otsima läinud.

Mere pääl ei juhtunud reisijatel ühtegi õnnetust, waid jõudsidwad meie päewa purjetuse järele Stokholmi linna alla. Siin jätis meie Suhan silmaweega laewa kapteni Sumalaga ja tõttis Wene konsulit ülesse otsima, keda ta pea leidis. Andis oma passi siin näha ja palus konsuli härrat temale mõeras linnas hääd teenistust otsti arvitada.

Konsul kuulis noore mehe ettevõtmise nõuu, kiitis seda hääks ja käskis teda tõisel päeval jälle oma juurde tulla, kus ta temale töö üle lähemat täadust lubas kuulutada.

Juhan läks pool rõõmsa meelega omale korterit otsima, aga sellega oli waene küllalt. Ta ei mõistnud kellegi keelt ja keegi ei mõistnud tema keelt.

Mukra meelega tahtis ta praegu konsuli maja poole jälle tagasi pöörduda, kui korraga temale riiete poolt tutaw mees vastu juhtus.

„Kas Gesti keelt mõistate,“ küsis Juhan, olge head ja juhatage mulle võmaja ja kohta kust süa võib saada.“

„Seda võid warsti leida,“ kostis mees pool Gesti keeli, „mine siit mõni maja säääl on võderastemaja, küll sinule säääl kõik antakse mis sina tarvitad. Aga kust ja siis oled külamees?“

„Tallinnast“ vastas Juhan.

„Oh Wirolaine“ hüüdis võderas.

„Kes teie siis olete“ küsis Juhan.

„Somelaine,“ kostis võderas, „aga nüüd Sumalaga, minul aeg lühikene.“

„Oleks ma niisuguste hulgas elamas säääl saaks mina pea läbi, aga mis tahan ma Rootslastega teha, aga aeg annab nõu ja ühe päevaga ei ole Nooma linna ehitatud.“

Juhan tõttas tähendatud maja poole, leidis siit mis otsis, korterit ja söömaaga. Temal oli veel viis rubla taskus ja sellega arvas ta ühe vö võima veel läbi saada ja homme oma õnne alasti juures sepiatama hakata.

Omas väikses kambris leidis ta sängi madrassiga, tooli ja ühe laua. Õnneks oskas üks teener siin tema keelt ja selle läbi palus ta endale sööki tuua, mis ta warsti täideti. Pääle söögi keeras ta ukse lukku ja pea norkas ta, et seinad värisevad.

Kest vö aeg võis olla, kui ta ülesse ärkas ja libedat lämimatawat suitsu-wingu omas kambris tundis. Ta kargas woodist wälja, tõmbas kuue käskaudu selga, keeras ukse lahti, aga siin tormas veel õelam wing ta vastu. Korraga nägi ta kõrwalises kambris eledat tuld läbi võtme

augu; siin ei ole enam hääd lugu. Kui wälk jooksis ta trepi juure ja seda mööda alla.

"Tuli! tuli!" kisendas ta hirmsa häälega ja pööratas trepi ees lufus ukse wastu.

Suure tugewa kehaga mees keeras ukse lufust lahti ja kui kisendajat meest oma ees nägi, mõtles ta teda jama olema, haaris ta rinnust finni ja wiskas teda kui umala kotti suurde tuppa.

"Sumala pärast, ülewel põleb," karjus Suhan, sai aga pea lopsu mööda kõrwu, et warsti nägemine ja kuulmine tal ära lõpis.

Sell' filmapilgul aga kargas Gesti keelest aru saaja teender saali ja ütles: "Mis sul wiga, mis sa kisendad?"

"Ülewel põleb" lähises Suhan!

Teender ütles seda isandale, kes kui wälgust alwatud wärisema hakas. Mõlemad, isand ja teener tormasiwad mööda treppi ülesse, aga pöörsiwad pea ümber ja kisesiwad abi. Mõne minuti pärast liikus terve maja ja igauks püüdis oma päästa.

Suhan aga tormas mööda treppi ülesse, astus põlema lambri ukse ette, lõi selle saapa kannaga tuhandeks lüfiks, kust tuli talle wastu leekis. Üks pool seina ja riidid põlesiwad ja teise poole pääl nägi ta üht noore mehe kuju, kes wist lämmatatud oli. Kui wälk tõmbas ta teda riidid pidi woodist ja wedas teda trepist alla, kus inimesed wee ämbritega temale wastu tõtasiwad.

Õnneks kustutasiwad waprad mehed mõne hää pange weega põlewad lambriid, aga üks maja edemal õnnetuse kohast, tegi tohter lämbunud inimese kallal tugewasti tööd teda jälle elule tuua.

Lugejad ei saa seda wist pahaks panema, kui siin tema furnu äratuse tööst mõne sõna pajatan:

"Tohter lõikas kõige esite tema riided ihu päält ära, pani paljast inimest pool püstakile seisima, lastis rätiku külma wee sisse ja õerus tema pääd, keha ja palefid märja rätikuga. Lastis kõif afnad toas lahti teha, kallast wet ta pää pääle, pani rätikud ädikaga täidetud nina alla, wõttis juu lahti, puhus hõngu sisse ja tõditas ani sulega kurgu

lage. Korraga aevastas noormees ja hakkas hingama. Tohtri ja Suhani rõõm oli suur.

Pea toibus noor mees jalgele ja küsis oma õnnestuse järele.

Tohter nähti seda temale seletavad.

Kui kase toht läks noor mees näost.

Tohter andis temale rohtu ja nüüd nähti teda jälle tugewama olemad.

„Kus on minu nahk kasti? mo nahk kasti!“ kisendas ta uueste, „päästke, tooge teda tulest wälja ta on mo woodi all.“

Sedamaid tähendas tohter Suhani mehe juurde jääda ja tõttas õnnetuse koha poole. Ei tuuritud kümmet minutid, sääl tuli tohter tagasi ja kandis üht nahk kasti kae otsas, mis tulest natukese kõrbenud oli.

Noormees langes kui tiiger saagi kallale kasti külge, surus teda oma wastu rindu ja ütles: „Kase nüüd põleba, mis põleb, aga mo warandus on päästetud!“

„Kes on see mees kes mind surmast wälja kiskus?“

Tohter näitis Suhani pääle ja lisas juurde et tult juba kustutatud olla.

Wõeras noormees langes Suhani kaela, andis temale suud otse kui ema lapsele ja küsis mitmed küsimised, kelle pääle Suhani midagi ei wõinud wastata.

Wiimaks ütles Suhani: „Armas härra, laske mind minna, mis mina teinud, olen ma ilma oma tahtmata teinud ja oleks seda iga ligimesele teinud.“

Nüüd pääsivad ka nooremehe uuled lahti ja sulast Gesti keeles ütles ta: „Wirulane, kust oled sina siia saanud minu päästjaks?“

„Muus härra, Wirulane ei ole mina mitte, waid Gestlane, kes eila õhtu laewaga siia jõudis, omale tööd otsima ja paremat palka leidma kui mo isamaa mulle anda jõuab.“

„Wõite mulle täna tööd hää palga eest juhutada, siis olete mulle kõigeparemat palka minu wäikse waewa eest jaganud.“

„Gestlane ehk Wirulane on minu juures üks ja seesamma nimi ja tööd wõin mina so elu otsani sulle jagada;

täna veel pead sa minuga ühes ära sõitma. Tõhtri härra, mis on teie nimi? Ka teie häätegu ei pea teile koguni tasumata jääma, seda võin mina nii tõeste kui ma würst Woronja olen.

„Würst Woronja“, filjatas tohter, „kes teid siia waeße hotellis on saatnud?“

„Mina ise, muud keegi; oma suure rahasumma ja seda kallima paberitega arwastin ennast just siin hotellis kõige wagusamalt liht nime all ööb puhkawad, aga Suomal on kõik minu ettewõtmised tõisiti pöörnud ja minule näitnud, et maailma wara, nimed, auu lõrkus mõne minutiga võib kaduda ja suitsuks taewa alla lennata! Suhani poole pöördes ütles ta: „Ära minu nime eest armas mees kofku, Gesti maal ei pea sinust küll keegi suurem sugu palju lugu, sa wõid jääd oma inimese olekus kõige esimene mees olla, ja ometigi jääd sa tundmata auustamata.“

„Sa oled kui õiglase inimene tööd minu käest palunud, sellest ei pea sul tänasest päewast puudu olema. Minul on Soome maal Helsingforsis linna lähedal suured mõisad, senna pead nüüd minuga kaasa tulema ja ühe minu mõisa pääl esite aidamehe ametid pidama. Et sa pärast enam oma rahwa hulgas, kui ka tõiste rahwa juures maksaks, pead sa mõndagi veel õpima ja ma arwan, so pää wõtab veel wastu. Kui nüüd minu kaubaga rahul oled, siis purjutame täna veel ära.“

Suhan täadis õnne otsast kinni hakata ja ütles: „Teie pakumise wäärt ei ole mina sugugi, aga on teie würstlik arm nii suur, siis tahan teie tahtmist tänuga wastu wõtta, ja kui teie minule suuremat õpetust lubate muretseda, teid ilma palgata truieste teenida.“

„Smelik mees, ilma palgata; no küll meie sellega korda saame, aga nüüd pane oma asjad kofku, et ära wõime purjutada.“

„Minu asjad, auulik würst, on kõik minu juures, reis võib kas kohe alustada.“

„See on häa, aga oot, oot, ma tahan majapidajale, lahju saajale wõmaja andjale, toidu muretsesjale nende waewa äratajuda ja siis reistme ära.“

Wüürst Woronja tõttas trahteri ehk hotellipidaja juure, kes parajalt mustaks põlenud kambris seinasid waltis ja oma kahju üle kaebas.

„Kui palju olen mina ja minu päästja teile wõlgu ja kui suureks arwad oma kahju?“

„Teie, kui ka teie päästja ei ole minule sugugi wõlga, waid ma pean weel teile päälegi maksma, sest minu sulase hooletuse läbi on kahju wist tõusnud, mis arwata sada wiiskümme rubla wälja teeb.“

Wüürst Woronja tõmbas rahakutru, keerutas kolmsada rubla lahti, andis kohkunud mehe kätte ja lijas juure: „Ghita see kamber weel paremast ülesse kui enne ja nüüd jumalaga.“ Enne kui majaperemees sõna suust sai, olta kadunud.

Suhani juure jõudes ütles ta: „nüüd katsume minema minna, muidu jääme iga ühele otsegu seitsmes imetegu maailmas waltida ja rääkida.“

Mõne minuti pärast seisis woorimees maja ees, asjad kanti pääle ja sõit wedas mehi laewa sadamasse, kus nemad pea laewa ruumi sisse kadusiwad.

Sätame nüüd wüürsti ja õnnejärje pääle jõudnud Suhani sadamasse ja tõttame L. walda Ulejõe talusse ja waatame kuidas siin asjad waltasiwad.

IV.

Kaks aastat Suhani Gesti maalt kadumisest arwata oliwad mööda läinud ja kolmas astus tugewa sammudega oma tuhande aastate teed. Päew wõitles öö ja öö jälle päewa wastu, fewade pidi suwele see jälle sügisele j. n. e. maad andma, üks rõngas keeramine fruu wiradadel keerutasiwad ennast igawese olekusse. Wanad langesiwad kui sügiseseid lehed puudest ja noored tärkasiwad kui taimed järele. Ssa pidi pojale, ema tütrele elu ruumi jätma ja ise wäikse kambrikesse laudade wahel kalnu künka alla pugema. Need jälle mõtlesiwad elu maailmas igawest, igaweste

kehtima, kandsiwad kui sipelgad kofku, mis jõudsiwad, aga mõnigi langes koorma alla, kes teda kui ussifest põrmuks rõhus. Mis kord eluks oli saanud, pidi elule jälle tagasi antud saama ja põrm põrmule.

Mõnigi, kes usu eest oli langenud, arwas kofe taewa wärawa pärani olemad, aga säh, siin seisis Peetrus wõt-mega ees ja ei küsinud kas hing katoliiklane, luterlane ehk muu usuline, waid tema küsis, kas sa ristiinime oled ja kuidas sa kiigust hauani oled elanud. Oli elu kiri hää, siis kulus üks lahti ja sõnad kõlasiwad: Tule mo kuningriiki, oli ta paha, ütles Peetrus: Poeg ehk tütar ma ei tunne sind. Keda sa elus auusaste teeninud, seda wõid nüüd ka edasi orjata. Siin oliwad kõrguse ja madaluse waheseinad maha litsutud ja üksiinda paljas inimene järele jäänud.

Miisugused mõted wõiwad kord iga inimesele elus ette tulla ja täitsiwad ka täna ühel pühapäewa õhtul Ülejõe peremehe Peetri südant.

Omas õunapuul aedas edasi ja tagasi käies kõneles ta ise enesega: „Peeter, wiiskümmend kowadet on juba so küüra pääl, ja tõist wiiskümmend ei näe sa enam, olgu siis et sul Moosese õnne on antud, aga seda ei usu ma mitte. Selle aja sees olen mina kord noor olnud, armas-tanud, naesemeheks ja lapse isaks saanud, päälegi weel Ülejõe aseme pidajaks, aga minu eluga lõpeb ka minu nimi. Tütred kaotawad nime ja minul ei ole neidki enam kui üks. Ta on täna seitsmetõistkümmenda aasta sisse astunud ja selle aastaga hakkab tema minust lahkumine. Kes teab kus külge ta langeb, minu nõu oleks teda No weski Priidule anda, ehk parem teda kofida, aga nii mitu korda see noormees siin on käinud, näitawad enam tult ja wesi sõbraks saawad kui minu tütar ja weski Priidu. Aga eks lugu minu enese juures just nõndasama ei olnud? Ssa tahtmine ja ema soovimine sai wiimati ometegi täidetud ja ma arwan, meie elu wahel ei ole must kass seiamaa ni midagi teinud, seepärast ei jää minule, kui tütre isale sugugi paremat nõu üle, kui Priidu omaks wäimeheks wastu wõtta ja temale kõiki seiamaa ni kogu-

tud warandust tütreaga anda, sest kalmukünkale ei kõlba see ka ligi võtta.

Mina tahan Priiduga ääri weeri mööda kauba ära teha ja temale siis nõu anda esite ema, ja pärast emaga ühes tütre südame juures tööd teha, külap siis asi korda läheb. Just wiimse sõnade juures läks Ülejõe perenaene Tiit marjaaia wärawast mööda.

"Tule seia Tiit," hüiskas Peeter.

"Dota, ma wiin piima pütti kambri."

Mõne minuti pärast seisis Tiit Peetri ees ja küsis: "No mis sa minust tahad?"

"Istu pengi pääle, minul on iseäralised mõted pähä juhtunud, mis sa arwad westi Priidust?"

"Mis mina arwan, ae, kuidas sina siis temast mõtled?"

"Mõtlesin oma elu lou järele, kuidas kõik kadum on, meie kõik oma ainu tütrele oma wara jätma peame ja sellega ühe mehele.

"Ega ometegi Priidule!"

"Mõtlesin just selles asjas tema pääle, ta on rikas pois, töötegi ja näitab Wiio järele wahtiwad, mis sa arwad ae?"

"Kas siis Priidu juba kosjas on käinud, wõi tahad sina teda kosja minna?"

"Kosjas ei ole ta just käinud ja minna ei tahaks mina just ka mitte, aga neid kahekeisi tõine tõisele ligemale tuua wõiksin mina küll."

"See on punnikud küidu juurde ajada, nõnda fui —"

"Nõnda fui meie karja juures seda sünnib mõtled sina."

"Seda küll mitte, aga ma mõtlesin ühe wana asja pääle."

"Ega ometegi oma kosja lou pääle —"

"Räägime mõne tunni pärast seda asja, näe kus lehm rulkis."

Tiit jooksis lehma ära ajama, aga silmad tillusiwad tal wet, wana haaw oli pärani lahti kisutud, ehk küll ligi kakskümmend aastat teda kinni oli kaswatanud.

Tiit ajas lehma wõsustikku, langes siin künka naale ning nutis kibedaste, wõlbes: "No wanemad sundisiwad mind wägise mehele minema ja päälegi weel sellele, sellele

ma hingest minna ei tahtnud, aga ma olin nende laps ja pidin sõna kuulama. Altari ees oleks ma ja sõna asemel tuhat kord enne ei ütelnud, aga ema rusikad ja isa ahwardus sundisivad mind seda ütleva. Ratskümme aastat on nüüd möödas ja nüüd pean mina oma tütre juures sedasamma kurjust tegema, mis minu vanemad minu juures tegivad. Nemad mõtlesivad: raha teeb õnnelikuks ja waesus õnnetumaks, mis aga süda senna juurde ütleb, selle järele ei küsi keegi. Siin maa pääl ei saa mina Mart sind enam näha, sest sa hingad kalmu tünka all, aga kui pääle surma veel kottusaamist hingedel on, jääb tahan ma oma vanematele minu õiget meest ja peigmeest näidata, kauaks ei kesta mo elu enam, aga oma ainust last ei lase mina ka lina kimbu wiist ära kaubelda, enne lasen ennast siniseks taguda, aga seda ei pea sündima.

Priidu on ka mees, aga ta jookseb iga vööri mööda küla lakkasid ümber, iga edew neitsi on ta armufene. Sga ettevõtmise juures on ta lammakas, ehk ta sõnades ennast küll kalgju tugemuseks muudab.

Tiio tõusis ülesse, pühkis silmad kuiwaiks ning astus tugewa sammudega Peetri poole.

„Kuule ae, Tiio, kas oled nüüd asja järele mõelnud?“ küsis Peeter.

„Ma arwan,“ vastas Tiio, „kõige parem on seda asja noore rahwa oma südamele seletada jätta.“

„Seda ma arvasin, kui sinu vanemad sind ei oleks ostanud tanu alla saata, sa seisaks weel täna ilma selleta ja nõnda saab ka lugu tütreaga olema, mina aga tahan, ta peab Priidu naieseks saama ja sellega on kõik jutt otjas.“

„Tee mis sina tegemata ei wõi jätta, aga minust pulma tulijad ei saa.“

„Pead tulema, sa tead ju et ma so walitseja olen.“

„Kari tuleb kodu ja ma pean lehma lüpsma minema,“ nende sõnadega tõttas Tiio aegast wälja ja pühkis jälle silmi.

Peeter waltis kulli silmadega temale järele ja ütles jalga wastu maad pörutades: Pagana päralt, nüüd tahtwad kanad kutebest targemad olla, oot, oot, phiad on weel minu käes ja mis mina tahan peab sündima. Ma

arwan juba kust tuul puhub, naad lootvad peglade pääle ja tahtwad minu waewaga forjatuid kopikid jooksfute ja maailmas ümberhulkujate farmanni poetada, ei, ei — sõna peawad naad kuulma, ehk muidu nean neid pörgu põhja. Rasklummend aastad olivad need abielu rahwas tõine tõisega elanud, pahandust ei olnud kül palju ette tulnud, aga armastusest ei wõinud ka ükski kiidelda. Peeter oli ju Tiut tüdrukust ja külje soenduseks, aga mitte abikaasaks ja aitajaks majasse toonud.

Kus hundist räägitakse jäl ta warsti on, nenda ka weiski Priiduga.

„Tere ka Peeter!“

„Tere jumaline, kust weel nit hilja tuled, Priidu?“

„Kust ma tulen, ae, käisin heinamaid waatamas ja juhtusin teekäigul teie majasse, ärge pahandage!“

„Mis siin pahandada on, armas üleaedne, istu pengi pääle, puhka jalgu, külap siis jõuad tugewast kodu astuda.“

„Kus pereema ja tütar täna õhtu on, armas Peeter?“

„Tallitawad elajaid, külap tulewad warsti aeda.“

„Säh wõtta tilgakene südame karastuseks, tulin kõrt-
sist mööda ja mõtlesin ka üleaedse pääle.“

„Ole terve, kulub wabest ka ära, anna Tiule ka tilgakene.“

„Ja muidugi, just temale mõtlesin ka anda.“

Sul näitab täna midagi südame pääl kipitama, armas Priidu!“

„No kus ta jääb, noor weri noored mõtted, päälegi kui iga päew weel peigmees olen.“

„Mis, sina Priidu peigmees, kes, ehk kus pool on siis so armuke?“

„No taga õelam, eks iga noor mees peigmees ka ilma armukeseta ei wõi olla!“

„Säh, wõtta pudelist weel lord, Tiule jääb ka weel üle ja ega naesterahwas palju taha.“

„Sinu termis, Priidu!“

„Ütle parem sinu tütre termis, eks sa siis Peeter mõista kust tuul puhub.“

„No kust ta siis puhub, täna otse pool lõunest.“

„Taga õelam, Peeter, kui sa sellest veel aru ei saa, siis kõnelen päris Gesti keelt, kas lubad tüdart minule? Minu isa tahab, et pulmad enne Mardipäewa peavad peetud saama.“

„Tule sulle appi, wõi enne Mardipäewa ja siis ha-
lad enda peremeheks.“

„Seda küll mitte, aga jään isa juurde kunni tema elab, ja eks ta oma päranduse ütsford ometegi mulle ei jätta.“

„Sa tahad minu tüdart, ehk mind puhtaks ilma toeta jätta. Kuule Priidu, sa wõid ehk nalja heita, aga oma tüdart ei tahaks ma majast wälja laske, olgu siis, et mees majasse tuleb.“

„Minu pärast üts puhas, siis olen siin sulane ja omas weski majas peremees, kolm wersta ei ole ju lauge maa, wõib kõik sündida.“

„See on mehine jutt, siis tahad tõega mulle kodu wäimeheks tulla?“

„Mis siin enam nalja pidada on. Peeter too ema ja tüdarta siia, teeme täna poolkaut lauba küpsaks ja teine fford wõib isa seda veel kinnitada, tema on ka minu nõus.“

„See on mehine, Tiio ja Wiio aeee, tulge seia!“

Ema ja tüdarta astusiwad kartlikult aeda.

Priido tõmbas wiina pudeli taskust, astus tulijatele ligemale ja ütles: „Tere ka armas ema, rüüpa pudelist rohtu, tulin teid jälle waatama!“ Nende sõnadega liisus ta pudeli Tiio pihku ning astus Wiio poole õõlde:

„Tere ka linnuke, ära pahanda minu nalja üle.“

„Tere jumalime, wõi wana weski Priidu ja päälegi veel pudeliga, no wist juba ühe tüdrukü fõrmu weristanud?“

„Olen küll weristanud, armas Wiio, joo ka minu termist.“

Tiio rüüpas pudelist tilgakese ja ütles: „Ole terve, ja ela oma ära walitsetud neiuga auusaste, kui see kosja wiin on, oled sa nalja pärast seda õõlnud, siis, aittäh!“

„Anna tütrele ka, armas ema, ütles Priidu.“

„Säh Wiio rüüpa ka teiste õnne pääle!“

Wiio wõttis puudeli, rüüpas ja tahtis õnne soowida, jääb kargas isa wahale ja ütles: „Nüüd noored rahwas andke kät ja Jumala õnnistus olgu teiega.“

Priidu tabas Wiio käest finni ja tahtis teda isa ette tõmmata, aga sel silmapilgul kiskus Wiio ennast Priidust lahti ja kadus kui noor hirmu marja aeast.

Ema aga seisjis kui soolajammas Soodoma lagetikul. Peeter aga astus perenaese ligemale ja ütles: „Nüüd on kaup valmis, Priidu tuleb enne Mardipäeva meile koduväimeheks, aitab oma isa ka kõrvalt ja kui meie üksteist maailmast ära läheme, siis pärib ta meie kui ka oma isa waranduse ja ma arvan, sellega võib Wiio täitsa rahul olla.“

„Kas lubate, armsad wanemad, et ma oma pruudi nüüd ülesse õffin?“ küsis Priidu.

„Dsi pääle, ega ta kaugele ei jooksnud,“ vastas Peeter.

Priidu kadus aeast Wiio jälgedelle.

Tiio seisjis kui puu sammast ikka ühes kohas ega saanud sõna suust.

„Mis sinul wiga, Tiio, sa nääd hoopis kahwatanud wälja?“

„Peeter,“ togeles Tiio, „ära tee nii jõledat nalja, et sa oma ainust last poole toobi wiina eest ära müüd!“

„Mis, ära müün! kas nüüd pole tuline lahti! mina tahan teda mehele, ja päälegi veel rikka mehele panna ja nüüd pean teda ära müüma, mine parem magama ja las noored rahwas oma asjad ise õigeks ajada.“

„Ma lähen, ma pean minema, seda olen ma laulatuse tunnil sulle lubanud, pühkas lojas olen mina ennast sinu orjaks, sinu wangiks siduda lastnud, üks õnnistus on sind minu maapäälseks Jumalaks teinud, uu uuuu —“

„Mine magama ja ära ulu siin nii palju.“

Tiio tuisus pool nõrkenud aida poole ja wiskas siin ennast õledega täidetud sängi pääle.

Peeter aga wahtis talle taga järele ja ütles: „Kasfi nägu, ikka pool põigiti õnne ees, tütar oleks ilusast kät ja südant annud, aga säääl on tema jälle oma ninaga wahel. Kes teab misjuguise fikku woi Mikule tema teda hoiab. No naesed ikka lühikese arudega — õissa, pea saab pulmi!“

Wiio jooksis aegast otsi lauda taha ja ootas siin wäristusega Priidu minekut, keda ta isaga armas joobnud olemas, aga warsti kuulis ta tasasid sammusid enda järele tulema.

Kas pean eest ära jooksuma või mis tegema, mõtles Wiio, oot, ma tahan lohkumata waenlasele wastu astuda, ta peab lohkuma.

Priidu astus ligemale ja tahtis Wiio ümbert finni hakkata, aga korraka leidis ta ennast ninnafile maas.

„Tulise päralt, kas nõnda abieli alustatakse!“ firus tema.

„Just nõnda,“ wastas Wiio, joobnule on malf kõige magusam pall.“

„Wiio, ära tee nalja, isa on sind minule lubanud ja enne Mardipäewa teeme pulmad.“

„Isa võib oma punnikud sulle lubada, aga mitte mind, Priidu, kui sina mitte joobnud ei ole, siis tagane minust, kui sa aga wiina täis oled, siis tahan sind sellega kaineis taguda,“ nende sõnadega tõmbas Wiio aea teiba rasta alt pihku ja ähwardas Priidu seljaluud õiendada.

„Armas Wiio, jätta wemmel kõrwale, mina ei ole ju hunt ega karu, waid so armas peigmees, tule mo armu isä juurde, et tema meie ettewõtmist täieste finnitab,“ nende sõnadega sasis Priidu teiwast finni ja tahtis Wiioda oma rinna wastu tõmmata, aga pea leidis ennast jälle pitkaki mulla pääl ja sõnad kõlasiwad: „Elades ära enam minu ligi usalda, ma ütlen, elades, kui minu isa sinuga ennast laulatada tahab lasta siis võib ta seda homme teha, aga minu jätta rahule,“ ja kadus aida poole, kus ta ennast ema rinna naale lastis, ja nuuksuwa häälega ütles: „Armas ema, ära lasse seda pörgulist enam minu ligi, aita mind armas ema! — Nää kus ta tuleb!“

Ema istus aida ukse pääle, kuhu Priidu warsti ka seltsis. „Armas ema, kas minu linnukene siia jooksis, palun mind sisse laske.“

„Nüüd on, Priidu, naljast küllalt, mine parem kodu ja maga wäsimust wälja,“ ütles ema.

"Priidu, wiiska wanamoor aida ukse päält ära; mis mees ja oled, ei jõua tütarlast finni tabada," öiskas Peeter.

"Anna ema ruumi, ma tahan oma armufese juurde." Wiio, ja pead Priiduda aita lastma, ja tema naeseks saama, kätatjes Peeter.

"Eest ära, mul on luba, nende sõnadega lükas Priidu Wiio aida ukse eest kõrwale ja tormas Wiio poole.

"Säh, siin on so armufene," nende sõnade järele tundis Priidu omad filmad külma koore tefiga finni kaetud ja piim woolas mööda ihu maha. Enne kui ta oma nägu puhastas, oli Wiio aidast kadunud.

"Kes otsib see leiab, ütles Wiio."

Priidu süda põles tulisest wihast, ta ajas sõnu suust, feda meie siin üles panna ei julge ja kadus ähwardades rahwa filmist.

Peeter wandus taewa ja maa kofku ja Wiio wärises hirmu pärast.

Wiio aga naeris põõsa taga kui Priidut lahsuma nägi.

Täna õhtune kosjajuhtumine tungis pea terve kihelkonda ja Priiduda naersiwad kõik ümberkaudne rahwas, see aga mõtles tasumise pääle.

Peeter muutis ennast täna õhtust saadik pool wanapoisiks ja ta naene ja tütreli oliwad põrguliste päewad. Ta lubas mõlemid majast wälja peksa, ilma warata kõigist omadusest ilma kerjama saata.

Wiio pidi wanaks tüdrikuks, ehk Priidu naeseks saama, oli kõige kätatsemise otsus.

Priidu jälle sõimas ja teotas iga päew Wiioda weskiliste wastu, arwas jutufid wälja, mis elades ei olnud ette tulnud ja kui külanaesed neid weel wärmilisemaks kudusiwad, siis hirwitas ta südamest oma ettewõtmise üle. Pühapäewa ehk kiriku-tee käis weskikojast mööda, siis ei olnud ime kui Wiio igatord teutuse sõnu Priidu suust enne jutluse kuulamist wastu pidi wõtma.

Kõiki naeru ja teutust kandis aga Wiio rahuga, õelites siin juures weel ilusamast kui kullerkupp ja jaanilill ja mõnelgi külapoisil tillus suu wet kui ta kogemata

oma suurte sõstrakarwa silmadega kellegi pääle juhtus vaatama. Ta kandis oma kudetud ja õmmelduid riidid, mis mõnestki poodi hilpudest üle käiswad ja selle poolt oli kihelkonna koolmeistri abikaasa teda kauniste õpetanud, kelle juures ta kaks talwe õpimas oli käinud, aga kõige oma kenaduse juures ei arwanud Wiio ennast sugugi ilusaks waid mõtles: „Ma olen niisama inimene kui kõik muudki, nii kui lillakene närtsiib, wõin ka mina maailmast lahkuda.“

Peeter urises iga päew naese ja tütre pääle, naad olla laesad, hooletumad, majaseisus minna enne tagasi kui edasi. Tühjast asjast tõusis tihti tulufene põlema ja sõimu sõnad, tütre ja ema nut lõpetasiwad tihti päewa. Mida enam naad kannatasiwad, seda suurem oli Peetri rõõm; nõnda jõudis sügise kätte.

Ühel päewal läks Peeter kirik'sandale maksu wiima. Dot, mõtles ta, ma tahan hingekarjusega oma elulugu rääkida, ehk teab tema paremat nõu anda. Maksu üleskirjutamise juures küsis kirik'sand: „Kuida Peeter nüüd ka elad, kas laps ja naene kui ka kõik pere terwisel?“

„Eks naad ole ka, auulik härra! aga —

„Mis siis wiga on?“

„Kui mina töt räägin, siis on minu majas nüüd waene lugu.“

„Kuida nii — räägi!“

„Mis ma auuliku härrat waewan tühja talupoja igapäewiliste asjadega.“

„Sul näitab palju südame pääl kanda olema, armas külamees!“

„On küll. Mis teie arvate, auus härra, kui naene wastaliskes ja laps sõnakuulmataks saab, ja õnne asemel õnnetust majasse sijuwad.“

„Di Peeter, siis on sinu lugu küll wilets, kus maja isekesis riidus, sääl peawad alusmüürid alt nihkuma ja maja põrmuks kukuma.“

„Nõnda ta wist läheb, armuline härra.“

„Peeter, Peeter, siis olet sina alustusest oma maja liima pääle ehitanud ja oma lapse wastuotsa kaswatanud.“

"Ei tea," auus õpetaja, minu täada pidi mo maja üsna kalju pääle rajatud olema ja minu laps on kihelkonna koolmeistri ja tema abikaasast kasvatatud, wist on nemad teda ärariffunuwad."

"Ja Peeter, kus Jumala sõna aset ei pida, sääl peawad muudwaimud walitsema. Ka meie kihelkonna koolis aetakse tühje maailma õpetuist fangeste taga, aga Jumalasõna jäetakse kõrwale."

"See'p see wiga on, auus härra. Nüüd nään kust wiga mo lapse sisse on läinud, ta loeb tihti ilmaliku armastuse raamatuid ja arwast pühakirja."

"Armas Peeter! armastuse raamatuid, kaota need majast, kui sina oma last ja tema hinge õnnistust weel armastad. Uus Testament, lauluraamat, piiblitugu, piibel ja katekismus, need on noore neitsile küllalt, aga hoitku meid iga waim armastuse raamatude eest, need inimeste põrgu trepi kiwid on, kelle pääl naad saadana suhu libisewad."

"Ja ometigi on naad trükitud."

"See'p see on, Peeter, naad on trükitud."

"Ja ku ülemate poolt finnitatud."

"Kinnitajad, trükitjad ja wäljaandjad on kõik maailma inimesed; oleks otjuseandmised meie täes, ükski niisugune rahwa elstitaja ei pääseks maailma."

"Oleks ka parem olewad, aga on nüüd hiljaks jäänud, minu tütar ei taha enam Möldri Priidule minna ja see teeb mulle meelehaigust, ehk wõite auulik härra seda hädad mulle waese talupojale teha ja minu tütart maenitseda wanema sõna kuulda."

"Peeter, ja oled mõistlik mees, aga armastab sinu tütar mõnda muud noortmeest, kas oled ka selle järele uurinud?"

"Ei ma usu, ta tahab aga sõnakuulmata olla ja ema aitab weel kõrwalt."

"Kas Priidu siis sinu last armastab?"

"Kui sula wõid ja kärjemet, auus härra."

"Soo — lasse siis oma tütar ja kui võimalik ema ka kirikumõisa tulla, küll ma neid siis õige teele saadan."

„Täna wäga, auuliku härrasid, täna südamest, fui kõik asjad häste lähewad ja Priidu ja Wiu kofku on laulatatud, siis, no siis, kül me prauaga selle üle räägime.“

„Sumalaga Peeter!“

„Sumalaga auus härra,“ siin juures silitas Peeter firifjanda kintsu ja lahtus rõõmsa meelega.

Kodu jõudes ütles ta: „Tiiu ja Wiu, homme peate mõlemad firikumõisa pihile minema, riio asi on õpetaja kõrwu puutunud ja tema käskis mind teid senna saata.“

„Kül meie läheme,“ wastas Tiio, ja ka Wiio ei näitnud suurt wastu seiswad.

Tõisel päewal just neljapäewal, astusiwad Tiio ja tema tütar tugewa sammudega firiku poole, tee pääl ütles Tiiu: „Tütar, sa oled tänini mehijelt wõidelnud ja kõik waendlase kuulid ta oma pääle tagasi saatnud, ära täna nõrke, isa näitab wiimast õnne õpetaja läbi katsuwad, aga ta on ka inimene, ja inimeste ees ei pruugi meil wäriseda, päälegi fui meie oma südame puhtuses nende ees seisame.“

„Mikspärast läheme siis, armas ema, täna maenitsemisele?“

„Ega muu, fui Priidu jahi pärast, armastad sa wiist teda?“

„Just fui hambawalu, fui üfsinda sellepärast, siis ole ema kartmata, Priidu peab minust nina puhtaks pühkima, pangu ta kas tuhat hinge sellepärast tööle.“

„See on hää, mo tütar, mina ei sunni sind sellegile minemast ega hoia sind tagasi, fui sina ka sandipojale lähelksid, fui aga armastus, ei mitte üfsinda ihulil, waid fui tõeste mõlemad armastused üks teisega kofku sünniwad.“

„Aga mikspärast tahab isa mind wägise Priidule panna?“

„Mikspärast, üfsinda raha pärast, oleks täna weel üks rikam temast sinuda kosja tulema, ma wean kihla, Priidu on unetud ja uus kosjaline kõige armsam.“

„Wõi üfsinda raha pärast, siis olen ma isale üks kaubaasi,“ iseenesele ütles ta: „Suhhan fui kaua wiibid sa maailma laande, tule ja osta so järel ootjat, sinule

ei wista ma mitte piima pütti kaela, sinule annan ma oma südant."

"Mis sa nii murelikult waatad, armas tütar?"

"Mõtlesin oma õnneliku lapsepõlwe elu pääle."

"Eks ta ole, lapsepõlves on inimene tõeste kõige õnnelikum, teda ei waewa ükski kiusatus, rõõmus ja rahul on ta meel. Kelle pärast meie nüüd palju tülitseme, on temal tundmata."

Nenda jutustades jõudsiwad meie rändajad õpetaja hoowi pääle.

Kiril'jand istus prauaga ainsa all.

"Mäe, armas abikaasa, sääl tulewad Ülejõe rahwas maenitsusele, mis pean nendega tegema?"

"Ega sa armas Karl esimist korda seda ametit ette ei wõtta, külap saad läbi!"

"Siin on armastuse asi seletada ja need on kõige pahemad, aga ma tahan õnne katsu."

"Ara aga wägise sundima hakka."

"Sumal hoitku, armas abikaasa."

Tiiu ja Wiuu astusiwad sisse, teretasiwad alandlikult ja andsiwad härra käele juud.

"Miks pärast olete mo lapsed täna minu juurde tulnud, mis teil südame pääl waewab?"

"Muus härra, minu mees ütles, teie olete meid kaskinud pihile tulla."

"Pihile just mitte, aga ta soowis, et tema kodust riinasja pidin seletama, kas ta ise ka järele tuleb?"

"Ei tule, ta künnab rukki kõrt kodu."

"Rahju et ma teda ka tulla ei lasknud."

"Oleks wist parem olnud, armas õpetaja," wastas Wiuu.

"Ja, armas laps, kus tõewaim kojast kaub, jääb walewaim üksi järele, kus ilmalikud raamatud üksi hinge roaks pruugitakse ja Sumala kallid sõna nurka wistatakse, sääl peab õnnetus ühest ja anast sisse tungima."

"Eks ta nõnda ole auulif härra" wastas Tiiu.

"Külap ka teie majas palwe on kadunud, et nüüd tülis ja riibus elate, tahat sina ka oma tüdart Westi Priidule mehele panna?"

"Selles asjas ei oska mina teile sugugi vastata."

"Aga sinu mees tahab seda."

"See on tõsi."

Sumala sõna ütleb: "Naesed heitke igas asjas oma meeste alla ja kuulge nende sõna, kuidas on sellegu sinu juures lugu?"

"Seda olen mina oma tääda kaaskümmend aastat täielikult täitnud, ehk parem täita püüdnud."

"See'p see wariseri õigus on, kes ennast ikka täitsa õigeks arwab ja kõik süüid teiste pääle lükkab."

"Olgu usu asjus sellega kuida lugu on, aga oma ainsama tütre juures olen seda kõige õigemad teed käinud."

"Kuida on siis tütar sinu sõnakuulmisega lugu, ma arwan väga waene, isa soowib sulle kõige suuremat maa-päalist õnne, sest Priidu on Sumala kartlikude wanemate poeg, oli peakoolis esimine kostja, käib iga püha enamist kirikus, kolm korda aastal laual, annab omast warast waestele, mis sa weel tahad?"

"Kellel aga kõige Sumala kartuse juures ligimese auu mitte kallis ei ole, kuida nimetatakse niisugust inimest?" küsis äkitselt Wiuu.

"Kus on Priidu siis sinu auu külge puutunud?"

"Olge häa, wastake esite minu küsimine, siis olen walmis ka teie küsimise pääle wastama?"

"Tütar, mõtle sellega sina räägid!"

"Braegu oma kihelkonna õpetajaga, kes mind nõnda sama raha eest ära tahab kaubelda kui minu isa!"

"Murjatu laps, sinu kauplemisest ei ole weel sõnagi räägitud, waid wanemate sõnakuulmisest."

"Armas laps ära õpetaja härrada wihasta," ütles Tiio tasa wahesele.

"Sa pead ilma isa tahtmata palju armastuse raamatuid lugema ja püha kirja hooletuse sisse jätma, kuida on sellega lugu?"

"Just kui õpetaja härra endaga, kes noores põlwes ka enam juttu kui piibli raamatud on lugenud ja ma arwan seda weel tänagi teeb."

"Ära ole nõnda ninakas ja uhke, mis mina loen, sellega ei ole sinul ühtegi tegemist."

"Nõnda sama ka ümber keerdud; mina olen kõigis asjades siia maani oma wanemate sõna kuulnud ja tahan seda veel teha, neid auustada ja armastada ja kalliks pidada, aga mehele minet jääb minu asjaks ja kui mina ülskord laulatusele tulen, siis võite kindlaste usku, et ma priitahtlikult meelest valitsenud olen, aga mitte käsu sundmusest. Minu wanemad ei tule minu asemele elama, vaid mina ise, ja arvan nüüd olete minu tahtmist kuulnud." Armas ema läheme parem kodu.

"Murjatu põrgu tuff," kasi wälja!

Wiiu läks wälja, tõmbas emat kätpidi järele ja kaduswad pea kirikumõisa õuest.

"Wõi! häbematom ei wõi enam ükski inimene olla, kui see neitj. Aga siin on temale üks kiri Soome maalt tulnud, Riisu, mine jookse nende naeste järele ja anna see kiri ära, ega n'ad veel kaugel ei ole."

Toatiidruk pani kirjaga jooksu ja sai pea Wiiu kätte ja hõiskas: "Mei härr saatma sul kiri."

"Ole terve Riisu, aga kahju et kolme nädalaga kirikumõisas Gesti leele ära oled unustanud; no ega see ime ole, härra ja proua mõistawad seda ka wäga wähe."

"Wiiu, Wiiu sa oled täna otse meelest ära, ütles mis sest asjast wiimaks ometigi saab, kiritsanda olet sa ärawihastanud, isa on meie pääle pahane, kui asjad seda wiisi tütar edasi lähewad, siis wisatakse meid wiimaks talust wälja ja mis siis?!"

"Ole ema mureta, istume mätta otja ja waatame mis selle kirja sees seisab, see on Suhani kiri, ema ma ei waleta."

"Misjuguise Suhani kiri?"

"Et sa ei mäleta, Metja Samueli sulast, kes ligi nelja aasta eest meie wallast ära läks."

"Mis see sinust tahab?"

"Kül kuuled, oot oot, waata kui kindlast ta kirja kinni pannud, kuule ma loen sulle ette, siis ei ole ühtegi saladust meie wahel."

"Et loe!"

Armas Wiio!

„Rõõmuga kuulen, ja pead veel ilma tanuta ja ilma armastufeta olema, ka wäga priiskest õisema ja mõni ford ka minu nime oma sõbrade keskelt nimetama; see teeb mulle südant paisuma, aga mitte wihaft, waid armastufe rõõmuft. Minu igatsus Gesti pinna järele kaawab iga päewaga suuremaks ja veel kangemaks kofub ihaldus Sind jälle näha ja Sinuga mõned sõnad wahetada. Oled Sina minule feia päewani truiks jäänud, fiis kannata veel mõned kuud, Sa ei saa seda eladeski lahetsema. Mina olen Jumala targa nõuu järele nõukats meheks kofunud, kellel mitte tarwis ei ole iga ihte paluda ja teifte armuft elada, waid kui lõik mo rajamine õnneks läheb, fiis wõin Sind kui prii mees oma Wanaisade, ja minuft rahaga lunastatud wäljade pääl, kui oma pruuti ja tulewast kaaswalitsejat südameft teretada. Et Sa minu nõuga ihte teed läid, tean ma nüüd selgeste, muidu ei oleks Sina Wefti Priiduda piimaga ristinuo.

„Tereta oma isa ja seda südamelikumalt veel ema ja minu wanaemada. Rõik muud lugud mis ma omas elus näinud, teinud ja kuulnud jääwad täna jutustamata, aga tulewiku ämariku kaisutusel, oma põrna ehk õnnepuu all, tahan neid Sulle täieste suulikut feletada. Kus meie tulewane koht saab olema, selle järele ära täna küfi ja ka minu kirja sõnu pida iseenefele.

„Õnne ja rahu Sulle siidameft soowides jään Sind armastaja ja truu Suhan.

Würft Woronja mõifas.

Helsingworsti linna lähedal Soome maal.

Sell 15-mal Rõikufe kuupäewal 1864.

„Wiio, Wiio, mina arwasin fiind armastufest veel hoopis puhta olema, aga mis ma nüüd kuulma pean! ütles ta.“

„Linnufesed armastawad puu okste pääl ja liblifad õhu ruumis, ega fiis minu siida kiwiift wõi olla.“

„See lugu oli ka minu juures, annaks taewa taat et ta minu juures paremat lõpetuft leiaks kui ta minu juures leidis.“

"Missugust otja leidis siis sinu esimene armastus?"
 "Wäga õnnetumat; sinu isa kosis mind, wanemad tahtsiwad mind temale panna ja mina pidin sõna kuulma ja wastu tahtmist teda wastu wõtma."

"Ja kes oli siis sinu esimene armastus?"

"Juhani isa; Mart, taewas saan sind jälle näha."

"Ara nutta ema, ega isa sinu wastu kuri ei ole olnud?"

"Ei ole küll lühikese ajani olnud, aga armastusest ei tea ta ühtegi."

"Sellest see siis tuleb, et ta mind wägise Priidule sunnib!"

"Sellest jah, armas tütar — aga nüüd läheme kodu, ja pead isale mõistlikult täada andma kes sinu peigmees on ja temale tänast kirja näitama, ja ma usun ta saab teist laulu meie wahel tänasest päewast laulma."

"Aga Juhani on mind palunud, kirja sises-olekut üffinda oma hinge taga pidada."

"Ara kardada, isa ei puhu ka seda maailmasse."

"Mõne minu'i pärast jõudsiwad meie pihil rändajad kodu."

"Peeter oli härjad lahti rakendanud ja istus küünis paku pääl."

"No Wiio kas nüüd asjad korras?"

"Wäga korras isa!"

"Lähed nüüd mehele?"

"Jah armas isa."

"Eks ma mõelnud, mis minul wõimata, on hinge-
 farjatjel woimalik — möö — (ise enesele) ma lasen talle
 waewa eest faks nuumatud ani wiia."

"Küll mina Priidule nüüd sõna saadan, et ta kotsja
 wõib tulla."

"Isa mina olen Juhani pruut, kes palju rikam on
 kui Priidu."

"Missuguse R. . . . Juhani pruut?"

"Isa ära wanner ilma asjata, Juhani, kes enam
 tolme aasta eest siit ära läks!"

"Selle hulgusse."

„Sulgus ei ole ta koguni, tema käsi peab hästi käima, palju raha olema, ta tahab omale suure koha osta ja siis prii maa pääl mind omaks abikaasaks ja aitajaks võtta.“

„Rikkas, pärisperemeheks, väimeheks — oled sa pääst ära, Wiiru? Sa oled üsna jameks läinud. Kus so Suhan rahakotidega siis on?“

„Soome maal, armas isa!“

„Sa on sind unes kosjas läinud?“

„Unes mitte, waid üsna ilmsi.“

„Ära aja lapse juttu.“

„Lapse juttu mitte sugugi, ema on tunnistaja.“

„Kuule Tiio, kas sina ka jameks oled saanud?“

„Wiiru jutt on tõsi.“

„Mina teid ei mõista.“

„Armas isa, ja sa lähed mind Suhanile minna? ta on pärisperemees ja rikas kui Priidu.“

„Kui ta seda on, siis on minul üks kord kas Priidu või Suhan.“

„Nüüd oled jälle mo armas isa, nende sõnadega andis Wiiru isa käele suud.“

„Sa sina mo kallid tütar, aga kus on siis tema päriskoht ja kus ta ise?“

„Kuule natukene. Wiiru tõmbas Suhani kirja taskust ja luges, mis meie juba teame.“

Peeter kuulas waguvi päält ja ütles lõpetusel: „Sa selle kirja pääle kinnitad sina oma õnne?“

„Just selle kirja pääle, sa tead isa, Suhan oli ennegi sõnakas pois, ega ta nüüdki ei waleta.“

„Olgu siis Wiiru mo tütar, kui ta oma sõna pidab ja sind pärisperenaeseks wiib, siis olen sellega rahul, ja ma tahan teiega nõnda kaua kannatada.“

„Nüüd oled sa mo armas isa, aga ära enami emaga nüüd pahanda.“

„Kui asi kord läheb, siis enam sugugi. Priidu ei oleks sind enam võtnud, ta käis täna siin, aga kord minu kauba sobimised näitawad asjata olema, ta tahab et sa armas tütar tema käest peaks andeks paluma.“

„Ei elades, armas isa!“

„No mis hädad rääkis kirik'sand teile?“

„Ta lüftas meid uuestest wälja, wastas Wiuu!“

„See oli teile üsna paras! ah, ah, ah, ah.“

„Tule armas Tiio lepime ära, tegin kord nalja.“

„Aga wäga jõledat nalja, meie oleme sinu nalja läbi küla jututs saanud.“

„No kust siis rahwa weskis muidugi jahwatust saab, küll naad siis silmad pärani ajawad, kui Wiuu rikka mehe ja päälegi pärisperemehe saab.“

„Siis! warsti saab pulme!“

„Aga kas teate ka mis Priidu mulle kõneles?“

„Mis siis?“

„Mõisa härra juures käinud üks suurtsugu mõisnik ja tahtnud mõisat ära osta, ka on see wõeras härra mones talus ja weskis juures käinud, kõik läbi waatanud ja siis jälle mõisa tagasi keeranud.“

„Kas härra on kaupa teinud?“

„Seda ei tea mina mitte, aga ta on sada wiis kümmend tuhat küsinud ja see härra on temaga ühes linna lubanud sõita, peab üsna suur wäesaks olema.“

„Siis saame jälle teise walitseja alla, kes enam renti selga litsub, wastas Tiio.“

„Wõib olla, ehk ka mitte olla, ta on aga wäga lahkestest siit inimestega rääkinud, puhast Gesti keelt kõnelenud ja ka nende rendi järele kuulanud.“

„Saab näha mis tulewik toob,“ lisas Wiuu juurde.

V.

Würst Woronja ja Suhhan, keda meie wiimast korda Stokholmi linna sadamas nägime, purjutasiwad hädakuulega mõne päewaga Helsingworsi linna alla. See pääl ei olnud ühtegi õnnetust ette juhtunud. Helsingworsi linnas pidi Suhhan oma siamaani kantud riided ühe wäese inimesele kinkima ja würsti kasku ja tahtmise

järele endale ühes riidepoodis peened hilbud ümber panna. Mõni tulijaba oleks nüüd teise fulu pääle kes teab kui uhke olnud, aga Suhani lahkus endisest armastatud riidest furwa meelega. Ka juuksed, habe, mis pitka teereisi pääl üsna ülekäte olivad läinud, silitadi habeme ajaja majas korra pääle ja kui Suhani nõnda ehitatud täna oleks Wiio ette astunud, ma weaks kihla, ta ei oleks teda enam tunnud, waid kes teab mis suguseks auulikuks harraks arwanud. Aga riided ei tee üksi meest siledaks, waid kõige peenemas toores hiilgab warsti rumalus ja endine seisus wälja. Ka Suhani juures wois seda igauks näha, et ta mitte nende riide sees ja riide järele õpetuses kaswanud ei olnud.

Würst jäi mõneks päewaks asja tallituste pärast linna ja Suhani peeti igal pool tema teendriks, teda ta kes teab kust maalt kaasa oli toonud.

Suhani oli hää söök, kaunis jook, tubli elumaja ja suur taskuraha, selle eest ta endale toitu pidi muretsema. Mõni oleks nüüd paradisi elu elanud ja kord ka suurtsugu wiisi pillanud, aga Suhani mõtles Wiio ja kõige enam tulewiku pääle, kus kopitud waja läks ja selle pärast sõi ta igas söögis tükkise worsti leiwaga ehk haringid kartulitega, ja pani enam pool kingitud söögiraha tulewase päewade jaoks paigale. Kõige enam waewasiwad Suhani laiskuse päewad, ta oli lapsest saadil kowa tööga harjunud ja nüüd pidi ta hommikust õhtuni niipalju kui mitte midagi tegema.

Ühel päewal palus ta würsti, teda puud lahkuma lubada, ta olla pool haige, aga see ütles naerdes: „kannata weel kaks päewa, küll siis jõidame maale ja woid teha et pää wahutab.“

Aga esite nelja päewa pärast laskis würst oma asjad wankrisse panna ja reis wõeti ette.

Suhani rõõmustas ennast otsata, kui linna müüride wahelt Sumala ilusa looduse sees ennast wois lahutada.

Õhtu ees jõudsiwad meie reisijad ühe suure uhke lossi ette, teendrid jooksiwad igalt poolt wastu ja teretasiwad noort harrat armastawa auupakumiseega. Ka harras

ei näitnud suurt walitsewat nägu, waid lõneles oma alamatega peaaega wennalikult.

Zuhan wahtis pärani suuga päält, aga südames ütles ta: „Kes Gesti maal seda julgeb!“

Würst näitas oma päästjale warsti ühe wäikse kambri, kaskis pääle õhtusöögi teda päewa wäsimusest täitsa wälja puhata ja teisel hommikul kellsu kümne teendril ennast laske tema juurde juhtida, tal olla mõnda weel südame pääl.

Zuhan mõttis tänuga pakumist wastu, aga kui teender talle õhtusööki tõi ja aseme ülesse tegi, lõi ta häbi pärast omad silmad maha, sest ta arwas ennast orjaks ja nüüd orjati teda.

Teisel hommikul kellsu kümne aegu astus Zuhan würsti kirjutuse kambri ja teratas teda auupakklikult.

„Tere mo päästja, nüüd tahan sulle palka maksma alustada.“

„Ärge auulil herra palgast rääkige, waid palun minule tööd muretseda, ja siis makske mis minu orjus kaalub.“

„Ma olen sinule aidamehe ametit esite lubanud, aga see näitab nüüd mulle praegu wõimata olevad, sest minu walitseja on lahtise aidamehe koha juba ära lubanud ja mees kes seda saanud on selle pääle kui loodud. Minu toapois on aga mõne päewa eest haigeks jäänud ja tohter ei arwa temast enam elu inimest saawat, seepärast tahaks ma seda ametit sinule soowida.“

„Pai herra, see amet on minu kohta väga kerge ja mina jala jooksu pääle tõnšakas.“

„Ära nüüd jälle wastu punni, sest kuule: „Sinul on so tulewase elule natukene enam tarkust ja feelesid waja ja toapoisil ametis woid sa mõlemid endale forjata. Sull' on wähe tööd ja woid seda enam oma Waimu harida. Waim on ihu saatja; mis pää walmis sünnitanud, säadamad ihuliikmed pärast awalikult forda.“

„Aga kes saab mind õpetama, iseenesest ei mõista ma kuski pääle hakata?“

„Ka selle eest on muretsetud; mina käisin täna hom-
miku meie õpetaja juures ja rääkisin sinu pärast, ta oli
walmis sind iga päew sakš tundi feeledes õpetama ja
mina omalt poolt luban muude tarkuste eest hoolet anda
ja kui sina juba natukene sakša keelt oskad, siis tahan
sulle õpetlikuid raamatuid lugeda anda, ehk sa loed mulle
ette, kas oled sellega rahul?“

„Kõige teie muretssemise wäärt ei ole ma koguni, aga
ärge pange pahaks, ma oskan sugu sakša ja wene keelt!“

„Kus sa neid oled õpinud?“

„Omas kibeltsonna koolis.“

„Seda parem, siis läheb kõik asi kergemalt, aga ma
tahan sinu tarkust kaaluda.“

„Suhani pidi kirjutama, rehkendama, würist küsis Geo-
graafia järele ja nõnda edasi ja leidis Suhani kõigis asjus
kaugemal kui ta seda esite oli arwanud. Iseäranis hoo-
lega oli Suhani häärtõrkat õpinud, nii palju kui seda
Testi keeles õpida wõis, ka Sakša ja Wene keeles ei
olnud ta enam püsti pime; lõpetusel hüüdis würist:

„Pittse pois, seda ma ei oleks uskunud, et Wirulane
juba nõnda palju mõistab, aga seda parem, ma tahan
õpetajaga kõnelda, et ta mõned asjad weel üle aljandab
ja siis sügawamalt waimu põldu künnab, ka mina tahan
tänaõest päewast sinuga wene ja sakša keelt rääkida, siis
oled warsti nende keeltega rohkem tutaw.“

„Suur tänu auuliku härrale.“

„Ära täna ühtegi, waid õpi hoolega ja teeni mind
truuiste, siis ei saa sa seda eladeski tahtsima. Palga
ei anna mina sulle sugugi, waid iga kuus kümme rubla
tasukuraha.“

„Kümme rubla tasukuraha, auulik härra, ärge pil-
gate waest Wirulast.“

„Pilgata ma ei oska, siin on jo esimise kuu raha,
riided ja söök saad weel pääle lauba.“

Suhani tänas silmaweeaga ja tahtis würisti käele suud
anda, aga seda ei lastnud see mitte teha, waid ütles: „Sa
oled ihulikku tööd minu käest palunud, ka seda pead sa
saama. Tule minuga ühes!“

Naad astusivad läbi mitme suure saali kes kõik wüerstlikust ilust täidetud oliwad, läbi ühe wäikse ukse rohu aeda. „Waat siin on Juhani tööd küllalt. Stui minu waimu töö mind wäsitanud ja ihu piinanud, siis astun siia ja karastan mõlemid.“

„Ka sina woid seda teha, sest waimulik töö üksinda teeb ihu lahjaks ja ihulik töö üksinda teeb waimu tuimaks, aga kes mõlemaid korra järele pruugib, kosub ka mõlemile poole. Ehk arwad et kõik õpetuse kallal töötajad üksinda waimuliku töö raskuse pärast näust walged, kõhnad ja nenda edasi on; ei armas Juhani siis elsid, neil puudub puhas õhk ja ihu liigutus. Naad arwawad seda üksinda talurahwa asjaks ja tööks, aga ei tea kõige oma uurimise ja tuustimise juures, et talupojal palju terwiline amet on kui neil, ja et naad ennast otse enneaegu surma sunnivad; aga ka talupojad nälgitawad ennast tihti ära, ega anna oma raske, mõnikord ihu rammust ülelääta töö juures oma ihule täielikku toitu.“

„Misjugune tee on siis kõige parem, auulik würst?“

„Eks sa seda minu jutust siis juba ei mõistnud?“

„Ei weel õieti.“

No siis kuule: „Õpetuse kallal töötajad peaks ennast ka iga päew ihulikult liigutama, sündku see aedas, põllu pääl ehk turnimise läbi ja talupojad oma ränga töö juures parajalt ja ihule kosutawat toitu sööma ja ka oma waimu eest sugu hoolt kandma.“

„Olge terve, seda õpetust tahan mina endale südamesse kirjutada.“

„Tule nüüd siia, siin on üks tükk aeda weel üsna loomuse jalgade pääl ja seda tüki tahan mina kunstlikult ümber muuta. Siin on selle tüki plaan, waat need puud peawad äraraiutud saama, siia uued juurde istutatama, siia peendrad aea wiljaga, siia lilledega täidetud saama. Siin on sinu ihulik töö ja ma arwan seda on ühe inimese kohta küllalt, sest kuida sa nääd on maa weel täna wõsus-tit ja sööt. Pää-kärner saab sulle töörüistu igakord andma ja niisugusid, kui sina tarwitad. Sa wõid kas

praegu pääle hakata, et so weri jälle täitsa rõngaskäifu wõib joosta."

"Olge tuhandeks terve kõige oma ettemuretsmise eest." Würlst jättis Suhani jumalaga ja tõttas lossi tagasi.

Suhan pani käed risti, waatas taewa poole ja südamelik tänupalwe imeliku saatmise eest tõusis taewa poole.

Pääle selle käis ta platsi ümber, kus aastate sadaned taime riiki poole pilweteni oliwad sirutanud, kus wanemad ja lapsed ühe tõise kõrwas rahulikult elasiwad ja siia rahu riiki pidi tema teraw kirwes hädaohtu ja äraõastamise tööd tooma. Poeg lõhnus pidi wesiiste filmadega isa pärna surma nägema ja tugew tamm ei wõinud omi lapsi mõrtsuka eest warjata. Aga wana peab hauda kufuma ja uuele aset ja ruumi walmistama. Ka Suhani rinnus ei põksunud kiwi tükk waid tundja süda. Puud, ütles ta ise eneses, teie kohus on mõistetud, langema peate, ehk mo süda küll sees ka werd jookseb, aga wõiks ma teile teie õnnetust ette kuulutada ja teie minewiku nähtused ja kuuldused üles kirjutada, ma arwan ka würlstlik süda saaks teie pääle halesutama ja wiimse otsuse alla kirjutamise juures teile armu lubama. Kes teab mitu õnneliku paari teie ladwade all päewa raskuse eest jahutawat warju on leidnud, mitu õnnetumat hinge teie tüwide naal nutuga oma elulugu kaebanud, kas ehk sinu all, ja ilus pärn, mõni armust täidetud hing oma armukelele esimest truust ei ole awaldanud ja sinu all, ja tugew tamm, mõni isamaa õelitsamise ja edasisaamise tööst täidetud noor mees oma esimest truuse wannet ei ole lubanud ja seda ka pärast oma werega kinnitanud. Kes on siin, kes mulle wastust wõib anda?

Ei ükski, teie lähete surma ja wõtate omad saladused ühes ja teie peate seda tegema, sest üks suurem tahtmine walitseb teie üle.

Aga mitte teie üle üksi, waid ka inimese sugu üle, seda ta omaks õnneks ehk õnnetuselks ehk ühe sõnaga elusaatmiseks nimetab. Mina wõeras pean Kalju walla tugevused siit kohast kaotama, jah nii sama kaotama kui need mo isamaal kaotatud on.

Kaotada, kõik ühte segami unnitusse lüfata on kerge, aga paremast, tugemast, mõistlikumalt üles ehitada, see on raske.

Ka mo isamaal on äravõitumise tööd kuus sada aastat tugemast tehtud, aga kas teist kuus sada aastat uut jälle tugemaks teevad, selle juurde peame suure küsimise märgi tegema: Saagu kõik tugemaks, aga wana üksmeel ja luuletuse jõud on murtud ja neid ei too tulevik enam tagasi ja miks pärast? Et wana maailm weepuutuse läbi igawest on kadunud ja uus kord pääle uiunud, fessel wana elu rammu enam ei ole.

"Noormees, mis teie nii murelikult puude otsa wahite?"

"Kes teie olete, et Gesti keelt oskate?" küsis Juhani.

"Mina olen wana kärner ja mind on würst teie juurde läkitanud, teiega tutwustama."

"Aga kust olete mo härra Gesti keelt õpinud?"

"Mina olin peaaegu kahelja aastat Gesti maal ühe suure mõisniku härra v. Üksküla juures kärneriks ja kui Soomlane oli mul nalja asi pea täielikult teie keelt ära õppida, ja teretan teid rõõmuga, et jälle säält poolt midagi uudist wõin kuulda."

"Ja lubate mind kärneri ametis õpetada?"

"Nii palju kui võimalik, sest würst on käskinud teie wastu ilma saladuseta olla."

"Andke selle pääle kät, ja mina tahan hoolega õpida."

"See on lõbus, noor sõber, mina armastan iga õiglasi meest, aga õelate ja libe keeltega, tallalafujatega ei ole minul ühtegi tegemist. Kuulge noor mees, teie saate siin warsti mitmesugusid inimeisi tundma ja mitmed saavad teile ennast sõbraks pakuma, aga pidage silmas hästi lahti ja kõrwal erkwäl, et teie mitte ilma süüta mõnda hauku ei kulku. Soomemaal on ka oma jagu hädadust, aga ka kurjust. Teil saab siin kõige enam kofkujuhtumist kofaga olema, ta on libe kui aniraswaga määritud, alandlik, kas poeb jala alla, aga kawal kui madu. Tutaw wõite temaga olla, aga ärge oma südant temale

usfuge, ta praeb seda warsti oma wormi sees ja selle järele, päälegi olete temast wihatud!"

"Mina temast wihatud, kes ma mitte kahtekümme nelja tundi majas ei ole olnud!"

"See ei ole sugugi teie süü, aga ometegi wihtamise all, kuulge: Tema tahtis oma wenda würstile toapoisiks soowida ja nüüd olete tema asemel."

"Ah so, leiwa kadetus, ja kus on siis nüüd tema wend?"

"Peab Helsingforsis kes teab mis ametit pidama, oli mõned nädalad herra kodust äraoleku ajal siin ja kadus esite täna hommiku meie mõisast."

"Kas teie herra siis ikka nii wähe teendrid pidab?"

"Seda küll mitte, tema isa elab kahekümme wersta siit kaugel ühe suurema moisa pääl ja jääb peaksite teendrite hulka nägema. Noor würst tahab ferd waikselt elada ja hoiab endal just nii palju kui talle hädaste waja on ja mõni ferd mitte ühtegi, nenda kui ta wiimse reisi pääl üsna üksi oli. Homme läheb noor würst oma isada teretama ja ma arwan teie kui tema päästja lähete ühes, aga olge ta wanakese juures üsna julge ja ilma kawalujeta, ta armastab seda kõige enam."

"Olge terve hää nõu eest, aga nüüd palun töö riistu, ma tahan omi liifmeid liigutada."

"Seda mõite kohe saada, aga ma palun teile igas tüfis abiks olla, need wanad surmale mõistetud puud ei pea koguni see aasta weel kaduma, waid esite noored mõsjud, noore würsti plaan saab ja peab sugu muudetud saama ja teie peate nägema, et ta seda pärast hääks kiidab. Kui tema teiega sellepärast kõneleb, siis kostke, wana kärner palus selle ja selle puule armu. Küll mina siis enda eest koston."

Juhan halas tööle ja rõõmustas ennast otsata oma liifmeid karastades. Kahe tunni pärast kutsus kofk teda lauda katma ja lõuneks asju puhtas tegema. Töö ei olnud küll suur, aga Juhanile hoopis wõeras, siiski juhtis kofk kõrwalt ja asi oli pea tutaw.

Pääle lõunasöögi laskis würst Juhanit kiriku õpetajat teretama minna ja andis kirja ühes.

Suhan täitis kasku ja weerand tunni pärast, sest kirik oli lossist arvata werst kaugel, seisis ta õpetaja ees, kes parajalt omas rohu aedas maad labidaga kaemis.

Õpetaja luges kirja läbi ja teretas siis Suhanit päris Gesti keeles, ning palus teda pengi pääl aset võtta.

Warsti istus ka kirik'sand tema wastu ja küsimised sünnitasivad küsimisi ja kostmised näitasiswad elu radade juhtumisi tõe walgulsel.

Suhan leidis siin enam kui palja kirik'sanda eest, kes mitte ükfinda palga pärast kord nädalas jutlust lugenud, waid kessel terve rahwa edasi jõudmine waimulikus ja ihulikus, iseäranis koolitamise asjus südames liikus, kes aga ükfinda suu sõnaga üles ei ehitanud, waid ka nõu ja jõuga igal pool haitas. Päew päewalt kuulas Suhan enam selle kihelkonna elu lugu järele ja leidis et siin õpetaja esite ühe tugewa kihelkonna koolmeistri eest oli muretsenud ja pääle selle ka mõistliku walla laste kaitsjate eest.

Siin võib mõni küsida: „Mis hääd võib neist meestest kihelkonnale tõusta? Siis pean wastuseks andma: Kõige suuremat hääd. Üks õpetaja ei või elu aeges inimeste meelest senna poole pöördä, kuhu ühendut jõus kihelkonna ja walla koolmeistrid seda ühel aastal pöördä wiivad. Kihelkonna ja walla koolmeistrite käes on tulewane kihelkond ja mis seemet nemad põllu pääle küllawad, see seeme peab ka seda wilja kandma missugune seeme ise oli. Õpetaja õpetusel on mõni inimene aastas kats korda, aga koolmeistrite õpetusel mõnikord mõned aastad.

Kui mina oma noorepõlwe päewade pääle mõtlen, siis ei ole minul ühte sõna ühestki jutlusest enam meeles, ehk ma kül iga püha kirikus käisin, aga oma koolmeistrite jutlustest kül hääd raamat.

Iseäranis oleks Gesti rahwal wäga tähtjas selle pääle waadata, missuguste meeste õpetuse all nende kihelkonna ja walla koolmeistrid kaswatatakse, see on ühe sõnaga seminari koolmeistrite pääle.

Need ei tohiks ükfinda jutluse ja maenitsuse mehed, waid ka tugewad historika, mathematiku, geographie,

naturhistorika, pädagogiku j. n. e. olla, siis tõuseks meie rahwale kui ka terve riigile sellest see kõige suurem kasu.

Üks tugewise õpetuse raddel selge pääga mees võib ühe talwe, ehk ühe aastaga enam õpetada ja kasu saata, kui waewane kes teab kui alandlik, kahelümne aastaga ehk elui ajaga. Mina ei kirjuta siin kuulnud loost, waid ära proowitud tööst!

Juhan kandis oma isamaad, tema õnne ja õnnetust kui ema oma last rinna pääl, siis ei olnud ime, et ta ühe kõige isamaa armastajaga, ehk meie tuntud õpetajaga aegamööda täitsa sõbraks sai ja oma isaliku sõbrale lapseliku armastusega oma südant wälja kallatas.

Juhan õpis mis võis, sest temal oli õnne antud marja maal elada.

Õnn ja õnnetus on kaksik lapsed, ka Juhani õnne juurikade ümber näris kavalus, keda warsti kuulda saama.

„Wend Siim, kas Wirulane tõeste toapoisiks jääb?“

„Just kui aamen kõne lõpetust kuulutab.“

„Mis mul rotti rohust tema ees olevase juures siis abi oli?“

„Mitte midagi, meie rehnungi läbi on õnnetus kriipsu tõmmanud, muud midagi. Aga kas meie Wirulase õnne läbi-nõnda sama kriipsu ei wõi tõmmata, ae mis arwad?“

„Wõime küll, aga nõnda pea just mitte, muidu võib asi haisema minna.“

„Haisema, kes tühi teda siis haisema ajab, ehk selle haisu järele nuusutab?“

„Ta on wend ehk suurest sugust, ja suure sugu järele nõutakse ikka kõwemast, kui meie suguse liht labase järele!“

„Bah, Wirulane ka suurest sugust, jätta niisugune lapse mõtte järele.“

„Olgu mis on, aga asi peab peenikeselt pääle hakatud saama, säh rüüpa klaas weini, on täna lõuneroast üle jäänud.“

„Ole terve, kas südame finnituseks tükk suitsetatud liha ka täepärast ei ole? mõtku see ja tõine, kõht on üsna tühi.“

"Siin on pörša praadi ka, aga räägi tase, muidu võivad ehk Wirulase kõrvad meid kuulda, ta magab ju tõisel pool seina."

"Ja sina Siim võid igaford tema kambri minna?"

"Mits mitte; mul on ka tema kambri võtti."

"Pittse wend, siis on ju kerge teda sadulast wistata."

"On küll, aga anna aega, mine jälle linna ja toida oma pead kust saad, aga mõne kuu pärast pistame talle raud kammitja jalga ja siis wend, elame kui wennad siin loosis."

"Minu raha on puhtast otsas!"

"Säh, siin on wiiskümmend marka, küll sellega senni kaua, kui ka kõrwalt teenid, läbi saad."

"Pittse wend, kust sa need wälja kistufid?!"

"Ära küsi, tühja palja asjade eest, mis muidugi solgi künasse wistatakse."

"See on wennalik, kui mina furd toapoisi olen, siis on lugu tõine, siis elame kui rikas mees ewangeeliumis."

"Siis on tõine lugu."

"Aga kuidas paneme Wirulasele raud kammitja jalga?"

"See on kerge, wäga kerge ja päälegi pead sina ehk saame meie mõlemad rikaks."

"Kuidas see sünnib?"

"Wäga hõlpsast, kui mina sinule kirja saadan, ostad sina endale tulise wirga hobuse, kihutad õhtuks seia, võtst pistame wüürsti kuld, hõbe ja kui õnn hää, ka tema suurem jagu raha kotti ja sina ajad nendega tuhat nelja linna, annad neid Siiwitiltsule ära ja tuled siis kaupa siia kuu- lama."

"Aga kuidas saab siis Wirulane kammitja?"

"Wäga kergest, mina pistan mõned kallid asjad tema kambri põrandu alla ja saadan läbi otsumise juures kogemata juhtumises politsei ninad senna järele ja tahtku siis Wirulane ehk tahtmata, raud kammitis on tal jalgas."

"Pittse wend, see on mehine, aga pida oma sõna! hääd ööd, weel täna tõttan ma linna poole, ehk juhtub mõnda õnne tee pääl."

„Hääd bööd, ära aga liig julgetš mine ja enneaegu oma õnne rikk!“

„Ära karda wend, — mina olen ju suuremaid asju tallitanud.“

Koff wahtis pimedusesse järele, kuhu ta wend kadus, pööras ümber ja ütles iseenesele: „Wiruiane, maga rahuga, aga so päewad siin õnne põlwes on loetud.“

Meie Suhan magas rahuga ja sõitis teisil päewal würstiga noore würsti isada waatama.

Neid wõeti auuga wastu ja pidiwad mõned päewad siia jääma.

Enne lahkumise päewa peeti siin omaiste, kui ka ümberkaudse mõisnikude keskel uhke pall. Siin näitas noor würst kõige wõerastele oma tule surmast päästjad ja tänu tunnistus kõlas igast häälest Suhani kõrwu.

Teisel päewal pärast pallipidu sõitsiwad meie tuntud inimesed jälle tagasi, ja igapäewne elu saatis päewad, nädalad ja kuud mööda, kus ihu ja waimu poolt tugewast tööd tehti. Suhan ja wana kärner oliwad suured sõbrad, aga koka ja toapoiši wahel tuli tihti sõna waheldamist.

Enne jõulu pühi sõitis noor würst jälle oma isada waatama, aga jättis Suhani kodu. Kolmandamal õhtul pääle würsti äraolekut palus koff väga maheda hääle ja meelitamisega Suhani ja wana kärneri oma sünnimise-päewa pidule.

Esite oliwad mõlemad wastu, aga wiimaks lubasiwad ometigi tulla.

Õhtu joodi paar pudelit weini ja mindi warsti magama. Suhan waatas kõik uksed weel läbi, pistis wõtmed oma sängi pää alla ja uinus magama, aga ei ärkanud enne ülesse, kui teise päewa õhtu poolel.

„Aga see oli magamine, mõtles ta isieneses, tuhat mis selle weini sees ometigi oli, ma lähen ometegi kärneri juurde ja küsin, kui kaua tema oli maganud.“

Ta läks, aga see oli lõuneni puhunud ja oli iseenese pääle nõnda pahane.

Juhan tõttas kambri tagasi, tõmbas uste wõtmed pääfotti alt, läks saali, pühkis tolmu igalt poolt ja fäädis mõned toolid, mis paigalt ära oliwad, jälle tagasi.

Würsti kirjutuse puldi juures kohkus ta ära, sest siin oliwad eila faks kuld lühtrid olnud ja täna puudusiwad mõlemad. Kõik teised asjad seisiwad oma kohade pääl. Hõbe ja kuld asjade kapi wõtme oli würst ise ära wõtnud ja see seisis lufus, ta läks selle pärast murelikult mõeldes oma kambri.

Ega ometigi kolk neid ei warastanud; aga kust tema saali sai, wõtmed seisiwad ju minu kambriks ja üks lufus. Aga ma olen mitmest raamatust lugenud, kuidas õigid inimesi wargaks tehakse, ehk tahab kolk ka seda minu juures teha, seepärast otsin kõige enne oma kambri läbi, ehk on ta kuri loom juba mõned asjad siia ärapeitnud. Juhan tuustis kõik nurgad läbi ja ennäh, leidis ometigi mis otfis. Tema suure üleskuue woodri wahel oli üks kuld uur.

Seda lahen ma siin waguši seista, aga ehk on weel midagi. Juhan waatas põranda läbi ja leidis siin faks naela üksna uueste fisse löödud.

Ta läks wälja ja küsis koka järele, aga rahwas ütles ta olla tunni eest ennast jalutama läinud. Seda parem. Juhan kangutas naelad wälja, tõstis lauda ülesse ja waata imet, siin seisiwad weel palju wäiksid hiilgawaid asju. Ta tampis lauda finni ja ütles, oot oot, mulle oled ja auks kaewanud, aga ise pead sa fisse langema.

Õhtu ees tuli würst kodu.

Juhan palus teda nelja silma all jutule.

„Mis fiks sinul häda on?“ küsis würst naerdes.

„Urge ehmatage, palus Juhan alandlikult, teie kõrgus on sell' ajal, kus teie ära olite, warastud.“

„Mina wargatest riisutud, ega sa jamps ei ole!“

„Tasa, tasa auulik würst, kui suur teie kahju saab olema, ei tea mina selgeste, aga warastatud on teie asjad, ja need wargad peawad siit majast olema ja päälegi kes mind hauku tahawad liukata.“

Wurst tõttas oma kuld ja hõbe asjade kapi, aga lahti tehes leidis seda tühja.

Kui walgust lööbub läks ta näust siniseks ja kätartas: „Wirulane, miks ei ole sa ufsi paremast luku pannud ja kus on siis õõwahid olnud, ma lasen kohe silma pilli kõik mõisa pere torni pista, wälja peab asi tulema.“

„Ärge suurt kära tehke, auulik würosti härra, siis läheb asi sandimaks, waid kuulge mis nõu mina annan.“

„Mis siis, räägi, aga ruttu.“

„Suhan rääkis, kuidas tema koka waendlaseks olla saanud, mis eila õhtu sündinud ja mis tema juba omas kambriks leidnud.“

„Wäga hääd et sa õiglase oled, aga kus on toade wõtmed siis olnud?“

„Minu fängis padja all.“

„Aga kuidas on need asjad siis sinu kambri saanud?“

„Neid on kofk salawõtme ehk kes teab mis wiisil minu kambri wedanud.“

„Eks sina siis seda ei oleks kuulnud?“

„Kofk on weini hulka une rohtu seganud, seepärast magasin mina täna õhtuni.“

„Ja mis nõu nüüd mul üle jääb?“

„Kui minu nõu järele teete, siis lähewad hiired ise lõksu.“

„Kuidas siis? ikka see pagana Wirulase wenitus!“

„Laske täna õhtu kõik oma maja rahwas torni panna, mind ka, aga koka jätke lahti; kutsuge siis kohtumehed ja otfsige kõik toad läbi, pange aga tähele kes minu kambriks uuri ja teised asjad silla alt lülesse nuusib, see on waras ehk warguse juures aitaja! Ärge aga siis teda kohe tinni pange, waid laske süüid minu pääle langeda, mõistke mind ametist lahti ja waatke, kas koka wend siis ennast ametisse ei tule pakuma ja see on siis pää waras.“

„See on mehine nõu, Suhan, aga nüüd mine oma ametisse ja ära kesselgile meie kõnests siin sõna räägi.“

Noor würost aga kirjutas suure rutuga kirja, kus ta Helsingworssi politseile tääda andis, misfugused asjad temalt ära olla warastatud ja palus neid seda kõige kuld- ja hõbesepade juures ilma kära tõstmata tääda anda ja warga jälgi otfsi, ja saatis kirja kulleri postiga minema.

Pääle selle lastis ta oma walla kohtu mehed ja oma pere suurde saali kofku tulla, andis wargust tääda ja tästis neid kõiki ühtikult wahi alla panna.

Kõik ehmatasiwad koguni ära ja kofk kisendas kõige enam oma ilmsüüta oleku pärast.

„Olgu siis, ma usun, et sina üksi ilma süüta oled, ütles herra koka wastu, sina pead aitama majasid siin kohtumeestel läbi otsida, aga minu toapoissi siduge kohe finni ja wisahe torni.“

Kui wälk oli kofk toapoissi kallal, tõmbas tema käed selja taha ja hakas siduma, sääl astus würst wahesele ja ütles: „Ta peab sidumata wahi alla pandama, aga kelle kambrit peame kõige enne otsima?“

„Minu, minu, kisendas kofk, minu ilma süüta oled peab kohe päewa ette tulema!“

„Olgu siis, wiige Suhan ja tõised wahimajasse ja hakake pääle.“

Käsi täideti kohe, ja kofk hirwitas saadana kombel, kui waest Wirulast ära weeti.

Koka kambrist ei leitud ühtegi.

„Müüd wõtame Wirulase kambri käpile, kisendas kofk!“

„Minge kohe senna.“

Kofk kargas sisse, kohtumehed ka ja otsimine alustas.

Würst waatas terawalt koka otsa.

See tuustis esite sängi läbi, siis kõik muud asjad, aga ei leitud midagi.

„Minge tõiste juurest otsima, ütles würst, siin mo trui teendri juures ei leia teie ühtegi.“

„Dot, ootake! kisendas kofk! tema ülekube ei ole ma weel läbi otsinud ja pörandat ka waadanud.“

„Otsige siis.“

Kofk tuustis ja ennäh, kuld uur pihus, astus ta würsti ette võlde:

„Siin armuline würst on Wirulase truus!“

„Oh ja warga nägu, kisendas würst, otsige weel siit.“

Korraga jäi kofk kesi kambri seisma ja ütles: „Waadake, eks see laud ole uueste naeladega finni löödud, siin peab weel warastatuid asju olema!“

Wäike waewaga tõsteti siin laud ülesse ja mitmed wäikesed fulb asjad hiilgasiwad otstjate filmi.

„Varas on käes, mis meil enam tarwis otsida, ütles kofk alandlikult.“

„On täieste käes, armas kofk, aga seda ei oleks mina temast mitte uskunud.“

„Ega enne kedagi ei wõi uskuda, funni naad kurja ära teewad.“

„Kahju et minu päästja ennast minu kullast on lastnud kurjale wedada, aga kust saan mina nüüd uut ustatwat toapoissi?“

„Muulif würost, mina tean üht, aga kas wõin nime-tada?“

„Miks mitte, ütle aga wälja.“

„Minu wend on mõni aeg seda ametit pidanud ja on nüüd ilma kohata!“

„Aga kust sina tead, et ta ilma kohata on?“ küsis würost.

„Tema kirjutas mulle ja lubas mind pea waatama tulla.“

„Kui tema tuleb, siis saada teda minu juurde.“

„Olge tuhandeks terve, siin juures andis kofk würosti käele suud.“

„Minge nüüd kohtumehed kodu, aga kaks tulge weel minu jutule, kus mina otsimise protokollu ülesse kirjutan ja teie seda finnitade.“

„Kas herra mind ka sääl juures tarwitab,“ küsis kofk?

„Sina wõid oma tallitusesse minna ja õhtuks mulle kolme inimese jaoks rooga teeta, minu kohtumehed jõu-wad täna minu juures.“

„Peab, saab tädetud.“

Kofk läks rõõmsa näoga oma kambri ja würost teeras kohtumestega saali.

Õhtu oli kätte jõudnud, ja bö juba täieste käes, kui würost pratokollu kohtumestele allakirjutuseks ette pani ja neid pääle ootamise õhtusööki wõtma palus.

Laua juures küsis würost: „Mehed, kas teie siis täna midagi isewäärilist läbiotsimise juures ei märkinud?“

Esimene: „Ei midagi!“

Tõine: „Minul näitas kofk natukene warga nägu wälja. Toapoisist ei wõi ma just seda pidada, ehk ta küll waras on.“

„Seda kofk ka on,“ wastas würst.

Mehed kahwatasiwad üsna ära, ja noorem neist ütles: „Aga auulif würst, kui ta waras on, miks siis õige inimene finni istub?“

„Just selle, et meie täitsa warguse jälile saame ja teie peate minule nüüd abiks olema. Kofka wend saab wist pea siin olema, ehk weel täna õhtu ja siis saawad wennad isefestis warguse asjust kõnelema, minu toast aga wõib kõik kuulda, see on ühe sala toru läbi mis kofka toas tehakse, seepärast palun teid tema toast täna õhtu weel läbi minna ja siis rohu aeast jälle minu kambri tulla, kus siis meie kuulamine alustab.“

Mehed tegiwad mis würst käsks.

Kofka toast läbi minnes ütles see rõõmsaste: „Kas nüüd weel walmis saite? no seda ma arwasin, wõeras waras, wõeras asi, peab ju hästi selgeste tehtud saama, aga millal saadetakse ta linna?“

„Ei meie seda tea, aga wist homme!“

„See on paras, ikka tahtis minust targem olla, joo nüüd mis sa küpsetanud, paras, paras. Kuulge kohtumehed, homme palun ennaft külasse ja siis joome trahteris korn õlut, kas lubate tulla?“

„Miks mitte, aga nüüd Sumalaga, meie peame ju kodu minema.“

„Palju terwid perenaestele.“

Mehed tõttasiwad aeast läbi ja oliwad warsti jälle würsti kambri, kes ütles:

„Mehed, see oli ilus, et tüfifest aega kofaga lobasite, selle aja sees olen kõik walmis säädnud ja uurimine wõib alustada.“

Lugijatele suuremaks selguseks saagu siin nimetatud, et kofa kamber alumise ja würsti kuulamise toru tõise korra pääl seisfis.

Mehed ootasivad üle pooleöö ja põletasivad sigarit, aga koka kambriis oli wagune asi, aga ta ei läinud tänä nii ruttu magama.

Juba tahtis würost mehi magama sundida, sääl koputadi tasa koka ukse pääle, ja seestpoolt tehti lahti.

„Tere wend.“

„Tere, kes k . . . . sind nii ruttu juba tagasi ajas?“

„Ma tahtsin kuulda, kuidas lugu toapoisi kohaga läheb, kas Wirulane juba lõksus?“

„Käagi tasamalt, juba raudkammitšas.“

„Pitše pois, see on mehine, ja mis ta ütles?“

„Ta nähti mures ja walus olema.“

„Rotti rohtu oleks talle parem waja olnud.“

„Ah, jätta oma rotti rohi ükskord. — — Ütle kuidas sa asjad paigale tallitasid ja nii ruttu juba siia said?“

„Asjad on minu ustawama Riid Tiitsu käes, kes neid oma majas nii kaua warjul hoiab, kunni suurem otsimine otsan on ja siis saame sellega õigeks.“

„Kus elab siis Riid Tiits nüüd?“

„Peeterburgi uulitsas omas majas nummer 35.“

„Tahu pää, sinu Riid Tiitsu ei tunne mina, aga minu Siimi-Eilsule oleks sa pidanud neid ära andma.“

„Oh wana narr! mõlemad nimed on ju ühed, ta on enda wana nime sugu uuendanud.“

„Siis on asjad korras. Täna pead sa minu kambriist ära minema, aga homme oled siin toapois, mina olen sinu asja würosti juures juba selgeks teinud.“

„Pitše wend, see on mehine, aga selle pääle joome pudel weini, ma tõin ühe ühes.“

„Aga kus raha summa siis jäi?“

„See on minu reisi taskus.“

„Ruule, anna seda parem nüüd minu hoole alla, sest minu kambri, laekad ja kõik otsiti tänä läbi, siit ei tule teda enam keegi otsima.“

„Wõtta pääle, eks meie siis raha aeges jaga.“

„Mis sõda meil siis enam karta on, aga nüüd mine.“

„Ruule, minu tõht on tühi, kas sul worsti siin ei ole?“

„Tõhho, wana nälja päts; ikka tõht tühi!”

„Säh, siin on tükk suitsu liha ja nüüd hääd bööd, homme pääle lõunat tule laupa tegema.”

Wennad lahkusiwad ja olivad wist rõõmsad, aga feda enam weel würist ja kohtumehed.

Weel enne walget sõitis kuller würisti kirjaga Helsingworsi ja juba pääle lõunat istus Peeterburgi uulitsa Nr. 35 maja omanik raud ristide taga ja würisti asju pakiti sisse, neid jälle lossi tagasi saata.

Just sellisamal ajal seisis priiske noormees würisti ees ja patus ennast toapoisiiks.

Kaup tehti pea walmis ja ta pidi ennast reisi wäsimusest wana toapoisi kambriks wälja puhkama.

Ta tänas würistliku lahust ja mõne minuti pärast istusiwad mõlemad wennad endise Suhani toas, pudel weini nina ees ja rüüpasiwad tulewase elu õnneks.

Korraga läks üks lahti ja würist palja mõega ja kahelja tugewa noore mehega astusiwad sisse, ning enne kui warga näud sõna suust sawad bööldud, seisiwad naad jalust ja käsi mässitud põrandal.

„Nüüd, armas kofk ja auus toapois, läheme meie kambrit läbi otsima, mehed kandke neid senna.”

Kui lamba tallekesed weeti neid senna.

Koka kasti üks tehti lahti ja würisti puhask raha ja wäärtpaberid tõmmati wälja.

„Kes on nüüd waras, auusad mehed?” küsis würist. Mehed pistke need linnukesed hästi lõwa puuri, las' naad jääb oma kolmat sõbra, Riid Tiitsu, Nr. 35 maja peremeest ka järele oodata.

Selle nime juures läks wargate nägu lume walgeks.

„Arm, armu! palus kofk.”

„Siin ei ole ühtegi armu, waid Siberi reis on teil kolmel warsti jala all.”

Kolme päewa pärast seisima würisti kulb ja hõbe asjad oma wana koha pääl ja wargad reisisiwad fulda Uurali mägedest kaewama. Suhani aga tallitas kui ennegi würisti kambrites ja wana aednik lõi käsi kofku ja ütles: „Kes otsib see leiab.”

Juhani tundmine, täadmine, feelede mõistmine, ühe sõnaga, ta waimulik inimene kaswis iga päewaga kangelas, aga ka ihu astus waimuga ühte sammu, nõnda et teda palju kolme aasta pärast üsna peeniseks meheks sõnades ja tegudes arwastiwad ja ka ülemat sugu rahwas teda eladeski ei mõelnud adra taga küüritanud, äffe taga jooksnud ehk nõnda edasi kõige alatumat tööd teinud olemad.

No, so ütleb mõni, kas põlluriistade taga ehk juures siis kõige kangelama pääga mehed jooksewad ehk seisawad?

Seda küs mitte armas lugeja, aga põllu töö on ilma wastu rääkimata seda seltsi, et ta ihu rauastab ja waimu wangi paneb, kui inimene ühfinda seda teeb. Kes aga selle raske töö juures oma waimu mõtete arul kosutab ja tööde wahel hääst raamatutest uut wäge waimule juure imeb, see kaswab ka põllu riistade juures igapidi tugewaks ja teeb mõnegi kirjamehele omas mõtlemises üsna häbi.

Meie Juhani puhastas ühel päewal noore würosti biblioteki, korraga jäid tema filmad ühe wana täis kirjutatud raamatuse wangi ja ta pidi oma wastu tahtmist midagi lugema. Kiri oli nõnda:

„Kolmkümmend sammu Gesti Jaani linnast põhja poole ühe suure kivi ääres, selle pääl kaks tähte, W ja U, raiutud, seisab minu wana isa warandus, mis suure sõa ajal sinna sai maha maetud; kes seda meie sugukonnast ülesse leiab, hoitu seda endale.“

„Kas see mitte minu wanaema warandus ei ole, sellest tema minule rääkis? ma tahan würosti juurest paremat otjust otsida ja oma wanaema juttu temale rääkida.“

Ta jäädis raamatu fogu korda ja tõttas oma imeliku leidust würostile täada andma.

Würost luges kirja, wangutas pääd ja ütles: „See kiri on juba minu isa isa isast päritud ja ma arwan, need on ka juba enamast iga Jaani linna juurest seda warandust otsida lasknud. Siiski ei keela mina sinule seda weel ükskord otsima; leiad sina teda, siis olen mina walmis ennast ka sinu wanast sugulasest tunnistama, ehk piibli sõna järele meie Adami saadik seda juba oleme ja üks

must wiimaks kuningaks ja tõine sandiks aasta sadandete wiisutusel on saanud. Sa wanal ajal juhtus tihti, et üks wend rahwast walitses ja tõine karjas ehk adra taga käis ja mõlemid on loomulikult wäga tarwis, see on walitsejad ja teida walitsetakse. Juhtub nüüd sulle õnne olema ja wana isade warandust leidma, mis sina siis sellega tegema hakkad?"

"Kui mina seda leian, siis pean mina loomulikult teiega seda jagama."

"Armas Suhhan, minul on nii palju, et ma jagamist ei taha, aga mis teeksid sina?"

"Mina ostaks L. mõisa ja oma wanaema toha ära, maksu mis naad maksawad."

"Sa siis saad rahwa walitsejaks ja iga üks waataks kadeda silmaga so pääle."

"Auulit würist, ilma imemata võib ka walitseja ja mõisnik olla, ma arwan teie waldades ei saa ükski nii rumal olema ja teid nõnda nimetama."

"Kas oled minu walda juba nii sügawalt tundma õpinud, et seda julgeste öölda wõid?"

"Wõin auulit würist kül seda julgeste öölda, teie wassal on liikumata rent, ja iga peremees teeb oma tules wase põlwele tööd ja kogub wara, neil ei ole kartust, et mõne aasta pärast enam paluja eest kuuse alla metsa pearwad põgenema."

"Suhhan sa räägid tõtt, aga kas sina seda isi täitma saad on täadmata, ehk kujuk sind himmustus kaduma wara järele oma wõrku."

"Arwate tõeste auulit würist mind oma wendade wastu nii armetuma südamega olewad?"

"Suhhan, arwad sina et so Gesti maa tema rüütlitelt nõnda palju kurnatud ja waewatud on saanud, kui seda tõeste on sündinud; ei armas Suhhan, just so oma rahwa seast on sinu rahwale kõige suuremad kurnamised pääle litsutud, Gestimaa omad lapsed on üks tõist piinanud ja wiimast üdi wälja kurnanud. Enam kui wiie aasta eest reisisin mina Gestlaste hulgas ja kuulsin nende elu järele, sääl kõlas pea igast perest wande sõnad opmanite, kühjade

j. n. e. pääle, aga härrat kiideti weel päälegi ja kui ma järele kuulastin, siis olli nende auus opmann enamist ifka selle ehk tõise walla peremehe poeg. Mõnes wallas ei saanud peremees kõige oma raske waewa juures päewa töö eest täitsa süüa, ja kui ta weel opmani wihasas, mitte sugugi, läks ta weel kaebama siis oli peremehel kuuskümmend selja roodu otja pääl ja talu koht ka ära mõtetud. Oma härra wastu sõimas opmann töötajaid esimeseks päewawargaks, ehk nemad ise seda just olivad, aga nende sõna maksis igal pool, selle et naad Saksa keelt kõnelesiwad, aga Eesti keel ei maksnud ühtegi. Nüüd on kül asjad tõised ja paranewad weel, kui aga Estlased oma noore sugu eest koolitamises paremat hoolt kannaksiwad, oma keelt ja kirjawarandust iga pidi puhastaksiwad ja auu sees pidaksiwad, siis läheks ka nende elu lugu weel palju paremaks. Ja kes on siis talumaade rendid nii kõrgele kruwinud? Estlased ise!

„Mõned aastad kirjutadi kül mõisas mitmel pool maksu kontrakt walmis ja talupoeg pidi teda wastu võtma; oleks nüüd Estlased ühtmeelt pidanud, siis oleks pääle tükimine tundmata olnud ja talu kontrakt oleks pidanud muudetud saama.“

„Olete auus würost täitsa tõtt rääkinud!“

„Kuule Suhan, kui sinule ühe asja eest igalt poolt hädad hinda pakutakse, eks sina seda siis wiimati ometigi enam pakujale ära ei müü.“

„Aulik würost, aga põllud on asjadest sugu teised, neid ei wõi ju hobuste wiisil kaubelda.“

„Wõib küllalt, aga kahju jääb ometigi wiimaks ostja ehk müüa oma lenda. Lühikene rendi aeg on kõige suurem talumaade ja nende pidajate kurnaja, seepärast olen mina omas wallas jäädawat maksu kinnitanud ja ka minu järeltulijad ei saa seda ümber lükkama.“

„Aga mis arwate aulik würosti härra talu maade müümisest?“

„On iseenesest wäga kiidu wäärt, aga tulew põlv saab ka tema wigad tundma õpima.“

„Auulif wüirst, ärge tehke nalja, minu arwamise jä-
rele on pärisperemees kõige findlama põhja pääl!”

„On muidugi, aga kuidas asi ja põhi palju laste
ja pärijate kestel wedab, kas selle pääle oled ka mõelnud?”

„Olen küll, auus härra.”

„Mil ajal tahad siis Suhan oma reisi wanaema
waranduse ja L. mõisa ostmise pärast ette wõtta?”

„Tulewal fewadel, sest siis on neli aastat minu
Gesti maalt lahkumisest mööda, tahaks warandust waatama
minna, aga mõisa ostmine jääb minust maha, need ei
osteta ju kümne rubladega.”

„Wäga häa, aga sina pead kui minu tahtmise täitja
reisima, sest mina tahan L. mõisat osta, kui ta hinnaga
kõrku sünnime, nüüd aga mine õpetaja juurde õpetuse
tunnise.”

VI.

„Armas Ottu, tehke kõik mõisa raamatud korda, mina
tahan oma mõisa ära müüa.”

„Mo härra, mõisa wäljaandmise ja sissewõtmise
raamatud on täitsa korras ja kui teil tahtmine on, siis
wõib minu pärast kaup teil weel täna sündida, aga ütelse
kes ostab siis teie mõisat?”

„Täna on Soome maalt ühe würisti Woronja saadif
minu juures olnud ja minu tingimisi küsinud ja omad
lubamised kuulutanud.”

„Aga miks pärast tahate siis mõisat ära anda?”

„Teie wõite seda niisama häste rehkendada, kui
mina ise; kui minul kõige waewa ja mure juures enam
kui kahetsa sada rubla elamiseks aastas üle ei jää, mis
pean ma siis weel ootama? kui mina mõisa eest nüüd
weel sada wiiskümmend tuhat rubla saan, siis wõin ju
taha intressi kandma panna ja paremast elada kui walit-
suse ajal.”

„Teil wõib õigus olla, aga kuhu pean mina minema.“

„Kui teie uue walitsejaga kaupa ei saa, no siis arwan, et just taewa alla elu aset ka ei wõtta, sest teie olete kofkuhoidja mees olnud, ja mõni tuhande musta päewade tarwis tagawaraks tallele pannud.“

„Olen ka selle eest muretšenud, aga lootsin weel teo orjust tulema, siis oleks ma weel eluaeg siin walitseja!“

„Ärge selle pääle enam lootke, see on kadunud ja ei tõuse enam ülesse.“

„Aulilik härra, kuidas tahab siis tulewane ostja siin läbi saada?“

„Sellega ei ole meil tegemist.“

„Aulilik härra, aga kes see würsti wolinit siis on?“

„Teie olete seda noort härrada küllalt näinud, kes minuga kõik mõisa wäljad järele waatas, sellega ma homme linna tahan sõita.“

„Wõi see sama, kuulge aulilik härra, kas teie seda noort meest enne mitte ei ole kuskil näinud?“

„Ei ole, keda teie siin armate?“

„Minu arwamise järele näitab ta Rootsi maale läinud unetatud Metsa Samueli sulane olevad!“

„Ära aja lapse juttu, Metsa Samueli sulane ei mõistnud ära minnes sõna saksa ega wene keelt ja see räägib neid kui nende keelte sees südinud inimene ja päälegi on sell' noorel mehel täitsa ülema rahwa kombed.“

„Olgu teie õigus, aga näo moodu poolest on naad ühed.“

„Olgu, Gestlased ja Soomlased on ju ligi sugulased, siis ei ole ime, kui naad ka näo poolest mõni kord ühte wedawad.“

„Olgu teie õigus, aga kuhu läks siis teie mõisa kaupleja täna?“

„Tema lubas walda järele waadata, palus mind ka ühes tulla, aga mina ei wõinud mõisa kirjade pärast seda teha, sest täna õhtuks peab kõik korras olema.“

„Weel täna õhtuks! siin juures läks opmann näust üsna walgeks, weel täna õhtuks?!“

„Teie kofkute üsna ära, ütlesite ju kõik korras olema.“

„Urge pahandage, mo härre, wiimse nädala rehnungid ehk armud on weel nõrraamatusse kirjutamata.“

„Minge ja tehke mis mõite, aga täna õhtu kell kümme tooge kõik wälja- ja sissewõtmise raamatud minu juurde.“

Rannade päralt, see oli lops!

Dpmann sügas täna paremast kõrwa tagust ja raputas wihast teha, kui mõni kord Peeter ehk Süri, sest mõisa raamatud ei olnud poolegi seda korras, kui naad oleksiwad pidanud olema.

Alga mis wälja- ja sissewõtmise raamatud siis need oliwad?

Wäga tarwilikud raamatud põllumehele ja oleks soowida, et igas peres niisugused raamatud, kui ka palju õhemad, oleksiwad. Kuida nüüd need raamatud sisse sätakse ja kirjutatakse, see ei ole meie, waid koolmeistrite asi, aga üleüldis bölda, saab selle, ehk niisuguste raamatuide sisse kirjutatud: kui palju peremees oma põllu ja muu maja kraami eest enese majast ehk kõrwalt teenimise läbi aastas on sisse wõtnud ja kui palju ta selle sama aja sees on wälja annud ja mis eest, ka wiimne kui piip tubakat ja suutäit wiina.

Mine õige kassi saba alla niisuguse raamatutega, ütleb mõni, minu piip tubakat ja suutäis wiina ei tee ju aastat ühtegi wälja!

Dot, oot sõber, rehkendame kohe järele, wõtame siin aga keskmise piibu põletaja ja keskmise wiina armastaja lühidelt käsile: „Iga söögi alla piip tubakat teeb päewas kolm piibu, ehk aastas 1095 piibu täit, iga piibu täis kõige alama tubakat maksab $\frac{3}{4}$ kopikat, mis kohe 8 rubla ja 21 $\frac{1}{4}$ kopikud aastas wälja teeb. Arwame nüüd iga nädal pääle korter wiina, mis 5 kopikut maksab, see teeb aastas 2 rubla 60 kopikut ehk ühte kofku 10 rubla 81 $\frac{1}{4}$ kopikud. Kui nüüd inimene nelikümmend aastat seda wiisi mõlemid asju pruugib, siis on tema selle aja sees 342 rubla ja 50 kop. wälja annud. Di Mats! selle rahaga oleks juba terve taluase ära wõinud osta.“

Tõisa asju jätame mõtleja lugija oma järele arvata, üle pää teeb niisugune wälja- ja sissewõtmise üles kirjutamine peremehe silmad üleliiga raiskamise, kui ta kitsikuse üle lahti ja on talu ehk koha pidamises täitsa tunnistell, ja teejuht.

Üksi ei wõinud opmann omi raamatud enam forda saata, seepärast sõitis ta kihelkonna foolmeistri juurde ja palus teda abiks. Nüüd kirjutasiwad mõlemad mehed kunni kellsu üheksani, et suled wingusiwad ja oh ja ime, raamatud oliwad jälle koiras.

Oppmann oli täna nii õnnelik, et rõõmuga foolmeistrile wiie rublalise paberi pihku surus, mis ka tänuga wastu wõeti.

Kus oli aga mürsti wolinif sell' ajal? Tema käis mitmes talus, küsis ühte ja teist järele, mis talle waja täada oli ja pööris wiimaks sammud Saani linna poole, kus ta oma wanaema waranduse lootis leidma. Tee wiis teda Ülejõe talust ja wanaemast mööda. Mõlemad kohad tõmbasiwad teda kõwa magneti jõuga omale poole, aga ta pidi kui wõeras neist mööda minema, sest muidu oleks ta oma õnnetuse aga mitte õnne sepp olnud.

Päew seisis täitsa lõunes, kui tema tahetu Saani linna waremete juures seisis. Ühe talupoja käest oli ta tugewa labida ühes wõtnud ja lubanud sellega maapõhja järele uurida. Saani linna juures otsis ta kirja järele suurt kiwi, aga ei leidnud ühtegi. Kiwifid oli küllalt, aga ühegi pääl nimetatud tähtesid. Nukras meeles tahtis ta juba mõisa tagasi pöördä, jääb elises südames hää: „kes otsib see leiab.“ Weel kord pööris ta ümber, kaewis iga suurema kiwi külgi lahti ja ta waew ei olnud asjata.

Wiendama kiwi külje päält leidis ta otsitawad tähed ja hakkas warandust järele kaewama. Suba poole sülla sügawusel pörkas ta labidas ühe waadi suuruse wass katla kaane külge. Rõõmu pärast tahtis ta kirjendada, aga mõistus tuli weel õigel ajal abiks. Ta kangutas kaane lahti ja hõbedä ja kulla pulgadega täidetud waat seisis ta ees. Aga mis nüüd nõuks wõtta, kuida warandust ära wadada? ja kuhu teda panna? Tark ei pea palju nõu.

Meie saabid, ehk wolinid topis mõlemad taskud tuld pulka täis, lüi kaase finni, ajas mulla pääle tagasi, jäädid kõik nõnda paigale, kui ei oleks ilmaski keegi siin kaewanud ja ütles: „Oled ja mõned sadanded aastad siin rahulikult puhunud, siis wõid weel ka mõned nädalad magada, funni ma find oma maa seest, kui oma warandust wälja kipun.“

Paremaks saladuse hoidmiseks wiskas ta weel mõned kuinud puu raud unnikusse, pistis tule otja ja tegi kaewanduse asemele tule aseme, nüüd wõis ta julge olla, et ükski hing siit midagi otsuma ei hakanud.

Sälle wiis teerada teda Wiiru elu kohast mööda ja ta pidi tahtmata wärawast sisse astuma. Peeter tuli temale wastu, tõmbas edemalt kübara pihku ja küsis noore herra tahtmise järele.

Suhan oleks ta kaela langenud, aga kõwa tahtmine hoidis teda tagasi; „olema hää, andma minu süüa, piima ja wõidleiba, reisiist wäsinud, mina kõik auusast maksma.“

Peeter hõikas Wiiru ja käsksis wõera harrale mune teeta ja lauda fatta.

Wiitut nähes läks Suhan furd punaseks, furd walgeks, ta läed wärisewad, juba tahtis ta hõifata. Wiiru, kas sina mind ei tunne? aga Peeter tuli parajal ajal abiks.

„Noor herra, mis teil wiga? teie olete wist haige?“

„Tooma mulle teft muru pääle, mina kangeft wäsinud!“ wastas Suhan.

Räst täideti ja Suhan sirutas ennast muru pääle pittedi ja ootas söögi walmistamist, aga ta silmad põlesiwad igafurd Wiiru otja waadetes, kui see temast mööda juhtus, iseeneses aga mõtles ta: „Neli aastat on roosinupu oelmesse sundinud, ilusam ei wõi enam ükski naesterahwas maa pääl olla, kui see loomusse sees sirgunud neiu, ehk ta kül waimust weel waene on, ehk raha teeb seda ka weel selgeks, ega temagi pää sawist ei ole ja suurtsugu preilidest ei kofi ma ilmaski, sest need ei osta minuga, ega mina nendega elada.“

Pääle söögi tõmbas Suhani küttrü taskust, andis kolmkümmend kopikud Pectrile, ja lisas juurde, kutsma oma tütar minu juurde, mina temale ka andma. Peeter tõi kätpidi äbeliku Wiio võera ette, kes temale ühe kuld tufati pihku pistis ja Jumalaga ilus neiu, jää oma peigmehele truuks, juurde lisas.

Enne kui Wiio veel tänada sai, oli võeras kadunud.

„Näita, mis raha võeras sulle andis?“ küsis Peeter, see näitab hoopis ise sugune olema!”

„See on uut moodi wiie kopiku tükk!“ ütles Wiio.

„Tahu pää, see on üsna wiie rublane kuld raha. Küll see võib rikas härra olla! Oma eluajal näen tõist korda niisugust raha; kuule tüttar, anna seda mulle, ma annan paberit, hõbedat, ehk mis sa tahad asemele.“

Wiio ei kuuluud neid sõnu sugugi, waid tema kõrwus uugaswad veel võera sõnad: „Jää oma peigmehele truuks!“

„Ega see ometigi Suhani ei olnud, ja kui ta see oli, miks ta siis minuga ei rääkinud?“

„Ei, ei! Suhani ei võinud ta olla, tema ei uneta õpetaja toatüdriku ja mõni linnas teenija wiisil oma ema keelt, oma kallist Gesti keelt. Aga kui ta seda minu isa ja ema pärast ja oma tundmataks jäämise pärast ei teinud? Sadanded mõtlemised lendaswad läbi Wiio pääaju ja isa pidi oma küsimist walju sõnadega veel ükskord kordama.

„Armas isa, jätta see raha minule, ma tahan teda hoida!“

„Olgu siis pääle, sest sinule ta ükskord ometigi jääb, aga ma näitan teda ka emale.“

„Näita teda kellele sina tahad, aga anna teda mulle jälle tagasi.“

Wiio ei saanud tulewane töö und silma pääle, waid mõtles oma Suhani pääle, ja Suhani tegi sedasamma, ehk esimene küll talulakas ölede pääl ja tõine härra võerastekambriis sulle padjade pääl magas.

Tõisel päewal sõitswad mõlemad härrad linna kaupakaupseks finnitama. Tee pääl küsis kord L. mõisnik oma

selfimehe sündimise koha järele, aga sai wastuse, et ta Soomlane olla.

Juhan oleks oma sündimise paika igaihele kartmata nimetanud, aga würst Woronja oli temale seda kangeste ärakeelanud. Linnas kohtu ees finnitadi kaup. Würst Woronja saadil pidi wiiskümmend tuhat käsiraha sisse maksma ja esimesel Mai kuu päewal sada tuhat rubla, kus ka mõisa wastuwõtmine ja äraandmine kohtu wane mate filma all pidi korda saadetama.

Saadil maksis raha wälja, sest würst oli temale kuuskümmend tuhat kaasa uskunud ja sõitis jälle Soome maale tagasi.

Siin näitas ta mõisakaardid, kui ka kaubakontrahtid würstile ette, kes teda tema osawuse eest kiitis.

Juttu lõpetusel küsis würst: „Kuida on aga sinu wanaema warandusega lugu?“

„Auulik würst, seda olen mina leidnud ja tõenduseks mõne naela fulda ühes toonud, muidu magab warandus omas wanas kohas.“

Würst ei uskunud enne seda juttu, kui Juhan temale kullakepid näitas.

„Ennelik mees, nüüd oleme jo sugulased, aga mis ja selle waraga tegema hakkad?“

„Seda teate väga selgeste, teie olete küll T. mõisa äraostnud, aga ärge pange pahaks, kui mina teie käest seda nüüd julgen osta paluda.“

„T. mõisa olen mina kord ostnud ja see jääb minu omaks, sina pead aga esimesest Mai kuu päewast saadil sääl minu asemel ja nimel walitsema, kas oled sellega rahul?“

„Siis on minu lootus ühelt poolt täna kui tina tuhka kukkunud.“

„Ära nüüd palju enam õngitse oma lootuse ja ootuse üle, waid tee tulewani kewadeni minu juures oma waimuliku ja ihuliku tööd edasi ja siis vaatame kuida asjad wedawad.“

„Teie sõna tahan ma kuulda, sest ilma selle kuul-

mata ei oleks mina wanaema warandust eladeski ülesse leidnud."

"Aga kas see warandus siis tõeste nii suur on, et ta mõisa kapitali äratajub?"

"Mina arwan auulif würist, et jäält weel sugu üle ka jääb."

"Jätta meie oma wahel auulif ja armulif tänaseft päewast maha, ülema rahwa kuuldes pruugi neid weel kunni fina minuga ühe pulga pääl seisad."

"Teiega ühe pulga pääl, ei armuline würist, nii kõrgele ei jõua mina eladeski ronida!"

"Kui fina just mitte würistiks ei saa, siis ometegi mõisnikuks ehk rüütlikuks ja selle eest lasse mind muretseda. Kõige esimene asi on nüüd, et sa oma remisjoni T. mõisast tagapärid ja äralased tuua, mis siis sünnib, olgu jälle minu talitus."

"Olge tubandeks terwe kõige oma waewa eest, mis teie ühe waese Wirulase eest näete!"

"Olgu Wirulane ehk mõni muulane, mina teen, mis ma teha wõin ühe inimesele, kes wanast põlwest minu sugulane ja noorest põlwest mo päästja on, ilma kellela mina juba põrm ja tuhk oleks olnud."

Suban tegi tänaseft päewast oma wana tööd edasi ja arwast mõtles ta wanaema waranduse, mõisa ostmise j. n. e., aga seda enam oma Wiiru pääle.

Wiiole oli ta pääle meie tuntud kirja weel tõise saatnud, kus ta teda väga palus Saffa keelt õpida ja koolis kaswatatud tarkust igapidi, kui võimalik, laiendada. Wiio oli seda südamesse wõtnud, ja sellepoolt kibellonna koolmeistri abikaasa juures kui wähke aega tugewaste tööd teinud, ja mis ei teeks inimene armastuse pärast ja mis ta armastuses teeb, weereb ka tuhat kord kiiremalt edasi.

VII.

"Kuule Wiio, sa näitad õige pääst nõdraks minema, paned oma lootust tühja kirjade pääle, tahad iga päew

raamatude taga kui mõni preili istuda, jookseb tihti kihelkonna koolmeistri juurde ja jääb senna päevade laupa, wofirattas, kanga kudumine, sika tegemine, elajate talitus on nüüd kõrwalised asjad. Sel oli asi enne, aga minevast sügisest saadik on ta veel belamaks läinud, ja so ema seisab ikka veel sinu poolt. Teie teete mind üsna waejeks. Wana härra müüb mõisa ära, uus tuleb Mai kuus sisse ja siis aasta pärast on wist minul tee jalge all, sest ega wana rent enam uue rüütli kõhtu ei täida. Kui meie nüüd ei kogu, siis peame wiimaks kerjama minema."

"Armas isa, ära pahanda, mis ma raamatudest õpinud olen, kannab omad intressid ja uus härra jätab sind wist wana rendiga paigale."

"Ära lori, raamatud annawad intressi, keda naad juba halja mätta otja on tõstnud? Sääl on Soe weskil Tiidu poeg, tuustis niikaua raamatuid, kunni isa kerjama ja ema hauda saatis, ja mis temast siis on saanud? Koeranahk jookseb nüüd pool halasti mööda linna ja waatab kust suutäie wiina ehk tükkise leiba saab."

"Pai isa, ega iga inimene nõnda õnnetumaks õpimise läbi ei saa."

"Pida suu, ehk muidu pargin so naha, koolid ei ole muud, kui rahwa laisaks õpajad."

"Armas isa, sa oled täna iseäralist juhtumist mõisast ühes toonud, muidu ei pahandaks sa nõnda furjast minu pääle, aga minu mäletusest ei ole veel ühte laiska meie kihelkonnakoolist wälja läinud!"

"Wait, ei ole ühtegi laiska, sääal on sinu suur oodatud ja loodetud peigmees, Metsa Saamuli poeg, kolme aastane pääraha wõlas, hulgub mööda maailma, mõne nädala eest wõtnud, ehk lastnud oma rewisjoni äratuua, mõisa kirjutaja, esimine jahupää, ta üks pea laisk, annud ilma kohtumeeeste lubata rewisjoni wälja ja nüüd maksja pääraha ja muud wallamaksud."

"Armas isa, siin näitab suur effitus olema, oma kirja järele —"

"Mis pagana kirja järele, sa oleks juba möldri emand olnud, oleks ma sinu naha kobe esimese kirja juu-

res kuumendanud. Nüüd on kõik asjad raiskus, võtta nüüd puutükk külje soenduseks ja aeateivas aitajaks, sääl on nüüd naeste ja firja tarvus."

Viimse sõnade juures jooksis Wiio aita, katis silmad põllenurka ja nutis libedaste. Keda pidi ta nüüd uskuma, oma isa, ehk Suhani kirjastid?!

Peeter oleks veel kes teab kui kaua müranud, kui korraga L. walla kohtumees wärawast sisse astus.

"Tere ka Peeter, mis sina jälle mürad?"

"Mis mina müran, otse sõiman, ja päälegi wedelikude üle."

"Wist kadunud Suhani pääle!"

"Kelle muu."

"Ära tee ilmaaegu pattu, Suhan on oma pääraha auustaste maksnud ja meie walla waestele veel kümme rubla kinkinud, ta käsi võib hästi käia."

"Ära petta, tahtsid võlida et meie walla waesed temale kümme rubla on kinkinud!"

"Ei, Peeter, meie mõisa härra tegi asja selgeks, Suhan olla tema adressi pääle raha saatnud, sina tulid enneaegu kohtumajast ära, muud ühtegi."

"Olgu siis pääle, aga meie kihelkonna koolis õpetatakse pää laiskasid!"

"Võib olla, ja on sul sula õigus, sest sääl tehakse ehk õpetatakse laiskasid wargaks ja vieti korra järele tööle."

"Mine põrgu oma kuulutusega!"

"Ja sina oma wandumiseega taewa, ei Peeter, inimene peab enne mõtlema ja siis rääkima!"

"Jätta oma maenitsused parem kodu, mis muidu veel kuulda oli?"

"Sinuga ei mälja täna midagi laiemalt jutustada, annan sulle käsku, et pead esimesel Lehekuu päeval mõisas olema, wana härrat ära saatma ja uut wastuwõtma."

"Ja muidugi, wana härrat on meil asja küllalt tänada, sest meie elu tema ajal pole jo sant olnud!"

"Meil küll mitte, aga mis ta Otsa-Andresega tegi ei lähe mul meelest, niisugused päewad võivad meile pea ka tulla."

„Otja = Andres on opmani, aga mitte herra tõhus, aga ta omad päewad meie mõisas on ka loetud, peab ka ära linna elama minema.“

„Siis annan waestele rubla hõbedat, meie walda on ta ilma herra täadmata küllalt imenud.“

„On küll, tühja kääga ei julgenud tema juurest keegi midagi paluma minna, aga oleks ja Peeter täna mõisas kauem olnud, siis oleks imet näinud, kui ilusad maja seestpoolt ehituse asjad senna toodi. Wanal herral polnud pooli nii uhkeid asju.“

„Kust sina siis neid nägid?“

„Kust ma nägin, mina aitasin asju sisse tõsta ja paigale säada.“

„Mis minul neist asjadest abi on, mina pean ikka oma hõlekubu otsas magama, lõwa pengi pääl istuma ja kõige oma waewa juures suitsu lastuma.“

„Sina Peeter oled ise nendes asjus süüalune, oma maja oleks ja animu nendest asjust puhastada wõinud ja paremat muretseda, waat kuidas Metsa Saamuel nüüd elab, kui mõni wäike mõisnik. Sumalaga Peeter, ehk saad weel sina paremat põlwe nägema.“

„Sumal kaasa!“

Wiio kuulas meeste kõnet päält ja kui kohtumees äralahkus, ütles tema: „Tsa, eks ma tahtnud öölda, Sumaani juures on eksitus.“

„Olgu pääle, aga kasi nüüd tööle!“

Enne esimest Mai kuu päewa oli kõik wana herra asjad mõisast wäljas ja uued sees, aga naad ise weel wana kohtade pääl. L. walla peremehed tuliwad nimetatud päewal kõik mõisa, kus neid auusaste waeturõeti ja pitka laudade taga rohu pääl õlle ja wiinaga rõõmustadi. Lõunaajal sõitis tõld nelja hobusega mõisahoowi ja rahwas wõttis neid hõiskades wastu. Kaks noort herrat fargasiwad tõllast wälja ja astusiwad wana mõisa harraga rahwa ette. Kõik jäi wagusaks, kui furnuueas. Wana herra pidas wäikse kõne, kus ta oma alamaid tä-

nas, neile õnne soowis ka uut walitsejat nõndasama auustada ja armastada ja neile nende tulewast walitsejat würst Woronjat ettesäadis.

Rahwas oli otse liigutatud, ehk enne seda mõnda ime-likku sõnu nelja filma all kuulda oli.

Nüüd astus würst Woronja ette, waatas läbipistwa filmadega rahwa otša, kes üsna wäristedes seisiwad ja ütles:

„Muusad Wirulased! Raha abiga on see mõisa kõige tema ümberkaudse põllu ja piiridega, hoone ja rahwaga minu alamaks saanud, raha abiga wõite teie teda jälle minu käest tütt tütt endale pärida, see on, iga peremees oma maja. Mõnelgi peremehel on see ehk täna wõimalik, aga suuremal jaul mitte, seepärast on minu suurem soowimine täna, et teie omale enam jõudu kogute, oma asemid äraosta. Weerejal fiwil ei kaska aga eladeski sam-
malt pääle, seepärast peab peremeeste weeremine ühe koha päält teise pääle minu wallas äraautatud saama, see on, lühikese aja rendi kontrahid äraautadama ja selle asemel kindel liikumata rent ja eluaegsed kontrahid astuma.

„Teie wennad, wanemad ja ülepää Gestiurahwas on liikumata põhja pärast mõnda walu tunnud, wastuliseks saanud ja oma jõuga ennast päästa püüdnud, teisjed jälle forsnaga majasid ehitanud, sest rahwa jutu järele pidiwad need liikumata paigal seisma. Kui aga kõik ettevõtmised wanapõlwe ei wähenданunud, pöörsiwad palju nutes isamaale selga ja mõnedki saiwad halja mätasse, aga teisjed leidsiwad weel õnnetumat elu eest. Et teie nüüd niisuguste õnnetuste alla enam ei langeks, saab teie sääduse rent ja igawesed kontrahid tulewa fewadega alustama. Teie rent aga saab nii suur olema, et säääl juures ka ostmise kapitali wõite koguda. Minul ei ole mitte mo oma kapitali kaswatamine filmas, waid inimese õnnelik elu. Et aga inimese õnnelik elu üksinda tema ihulikus waranduses ei seisa, waid weel enam tema waimu kujukutamises, siis teen mina tänase päewaga teile jääduseks: „Sga peremees peab oma elumaja hästi korras pidama, see on: igal majal, kui ta weel rehetoga ühes seisab, peab laud

põrmandaga, suure valgustawa akandega kamber kõrwas seisma ja korskna suitsu taewa alla saatma. Parema weel kes rehetua elutuaft lahutab ja endale wäikse kahepoolega maja ehitab, kus peremehe kamber esimeses ja teenijate kambrid teises otsas ja kõõl keskpaigas seisab. Elumaja sees ja ümber peab igal pool puhtus wäljapaistma.

„Waimu harimise tarwis saab iga külasse üks kool ehitatud ja koolmeistri palk nii kõrgele kruumitud, et tema rõõmuga oma rasket tööd teeb. Selle poolt saab aga minu walitseja Suban von W. teiega rääkima ja kõik korrapääle jäädma. Teid aga palun õhtuni minu wõeraks jääda.“

Nende sõnadega pöörsiwad härrad peremeeste juurest tuppa lõunasöögile, ja ka meestele kanti auurawaid leeme waagnaid ette.

Pääle lõunasöögi lahus wana herra omast mõisast, opmann oli juba nädal enne seda kadunud.

Õhtu ees kogus palju rahwast mõisa hoowi koku.

Peremehed oliwad iseäranis rõõmsad, sest nende põhi pidi uue herra tahtmise järele kindlaks jalge alla saama. Ka Ülejõe Peeter rõõmustas otsata, korraga aga tuli üks walitseja ori ja palus teda tuppa tulla, uuel walitsejal olla temale midagi südamet pääl bölda.

Peetri süda tujus kartuse pärast, sest ta tundis sugu juba walitsejat, kes temale 30 kopikud ja tema tütrele wiis rubla oli annud, kuida lugejad mäletawad, ja tõttas kutsuja järele.

Noor walitseja wiis teda ühte kõrwalise kambri, teeras ukse luku, pani pudel wiina laua pääle, andis Peetrile sigari kätte ja ütles: „Armas Peeter, istu maha ja ajame ilma kartmata sugu küla juttu.“

„Mis küla juttu mina auulif herra teie tarkusega wõin ajada, mina olen ju rumal talupoeg.“

„Jätta kõik auulifud ja armulifud maha, äi ei wõi wäimehele niijuguksid sõnu lugeda.“

„Urge pilgake auulif herra, minu tütar ei kõlba härradele, weel wähem mina äiaks!“

„Peeter pilkamine ei ole minu asi, tarkus ükšinda

lahutab inimest üks teisest ja sinu tütar minust, aga ta on veel noor ja võib õpida. Peeter, ja pead oma tütar veel kooli panema ja mina maksan kooliraha, ostan raamatud, riided ja kõik mis temal vaja on."

"Sätke nalja maha, tema on õpimisele jo wana, mis võib seitsme ehk kaheksatõistkümnne aastane tüdruk veel õpida, päälegi veel, kui armastuse mõtet südant waenawad."

"Kas tema siis juba pruut on?" küsis Suhani kohkudes.

"Jah juba tõistkorda, esimene kord weskil Priiduga ja nüüd ühe siit wõerale maale läinud sulase mehega, kelle käsi aga tema kirjade järele hästi peab löima ja kes ise warsi seia tahab tulla ja oma wanaema koha äraosta ja siis minu tütreaga pulmi pidada."

"Oh mina waene mees," ütles Suhani rõõmsaste, "siis pean noka pühkima, aga kui see sulane aina petab, mis siis!?"

"Seda usun mina ka," wastas Peeter, "aga minu tütar ei kuule kellegi juttu, waid jääb oma esimese armastuse juurde."

"See on mehine," wastas Suhani, "esimene armastus ei roosteta, aga sinu tütar peab veel kooli minema ja kõige wähemalt 2 aastat, mina muretsen linnas kõige eest ja sina wiid teda sinna ja pidad oma suud teiste taluperemeele wastu, mikspärast ja seda teed, mina olen so tütre oodatud ja loodetud Metsa Saamueli sulane ja nüüdne L. mõisa walitseja ja ehk ka warsi pärisjärja."

"Sumala pärast, Metsa Suhani!"

"Jah, Metsa Suhani, wõta lõõme klaasid koku ja oleme rõõmsad, et jälle Sjamaal üksteisist näeme."

Mehed jõid ja Peeter soowis tuhat õnne iga ettewõtmisele, wiimaks ütles tema: "Teile on Sumal enam õnne annud, kui ükski siin seda jõuaks arvata, olete lühikesse ajaga saaks ja mõisnikuks saanud ja tahate nüüd minu tütarat kosida, see ei lähe korda, teie peate oma wäärilise kosima, rüütlite tüdruk on küllalt, need toowad teile veel teise mõisa juurde, minu tütar ei saa talugi kohta."

„Armas Peeter, sa mõtled juba Saksa keelega ka saksa saavad? ei armas mees, kõi! kes seda mõtlewad, petawad iseennast. Saksa keel aitab iga muu rahwast nende tarkuste sisse waadata, mis saksa rahwal on, aga germaanlastes ei saa ükski sellespärast; waid kes Gestlane sündinud, jääb kui ta ka Saksamaa keiser oleks, ikka Gestlasteks, nõnda iga muu rahwas ka. Mina olen kord Gestlane ja tahan Gestl äit ehk sinu tüdart oma kõrwas näha, ta peab aga enne seda koolitatud saama!”

„Miks pärast siis weel koolitatud, eks ta siis nõnda sama ei kõlba?”

„Minule küllalt, armas Peeter, aga maailmale mitte; ole sa Gestl keeles kes teab kui tark, aga sa ei kõlba ühtegi kõrgema ameti päale; aga ka palju rumalaid istuwad Gestl rahwa hulgast kõrge kohtade pääl ja ühfinda sellespärast, et mõraid keelendid oskawad. Mitmed pidawad ennast ka mõraks rahwaks ehk nende wanemad küll selle ehk tõise Gestl küla peremeheid oliwad.”

„Kelle läbi on siis Gestl rahwas nii külmaks oma sugu wastu läinud?”

„Armas Peeter, ühfinda wana orjaelu läbi; ükski ei hābenenud oma keelt kõneldes, ehk Gestl waim walitseb weel Gestl külades, aga linnades on see kadunud.”

„Mis läbi mõib aga Gestl waimu jälle äratada ja Gestl rahwa armastust ja ühendust kaswatada?”

„Armas Peeter, ühfinda Gestl waimus hoitud koolide ja tugewa tuumaga raamatude ja ajalehtede läbi, sellespärast peab ka tulewik siin külades hāäd koolid wälja auduma.”

„Suhan, sul on õigus, seepärast tahan Wiuda ka weel kooli saata, ehk ta juba sugu Saksa ja wene keelt mõistab, muretsege siis tema korteri ja kooli eest, aga kas pean temale ka üttelema, mis pärast ta kooli läheb?”

„Armas Peeter, seda jätta minu hooleks, ma tahan mõne päewa pärast teid waatama tulla ja siis seletame wiimsed põhjad!”

„Ärge aga minu tüdart ilma aegu petke!”

„Armas Peeter, siin on Gesti süda ja Gesti käsi, kes ühtegi tütarlast ilma aegu ninapidi ei weda. Kui Jumal ühtegi wähele tulla ei lase, siis on Wiio kahe aasta pärast minu abikaasa.“

„Sündku tema tahtmine, aga seda asja hoia meel täitsa salajas!“

„Ja muidugi, siis on küla naestel vähem jahwatust.“

Peeter ja Suhan lahkusiwad üks teisest ja oliwad mõlemad õhtuni otsata rõõmsad, nõndasama ka kõik teised küla peremehed ja lahkusiwad tuhat õnne soovides mõisast.

Teise päewa õhtu poole sõitsiwad kaks meest kahe hobusega wana Saani linna poole. Mõlemil wanrite pääl oliwad paar kasti ja tugewad labidad. Mehed ise oliwad päris Gesti riides, kes neid aga terasemalt läbi oleks waatnud, oleks Suhani würstiga leidnud.

Ilma mingisuguse nõidmisteta, kaewasiwad mehed waranduse waadi lahti ja tühendasiwad teda põhjani kastidesse. Warandus oli tõeste suur, sest kaks hobust sirutasiwad kõigest jõust teda ärawedades. Dõsi jõudsiwad hobused mõisa tagasi ja kastid kanti waranduse kambri, kust ta aega mööda rahaks tehti. -- Raha summa järele oli teda ligi miljoni rubla.

Veel mõned päewad jäi würst L. mõisa, lahkudes ütles ta Suhanile: „Armas noor mees, meie teed wedawad nüüd üksteisest edemale, sina jääd seia mõisa ja mina lähen Soome maale, aga sõbraks jääme sellegi pärast. Sind olen mina talupoisist mõisnikust tõstnud, siin on so rüütli firi, oma sõnakuulmises ja minu päästmises oled ja seda teeninud, aga mõisnik ilma mõisata on imeline asi, seepärast jääb L. mõisa kõige fraami ja waraga, mis siin praegu sees on, sinu omaks, aga tema kapitali maksjad sina mulle wälja, sest see on sinule kerge asi.“

„Auulik würst, pool wanaema warandusest on teie, seda ei julge mina endale pärida.“

„Minul ei ole warandust enam tarwis, sest seda on Jumal minule enam kolme miljoni õnnistanud; mis

mõisa ostmisest järele jääb, pane intres si pääle ja tee oma wallale sellega hääd. Sina ei pea mitte ükfinda ahne ja wali walitseja, waid sinu rahwa eestwedaaja ja parema poole juhataja olema, siin on kirjad mis sind täitsa L. mõisnikuks tunnistawad, seda mina sinu asemel olen alla kirjutanud. Müüd Sumalaga mo päästja, kahe aasta pärast fui Sumal elu ja terwid kingib, tulen sind oma noore prouaga waatama."

Südamelik ümber hakamine lahutas mõlemid sõpru ja neli tulist hobust wiisivad würssti linnu kiirusel Soome maa poole.

Kirjade järele päris Zuhani kõi L. mõisa liikuma ja liikumata waranduse omale pärijeks, ja seda ei olnud mitte pisut.

Weel selsamal õhtul ühel neljalasel päewal sõitis Zuhani ratsal Ulejõe.

Peeter mõtis teda lahkestest wastu ja aega mööda andis ta ennast ka Wiile tunda, aga see ehmatas koguni ära, kui ta kuulis et ta pidada L. mõisa prouaks saama.

Zuhani pani weel selsamal õhtul Wiile mõistlikult ette, mis pärast ta linna pidada minema ja sääl mõndagi weel õpima, ja tüdruk lubas kõigest jõust oma armastatud peigmehe tahtmist täita.

Weel selsamal õhtul peeti kihlused, kus juures mõni pudel weini tühendadi ja Peeter oma abikaasat esimest korda abielu armastusega musutas. Et see ka noore rahwa juures juhtus, kes peaks seda imeks panema.

VIII.

Kaks aastat on tuule kiirusel mööda läinud ja lehe fuu jälle ufse ees. Linnud pesitawad metsades, inimesed rõõmustawad ennast wilja põllu pääle külwades, aga kõige rõõmsamad on meie tuntud Zuhani ja Wiili.

Sumal on Zuhani elu täieste õnnistanud ja waesest talu tütrest on mitme mõistusega täidetud preili kaswanud,

kes aga kõige oma täadmise juures veel täitsa inimene on ja ka inimestega igal pool mõistab ümber käia.

Õsimene lehe kuu päew on käes, terve L. wald ehitab ennast mõisahärra pulma wastu, sest kõik on kutsutud, terve wald teab kes nende härra on ja kes nende prouaks saab, aga ükski ei kahetse, ei wanneru ega sõima, waid igaüks õnnistab. Kell on kalsteistkümmend, laulatuse tund käes, õpetaja säädab ametikuube korda ja peigmees ja pruut astuvad tema ette, jääb lähewad toaused lahti ja würist Woronja oma prouaga astub sisse.

Mõlemad härrad langewad üksteise kaela ja proua ja pruut teretawad üks teist südameliku sunandmisega, ümberseiswate filmad tilguwad rõõmu pisaratest.

Õpetaja, Suhan isober, päris Gesti mees, sest endine on aasta eest mulda pugenud, kõidab noort paari igawesse armastuse sidemesse ja soldat Tõnu paugutab üksteistkümmend suure tüki pauku rõõmu kuulutuseks ja mõnigi wanaema L. wallas heidab põlwili ja palub oma sugule õnne ja õnnistust ülewelt.

Rahwas rõõmustab ennast hoowi pääl otsata ja tõstawad kõne pidamisel klaast noorepaari õnne pääle taewa poole ja tühendawad neid waimu äratuseks ja misjugune peremees ei peaks rõõmus olema, sest ta teab julgeste, mis ma ehitanud, puhastanud, seda ei kisu ükski minu käest, mo lapsed ja laste lapsed wõiwad rahuga igaüks oma tamme ja pärna all elada, õntsamat elu ei wõi maailmas enam olla.

Enam kui pool walda on pärisperemehed ja waelemad koguwad kapitali ostmiseks. Endised täisseiswad kõrtsid on tühjad ja kaks talumajadest ümbermuudetud, aga selle asemel paistawad kolm ilusat ruumiliku koolimaja waataja silma, ja kui meie täna koolmeistri käest küsime: Kas sa omas ametis ka hästi toidetud saad, siis wastab ta wist: auus küsija, minul jääb veel aastaks ka musta päewade pääle järele, sest minul on päewa maad ja pääle selle maksab iga peremehe laps minule aastaks wiis rubla ja sulaste laps üks rubla. Pääle selle saan ma oma

härä poolt mõnda fergitust, mis eest mõisa sulaste lapsed ilma koolirahata käiwad.

Wanaema koht on lusteaks ümbermuudetud ja nemad walitsewad weel täitsa endise koha pääl, aga ei maksa ühelegi enam midagi.

Üleoja Peeter on mõisas walitseja ja ta näitab hästi maolas wälja, ja ta tõine pool on ka pool paksemaks läinud, aga nende endise aseme pääl walitseb Metsa Saamueli endine sulane Hindrik, kel juba kaks poega käeotsas jookswad ja Ellu tallitab, et tanu wabiseb.

Ka meie endise tutwa kihelkonnas koolmeistri käsi käib hästi, sest tema juures käiwad pääle 40 lapse koolis, ja igakuks maksab aastas 10 rubla ja pääle selle saab ta weel mõne muu teenistuse ja pühapäewase oreli mängimise eest sada rubla, wäljad andwad ka tükk leiba, nõnda et ta mõne rubla Tartu intressi pääle aastas wõib wiia, et pääle päewa töö kerjamine wanas päewades kätte ei tule, kuidas seda enne tihti on juhtunud.

L. walla sees ja wäljaspidine olef kaswis ja kaswab weel tänapäewani, sest sääl ei ole ühte peremeest enam, kes ajalehtesid ega tarwilikku raamatut põllutöö kosituseks ja päewa raskuse lahutuseks ei loeks, ja südamed ja käed on päewawargate juures andmises palju ehk koguni külmaks läinud, aga kui kasulikku asutuste pääle Gesti ehk muule maale kopikud korjatakse, siis näikse, et endine ihnus koguni kadunud ja käed ja südamed igal pool lahti teha. Igalt poolt aga paistab wälja, et Sumala õnn ja õnnistus jälle Gesti pinna pääl lehtab.

Lihulas, sel 16-mal Jüri kuupäewal 1873.

Soldat ehk Lamburi-Jaak.

Tuhat kaheljasada ja wiiekümne aastal hakasiwad Türlased ristiniimesi jälle mõne wagusa aasta järele taga kiusama, nende elunajasid põletama ja neid ennast pärisorjaks wedama. Wenewalitsus oli aga kriislaste eesfeis-

ja's asunud, mitmed ähwardused Wene walitsuse poolt ei parandanud ristirahwa elu, waid nende elu läks päew päewaga libedamaks.

Wiimaks pidiwad suured tüfid ja mõegad õigust mõistma. Wene Keiser Nikolai I. saatis omad sõawäed Türlaste kaela pääle ja sõasõnum tungis kõige Eüroopamaa läbi. Kadeduse pärast tõtasiwad Eüroopamaa risti-usu kuningad Türlasele abi's ja Krimmi sõda, kellest igamees weel mõnda rääki wõib, põles hirmsaste. Ka Gesti poegi puhkab mõni sada ehk tuhat Sewastopoli wallide ümber, kes oma isamaa auuks säääl langesiwad, aga nende hulgas elab ka mitugi weel, kes sõa mõegast puutumata isamaale ahastuse plat'silt tagasi pööra'siwad ja nüüd oma wendadele Gesti maal wägewast tegudest jutustawad. Mis mina mõni aasta tagasi ühe niisuguse tagasi tulija soldati suust kuulnud olen, kirjutan siin ülesse, on ta ühele lahja, siis lisagu raswa ja soola juurde, näitab ta liig tuumaks siis kallaku wet pääle, ei tõlba ta sugugi, no siis jätku tegemata, aga lugu oli nõnda olnud.

Aastal 1854 wõeti R. . . . wallas lord nekrutid, aga sest ei olnud weel küllalt, waid kui mina parajast oma armukesse kõrwas Kangru kambri's kudrutasin, astus kohtumees kotta ja andis käsku kolmapäewal liisku tõmbama tõttada.

Kadri kufkus kaendlast kummulile ja kisedas kõwaste, mina aga ütlesin: „Kadri, ega sa ometigi Kadriks ole, kohtu käsku peab täitma, ja kui mina ka kommisjonis kohtust kõrwale kadun, tulen ma mõne aasta pärast jälle tagasi, jää aga mulle surmani truiks. Kadri aga nuttis weel libedamast, lubas aga truiks jääda. Sää mulle truiks surmani, pääle selle wõid mehele minna, wastasin mina ja nõnda see ka siindis. Kolmapäewal kogusiwad kohtu kotta õnnelatsujad kofku ja tõmbasiwad õnne numbrid ja säh säääl ta wedas, minu pihus põles nummer tats. Weel lord käis Kadri ja tema isa jutul, kes mind palusiwad rahaga ennast päästa, aga mina mõtlesin: Wadis wõtku, ma lähen parem isi kui oma raha saadan,

ja ise eneste wahel bölsdes, ei olnud minul enam kui kolmlümmend kopifud kotis.

Linnas kommisjonis hulguiswad palju Eesti mehi, mina aga astusin ette ja kui tohter küsis: oled ka terve, kostsin julgeste, kui Uksaloom Suudaliste hulgas. Minu pää piigati puhtaks ja kahe päewa järele andis Kadri mulle wiimast korda kät, ning mina kõndisin meeste hulgas Pohlamaa poole. Siia wiibisime pooleks aastaks, kus igapäew sõaõpetusel käisime; minu liikmed olivad nõrgad ja õpetus minu arwu järele koduse töö kõrwal manguasi. Mitu korda soovisin ka Kadrida oma juurde, siis oleks tema elu ka kergem olnud, aga kes teba minule järele hakas wedama. Ühel õhtul olime õige rõõmsad, sest ülem jagas iga mehe pääle nael suhkrut ja pool pudelik rummi, kanade pärast, kuidas meie siin sooja jöime ja õiskasime, aga pill tuleb pitka pidu pihta, nõnda ka meil. Tõisel hommikul kõlas kärin läbi meeste: Krimmi, Krimmi! sõtta, waendlase wastu! Ühed nutsiwad, teisid naersiwad, kolmandamad kohmetasiwad, mina aga rüüpasin tilgakese õhtust märga, pijardasin poole plaskusse ja astusin tugewa sammudega Krimmi poole, sest soldati pääasi on täitsa sõnakuulmine, ilma felleeta ei ole soldati elu mõista.

Ühel hommikul pistis päike õige ilusaste pää metsa tuka tagast wälja, mina ajasin asemelt püstakille, aga säh, sääl lendas tule pomm wõerast wäest meie leeri ja pörutas enam kümnet pitkali.

Walguse kiirusel seisis terve rügement mõne minutiga sõa riidades ja ootas taplust, kuulajad saadeti wälja, aga waendlast ei olnud kuskil näha ega kuulda. Weel ühe bö magasime sõa riistades ja tõisel hommikul oli meil waendlastega tegemist. Esite mürasiwad üksteise suured tüfid, pärast püssid ja wiimaks anna Madis malka. Mina olin päris jalamees. Edasi astudes juhtusin koge-mata nägema et kõrwal ühe mäe kingu otsas kolm suurttükki seisid, otsad waendlase poole, aga ühte inimest nende juures. Toho tulist, kiskendasin mina, kargasin ilma lubata nende juurde, olivad täitsa laetud. Parajalt roniswad punase-

püksi mehed minu poole, wõtku teid, see ja tõine, nende sõnadega saatsin otsa otse ronijate poole ja pistsin tule otsa, aga kui tint kufusiu ma seliti ja arwasin elu otsa ligi olevad, aga kui tükki aja pärast kustil walu ei tunnud, ajasin püsti, waatasin ümberringi ja nägin jälle endisid mehi minu poole roniwad ja üht weel minu päale sihtiwad. Ma süütasin tõise suuretüki põlema ja punase püksi mehed oliwad kui tuulest ärapühitud. Müüd oli amet läes, ja üks laeng tõise järele saatsin ma waendlaste hulka, ja see tegi imet; mõne tunni pärast ei näinud mina enam oma rügementisid ega waendlasti ja kõik oli kadunud. Inimeste ja loomade surnukehad katsiwad maad. Mina olin täitsa wäsiuud ja wiskasini ennast suuretüki kõrwa pitkali, aga enne kui ma mõtleisin, jäin ma magama. Ülesärkades tundsin ennast ühes pimedas lambris inimeste wahel olema, ma küsisin ühte ja tõist, aga ei saanud ühtegi wastust. Snneks tuli mulle meelde, et mul tule tikud taskus oliwad ma tõmbasin tule ülesse ja otse oleks ma maha kukunud, sest minu kõrwas puhkasiwad hull mehi wiimast und ja mind oli ka nende hulka arwatud. Sigi tõusis tõine waju mul ja külma wäristused jooksiwad mööda selja roodu, wälja pidin siit saama, kui ka läbi seina. Korraga kuulsin wahi soldatid senna ja tänna kõndiwad, ma küsendasin kõigest jõust abi ja lahtipääsmist, aga asjata. Wiimaks istusin maha ja botasin walget. Arwata kahe tunni pärast näitas päike oma palet ja minu päästmine jõudis ligemale, aga enne lõunat sain ma dieti lahti, kui surnud matma hakati. Soldatite kui ka ülemate juures tegi minu juhtus palju juttu, sest minu nimi seisis juba surnute kirjas ja oli täadus sellest juba Gesti maale saadetud. Mina palusin päälikut jälle kirjutada, et ma weel elus ja terve olen, ta lubas seda, aga on wist tegemata jätnud.

Päale selle juhtumise läks sõda pidamine oma soodu edasi, lord wõitiswad Wenelased, lord Prantslased, aga õiget lõpetust ei tulnud ühtegi. Wiimaks jõudsiwe Se-wastopooli linna ja siin tuliwad kõige palawamad päewad. Ühendatud wõeraste sõa wäed tormasiwad tihti linna

pääle ja said meriste päädega jälle tagasi peksetud; nenda jõudsiwad kuud mööda, kunni linnast paljad waremed ja suurem hulk soldatitest hauas hingas. Wiimaks mõitsemise neli ööd ja neli päewa ilma wäsimata surmukehade otjas, kunni Bene kindralid käsku andsiwad taganeda. Hambid firistades ja weel mõnda surmawad kuuli saates taganesin mina lahengi platsilt ja pääle selle tehti rahu. Mina aga oleks sõda seni soowinud, kunni ühte waendlast enam ei oleks Bene pinna pääl näha olnud, aga kui ülemad wanemad seda soowisiwad, siis pidin ka mina sellega rahul olema. Waene olin ma sõtta läinud, waene keerasin siit jälle tagasi. Mõnda kulla unikut oleks ma mõinud wähendada, aga ma mõtlesin ikka: See ei ole minu oma. Aga kõige parem nali juhtus mulle tagasi tülles.

Ühel neljapäewa õhtul juhtun ma külasse. Mõtlen ühte ja teist, süda tahab rinna luud purustada, wiimaks pööran mina Kadri toa poole ja astun soldati sammudega uksest sisse.

Kadri istub pengi pääl, tanu pääs ja poeg tõrwas, ei ühtegi muud inimese hinge toas.

„Tere ka Kadri, see on ilus surmani truu,” ütlen mina.

Tema waatab minu otja, läheb lumewalgeks ja „oh Tejuke aita!” kõlab minu tõrwu. Poeg kiskendab kui ratta pääl.

Mina keeran uksest wälja kõrtsi poole, siin ei tunne mind ükski, aga arwata tunni aja pärast tuleb Kadri mees sisse, mõtab flonks wiina ja räägib kõige külameestele tuida Krimmi sõas surnud, tema naese peigmees, nüüd kodu käinud ja tahtnud Kadrit kagistada.

Mehed lõõwad risti ette, õhiwad, imestawad, õhtawad, wiimaks küsib üks noorem mees minu käest: „mis sina soldat niisuguse jutule armad?”

„Pidage lõuad laada rahwas,” hõikan mina, et teie oma walla inimest enam ei tunne! Mina olen küll surnute firjas olnud, aga jälle elamaks saanud, täna tulen teid ja oma mahajäänud armukest waatama, aga kõik on juba tõiseks läinud ja mina kõigest lootusest ilma. Kadri ei ole minu waimu, waid minu ennast näinud.”

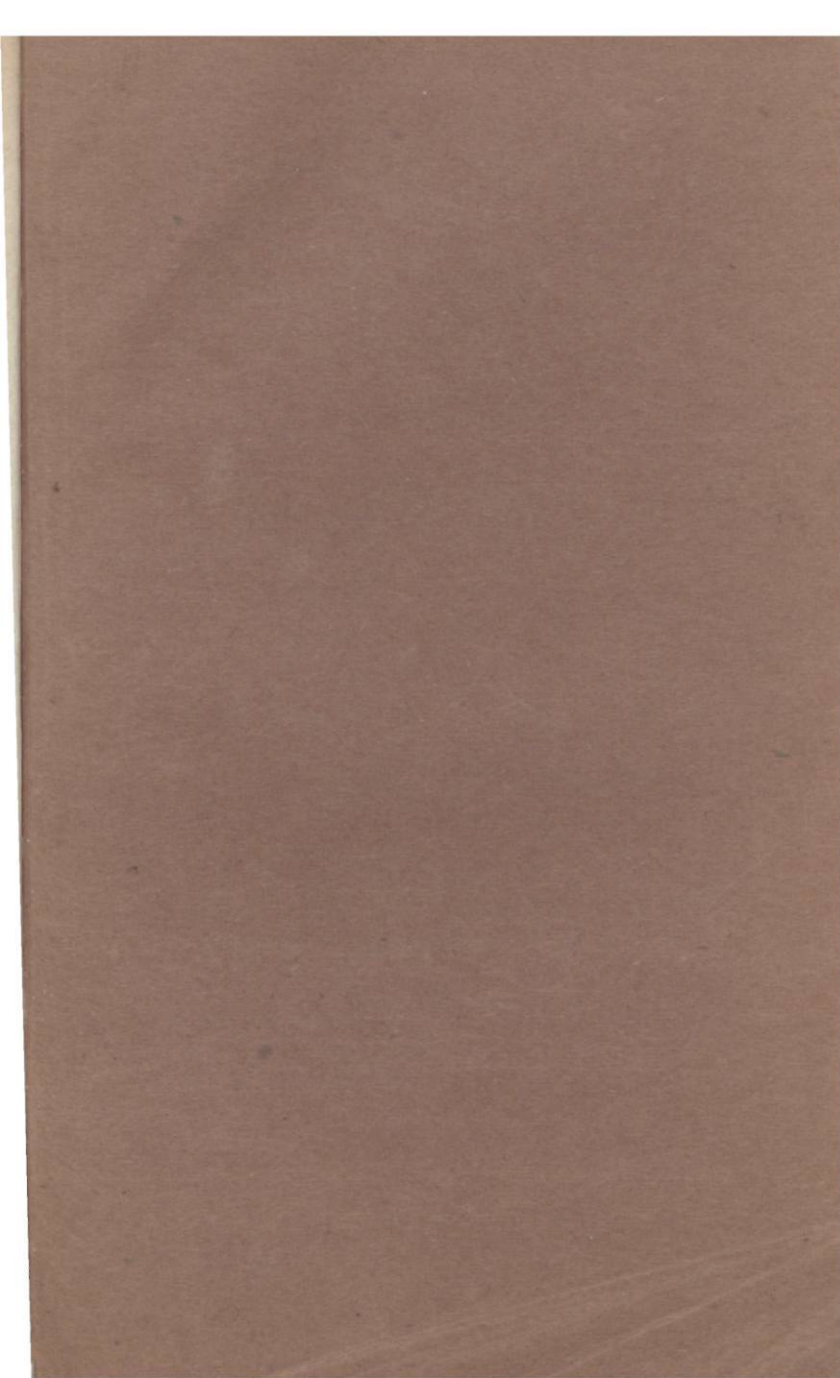
Ra meeste südamed löid esite külmaks ja näud rahwatanumaks, aga kui ma kõne lõpetusel pudel õlut jõiin ja tükk hääringid nende keskel ära sõin, tungisivad igamees mind teretama ja sõaloo järele küsima. Esiotsa läks elu isamaal häste, ma käisin majast majasse, tegin tööd ja sain päätoidust, kus juures ma ikka hästi sõdalugusid rääkima pidin. Kõige lahkest võttis mind Kadri vastu ja ütles ikka, ta olla mulle surmani truiks jäänud ja pääle minu surmasõnumid mehele läinud ja selle üle ei olnud ma sugugi pahane, sest mina ei võinud enam naest võtta, veel vähem teda toita ning soldatile ei lähe siis ükski tüdruk; aga ehk tulevad ajad, kus igaüks neiudest ütsinda soldatid ootavad ja need ajad ei näita enam maailma taga olema.

Kroonu mind enam teenima ei taha, wäe kirjast ei ole ma ka lahti, siis ei ole mina nüüd kala ega liha, aga walitsejaks olen ma loodud, seda näed noor mees, minu kepi eest fargawad nüüd sada hingelist, otsegu ennestmast punase püksi mehed Brantslased, ja see amet jääb mulle, kunni hing mul rinnus ja lambad weel Gesti maal kaswatatakse.

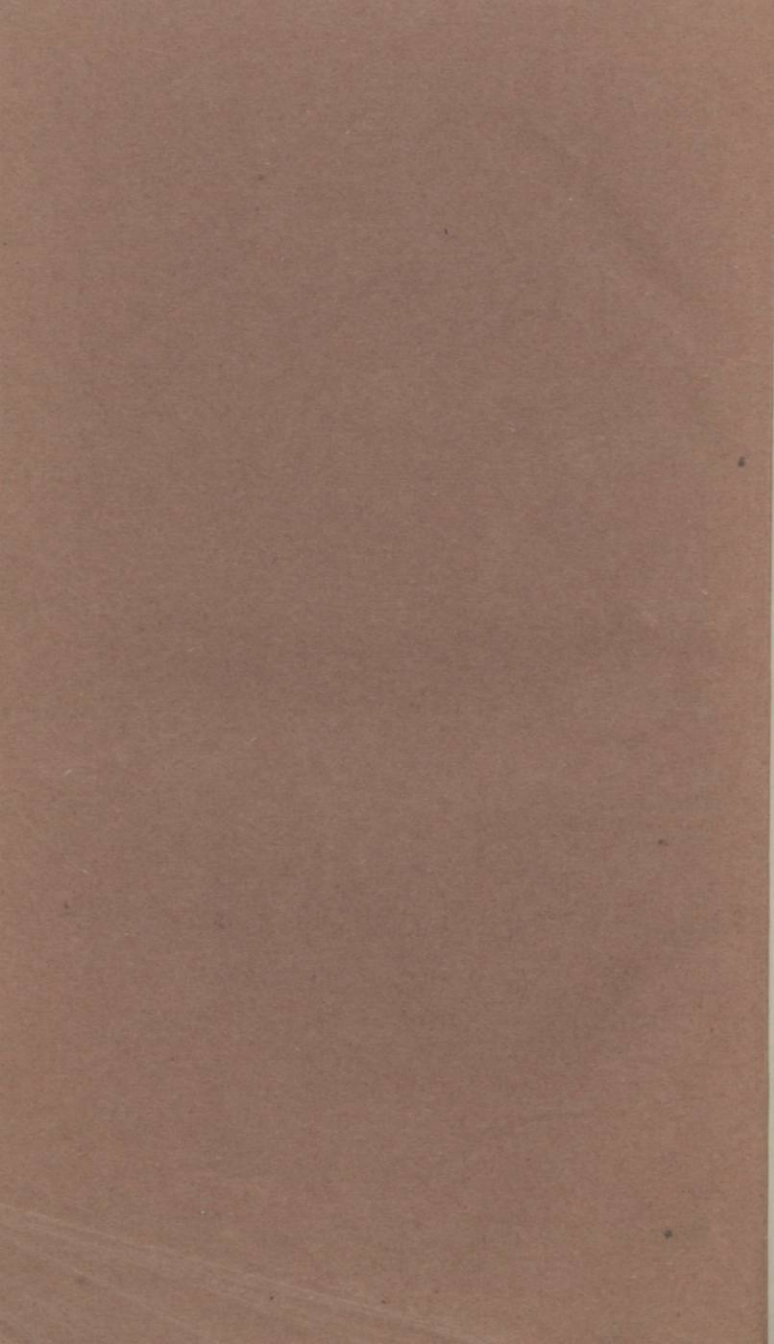
Mis Lamburi-Zaak soldati auust soowinud, läheb meie päewadel täide, sest üleüldne wäeteenistus astub tugewa sammudega uste ette ja sellega ka üleüldne soldati auustus.

Üleüldine wäeteenistus nõuab aga paremast ehk hästi koolitatuid inimeisi, siis ka kõigel Gesti ja Liiri üle-pää rahwal aeg täes oma koolide eest hääb muret kanda. Kus ütsinda õpetajad ja mõisnikud koolide eest hoolt kannawad ja Gesti lased ise weel selle vastu punniwad, sääl waldades ei ole ühtegi hääb loota, need toed wõiwad pea langeba ja maja ühes lahutada, aga kus Gesti rahwas iseenda eest hoolitseb, see on iga wald oma eest, sääl on põhi kalli pääle rajatud, sest oma maja õlekutuse ja puuseintega on palju ülem, kui wõeras kuld katuse ja hõbe seintega.

Kõige lugejatele sugu järelemõttelejat pääd soowides jään teile kõigile tutaw raamatu kirjutaja.

Kõidetud 28.veebr.1981.

